

Henrik Andersson, Flemming Conrad, Per Dahl og Jørgen Hunosøe:

UDGIVELSE AF DANSKE LITTERÆRE TEKSTER
EFTER 1800

En redegørelse for behov, problemer og perspektiver

Marts 1996

Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800

© DSL og forfatterne 1996

Salg og distribution: DSL, Fredenksholms Kanal 18 A, DK-1220 København K

Pris: kr. 180,00

Kopi: Tutein & Koch's Eftf. A/S, Farvergade 8, 1015 København K

Oplag: 100 eks.

ISBN 87-7876-038-0

Indhold

Indledning	1
Beskrivelser	
P.A. Heiberg	5
Jens Baggesen	9
Thomasine Gyllembourg	13
A. Oehlenschläger	16
N.P.S. Grundtvig	21
B.S. Ingemann	26
C. Hauch	30
J.L. Heiberg	34
Poul M. Møller	38
Chr. Winther	43
Henrik Hertz	48
H.C. Andersen	51
Fr. Paludan-Müller	55
M.A. Goldschmidt	59
Georg Brandes	63
Holger Drachmann	68
Amalie Skram	74
Hennan Bang	77
Henrik Pontoppidan	81
Gustav Wied	90

Jakob Knudsen	92
Johan Skjoldborg	95
Viggo Stuckenberg	97
Ludvig Holstein	99
Sophus Claussen	101
Johs. Jørgensen	105
Jeppe Aakjær	108
Marie Bregendahl	111
M.A. Nexø	113
Helge Rode	118
Johs. V. Jensen	120
Thøger Larsen	127
Konklusion	129
Bilag: Oversigt over udgåede, foreliggende og planlagte DSL-udgaver	137-141

Indledning

1. Udvalgets kommissorium, sammensætning og arbejde

På sit årsmøde den 11. maj 1994 nedsatte Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) efter forslag fra Per Dahl og bestyrelsen et femmandsudvalg med henblik på kortlægning af behov og muligheder for udgivelse af litterære tekster efter ca. 1800. Det var hensigten med redegørelsen at sætte DSL i stand til at reagere konstruktivt og styrende på væsentlige udspil inden for området "standardudgaver af større danske forfatterskaber" og på langt sigt at arbejde målrettet for en realisering af udgaver af denne type. Arbejdet skulle udmøntes i en redegørelse med følgende punkter:

- 1) Overblik over foreliggende udgaver og deres kvalitet
- 2) Overblik over arkivmateriale (breve og manuskripter)
- 3) Udpegning af ønskelige udgaver, herunder vurdering af omfang, arbejdsindsats, tilrettelæggelse og finansieringsmuligheder

Udvalget fik efter bestyrelsens forslag følgende medlemmer: Henrik Andersson, Flemming Conrad, Per Dahl, Jørgen Hunosøe og Mette Winge. - I september 1994 meddelte Mette Winge, at hun på grund af arbejdspress i sin ordinære stilling ikke kunne deltage i det videre arbejde; efter bestyrelsens godkendelse overtog Esther Kielberg i marts 1995 hendes plads i udvalget. Esther Kielberg har dog på grund af andre forpligtelser over for DSL måttet begrænse sit arbejde betydeligt sammenlignet med gruppens indsats i øvrigt, og i november 1995 måtte hun trække sig helt ud af arbejdet. Per Dahl har fra august 1995 opholdt sig i USA og herfra pr. korrespondance deltaget i den resterende del af arbejdet.

Udvalget har holdt 10 møder, hvorfra der foreligger referater og arbejds papirer. Arbejdet med redegørelsen er afsluttet i marts 1996.

2. Afgrænsninger

På sit indledende møde fastlagde arbejdsgruppen den række af danske, skønlitterære forfattere og kritikere, undersøgelsen især måtte koncentrere sig om. Rækken udgøres af forfattere, der var skrivende i perioden fra ca. 1800 til ca. 1900, inkl. personer, der debuterede omkring 1900, døde før ca. 1950 og if. de hidtil gældende copyrightregler vil være "frie" omkring årtusindskiftet. Især afgrænsningen bagud er diskutabel, og undersøgelsen kunne uden andre problemer end de rent arbejdsmæssige have belyst sidste del af 1700-tallet med Biehi og Sneedorff og evt. flere. Afgrænsningen fremefter har først og fremmest været bestemt af hensyn til reglerne for copyright, men undersøgelsen vil ved lejlighed let kunne fortsættes, og forfatterskaber som Martin A. Hansens er allerede under udgivelse hos DSL, foreløbig dog kun i form af dagbøger. Afgørende har det imidlertid været fra et valgt tidspunkt o. 1800 at føre undersøgelsen gennem det 19. og frem til dette århundrede, og således bliver P.A. Heiberg den ældste, Thøger Larsen den yngste i rækken.

Målestokken har været traditionelt litteraturhistorisk; udvalget har ikke eftersøgt oversete genier, da savnet af standardudgaver er indlysende stort, selv i centrum. Hensigten har været

at indkredse de forfatterskaber, hvor der uden tvivl er behov for planlægning af en komplet eller meget stor, kritisk standardudgave.

Ikke medtaget er en række forfattere, der allerede foreligger i store udgaver hos DSL eller tilsvarende: Først og fremmest Blicher, Bødtcher, Aarestrup og LP. Jacobsen. Ligeledes forfattere som Wessel, Staffeldt, Kierkegaard og Fr. Drejer, der for øjeblikket er under udgivelse i fuldstændige udgaver hos eller uden for DSL. Der henvises til bilag vedr. DSL's standard-udgaver, udgaver i Klassikerserien og igangværende projekter inden for den periode, udvalget har behandlet.

Vedr. Grundtvig, H.C. Andersen, Sophus Claussen og Johs. V. Jensen foreligger eller planlægges der større udgaver af dele af forfatterskaberne, men restproblemene er store nok til, at de fire er taget med i rækken.

Endelig vurderes en række forfatterskaber ikke at være betydningsfulde nok til, at de i denne undersøgelse har skullet gennemgås med henblik på komplet, kommenteret, tekstkritisk udgivelse, hvorimod enkeltværker vil være velegnede til udgivelse eller allerede foreligger i DSL's serie "Danske Klassikere" eller evt. i anden sammenhæng. Det gælder fx Pram, Tode, Rahbek, Steffens, Sibbern, Bredahl, Hostrup, P.L. Møller, Bagger, Bernhard, Richardt, Schack, Bergsøe, Etiar, Topsøe, Schandorph, Gjellerup, Michaelis, Esmann, Nansen, Kidde, Hjortø og Nathansen. Det betyder ikke, at disse forfattere hermed er udelukket fra udgivelse, heller ikke i DSL's regi, men at initiativerne hertil må komme udefra, eller efter at en række mere presserende opgaver er løst. I øvrigt berøres enkelte af disse forfatterskaber og andre grænseproblemer i konklusionen.

Disse afgrænsninger reflekterer naturligvis udvalgets sammensætning og horisont, herunder også de enkelte medlemmers forudsætninger og interesser. For prioriteringer og vurderinger i forbindelse med de gennemgåede forfatterskaber er der søgt argumenteret ud fra et så klart oplyst grundlag som muligt og med angivelse af de muligheder, udvalget har kunnet forestille sig.

Arbejdsgruppen har herefter gennemgået følgende 32 forfatterskaber:

P.A. Heiberg, Jens Baggesen, Thomasine Gyllembourg, A. Oehlenschläger, N.F.S. Grundtvig, B.S. Ingemann, C. Hauch, J.L. Heiberg, Poul M. Møller, Chr. Winther, Henrik Hertz, H.C. Andersen, Fr. Paludan-Müller, M.A. Goldschmidt, Georg Brandes, Holger Drachmann, Amalie Skram, Herman Bang, Henrik Pontoppidan, Gustav Wied, Jakob Knudsen, Johan Skjoldborg, Viggo Stuckenborg, Ludvig Holstein, Sophus Claussen, M.A. Nexø, Johs. Jørgensen, Jeppe Aakjær, Marie Bregendahl, Helge Rode, Johs. V. Jensen og Thøger Larsen.

3. Forarbejder og hjælpemidler

Det er få forarbejder og hjælpemidler vedr. udgivelse af nyere dansk litteratur, udvalget har kunnet drage nytte af undervejs.

I Fyrrertyve års virksomhed fra 1951 har Iis Jacobsen gjort rede for DSL's tidligste udgivelsespolitik, og i den tilsvarende 75-års-redegørelse, Bøger, planen mennesker fra 1986, har en række DSL-medlemmer opregnet mulige udgivelser inden for et større tidsrum af dansk litteratur. Men en systematisk, kort gennemgang af feltet og dets problemer findes vist kun i Flemming Lundgreen-Nielsens artikel "Udgaver af efterreformatoriske danske tekster" (i Bente Holmberg m.fl. (red.): Forskningsprofiler, 1989). Problemer vedr. enkelte forfatterskaber er især behandlet af Paul V. Rubow (Oehlenschläger) og Steen Johansen

(Grundtvig), mens udgivelsesproblemer i almindelighed er behandlet i Paul V. Rubows Den kritiske Kunst. 1938 og senere i J. Hunosøe og E. Kielberg (red.): I tekstens tegn. 1994.

Derimod findes der en række nyttige redskaber til kortlægning af eksisterende udgaver. Først og fremmest Niels Chr. Lindtner (red.): Danske klassikere, 1976, som registrerer og kommenterer udgaver af større danske forfatterskaber, herunder også Daneklærerforeningens; dernæst bibliografierne i Dansk skønlitterært Forfatterleksikon og Erslews tilsvarende leksikon for den ældre litteratur, suppleret med Sophus Birket-Smiths optegnelser på Det kongelige Bibliotek. Over store stræk er disse bibliografier imidlertid utilstrækkelige og til dels forældede; især vedr. det 19. århundredes periodica har udvalget savnet bibliografiske registreringer.

Særskilte bibliografier findes for en række forfatteres vedkommende, desuden foreligger en række trykte og utrykte på Danmarks Biblioteksskole, jf. Hoved- og specialeopgaver. Registrant over hoved" og specialeopgaver. Referater. Studier fra Danmarks Biblioteksskole. 1975-1987.

For arkivmaterialets vedkommende er Lauritz Nielsens katalog fra 1943 stadig særdeles nyttig, men har måttet suppleres med egne undersøgelser af senere afleveringer og øvrige samlinger. Først i en afsluttende fase har Erhvervelser 1924-1987 1-2, 1995 været til hjælp.

Sammenfattende gælder det imidlertid, at udvalget for stort set alle forfatterskabers vedkommende har måttet arbejde beskrivelser og vurderinger op fra bunden. Beskrivelserne tilstræber ikke minutiøs perfektion; målet har været at tilvejebringe de oplysninger, der kunne danne grundlag for en vurdering af, om de udvalgte forfatterskaber burde udgives af DSL, helt, delvis, i enkeltbind eller slet ikke.

4. Forkortelser og henvisninger

Der er brugt følgende forkortelser og henvisninger:

DBL(3) = Dansk biografisk Leksikon, 3. udg. 1979-84

Dlf = Daneklærerforeningen

DSL == Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon = Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande fra før 1814 til efter 1858 I-III: 1814-1840, 1858; fotografisk optryk 1962 + Supplement til Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande 1841 til efter 1858 I-III, 1858; fotografisk optryk 1963 + Navneregister. Udarbejdet i Aarene 1873-77 af I-E. Ditmann og A.P. Møller; trykt 1965

Lauritz Nielsen 1943 = Katalog over danske og norske Digteres Originalmanuskripter i Det kongelige Bibliotek ved Lauritz Nielsen, 1943

Lindtner 1976 = Danske Klassikere. En selektiv bibliografi redigeret af Niels Chr. Lindtner (Danmarks Biblioteksskole, 1976)

Medmindre andet er angivet, er trykkestedet København.

5. Tilrettelægning

De udvalgte forfatterskaber er opført i kronologisk rækkefølge efter forfatterens fødselsår og i øvrigt behandlet efter følgende model:

Forfatter = Navn, årstal og evt. særlige forhold

- I: Forfatterskabet. Oversigt over produktionen og evt. bibliografier m.v.
- II: Foreliggende udgaver, inid. vurdering heraf; som regel fordelt på større udgaver, enkeltudgaver, breve og evt. erindringer
- III: Arkivmateriale. Omfang, placering, ordning, klausuler.
- IV: Udgavebehov, evt. opdeling heraf og særligt højt prioriterede afdelinger/opgaver, evt. indretning af udgaver
- V: Konklusion

Indretning af foreslåede udgaver afspejler de særlige forhold i forbindelse med hvert enkelt forfatterskab og ingen fast standard. Størrelsen af foreslåede bind varierer og kan fx ofte være bestemt af muligheden for at kunne sammenligne med eksisterende eller tilsvarende udgaver.

6. Restproblemer

Målet har været at kunne forelægge redegørelsen for bestyrelsen og årsmødet i foråret 1996. Opgaven har således være omfattende, men tidsbegrænset, og der har været udskiftninger i udvalgets sammensætning, hvis medlemmer i øvrigt ikke er bibliografer af fag. De nævnte begrænsninger har betydet, at redegørelsen kun i ganske få tilfælde berører eller vurderer forhold som arbejdsindsats og finansiering i forbindelse med de foreslåede udgaver. ligeledes udestår en juridisk vurdering af de særlige copyright-forhold, som gør sig gældende i forbindelse med lagring af tekster på cd-rom, først i forbindelse med forskning, senere i form af offentlig tilgængelig udgivelse.

Beskrivelser

P.A. Heiberg (1758-1841)

I. Forfatterskabet

P.A. Heiberg (PAH) debuterede 1779 med en oversættelse af Moses Mendelssohns Phædon, eller om Sjælens Udødelighed. Den digteriske produktion skrives i alt væsentligt i løbet af perioden 1789-99 og ophører stort set med landsforvisningen år 1800. Under opholdet i Paris udgiver PAH mest større og mindre afhandlinger om politik, jura og forfatningshistorie samt satiriske aforismer og selvbiografiske værker. Selvbiografien fra 1830 Erindringer af min politiske, selskabelige og litterære Vandel i Frankrig. Rhapsodie er PAH's sidste betydelige skrift.

Produktionen omfatter:

- a) Romaner: 1 udgivelse¹.
- b) Skuespil: 16 udgivelser.
- c) Digte: Div. lejlighedsdigte, politisk-satiriske viser og småvers.
- d) Større satiriske skrifter: 3 udgivelser
- e) Monografier: 3 udgivelser
- e) Memoirer: 3 udgivelser

Desuden afhandlinger og polemiske indlæg i periodica.

En bibliografi over forfatterskabet er savnet, især for den lange periode, hvor PAH opholdt sig i Paris.

II. Foreliggende udgaver

Der foreligger ingen samlet udgave af forfatterskabet. Produktionen efter landsforvisningen er svær at skaffe. De nedenfor omtalte skrifter (bortset fra brevene) omfatter kun produktionen før landsforvisningen.

a) P. A. Heibergs samlede Skuespil 1-4, udgivet af K. L. Rahbek, 1806-19. De tre første bind udkom 1806, det sidste som et efterslæt 1819.

Udgaven kaldes "Anden og forøgede Udgave", for PAH havde selv udgivet Skuespil 1-3, bind 3 ufuldstændigt, 1792-95, "en Udgave, der trods sin Ufuldstændighed, navnlig p. Gr. a. de lange indledende Fortaler, absolut maa foretrækkes for Rahbek's Udgave (...) hvor alle anstødelige Steder er fjernede" (J. Clausens artikel om PAH i Salmonsens Konversationsleksikon, anden udg. bd. 11, 1921). Et særdeles problematisk træk ved udgaven er, at ændringer i forhold til tidligere udgaver ikke angives overhovedet, og - endnu værre - at det

¹Rigsdaler-Sedlens Hændelser er en løst komponeret, satirisk roman på over 500 sider, der udgives som føljeton 1787-93. Romanen kunne også karakteriseres som et tidsskrift med romanramme. Kapitel 40 udgøres af enaktskomedien Virtuosen, senere omdøbt til Virtuosen II. Komedien er talt med i opregningen af skuespil, da den siden blev udgivet selvstændigt.

ikke er til at afgøre, hvilke ændringer der skyldes Rahbek, og hvilke PAH. Samarbejdet mellem forfatter og udgiver blev vanskeliggjort af, at Rahbek sad i København, Heiberg i Paris. I efterskriften til 4. bind beklager PAH således, at Rahbek havde ignoreret, glemt eller forlagt nogle vigtige rettelser, som han havde fået tilsendt fra Paris.

b) Peter Andreas Heibergs Udvalgte Skrifter ved Otto Borchsenius og Fr. Winkel Horn, Kbh. 1884. (US)

US præsenterer et tværsnit af forfatterskabet før landsforvisningen. Teksten rummer Rigsdaler-Sedlens Hændelser, komedien De Vonner og Vanner, de to politisk-satiriske udgivelser: Politisk Dispatche og Sprog-Granskning samt et udvalg på 35 viser og vers.

Udgiverne gør i forordet opmærksom på, at teksten er gengivet i moderniseret retskrivning, uden at forfatterens sprogform i øvrigt er ændret. Ingen oplysninger om tekstgrundlag, men for de to komediers vedkommende er det heldigvis *ikke* Rahbeks dårlige, viser en sammenligning, men formentlig den ovenfor omtalte, af PAH selv besørgede, Skuespil 1-3, 1792-95, idet forfatterens lange fortaler er trykt i US. PAH's udgave - for ikke at tale om 1. udgaverne - er så sjælden, at den end ikke har kunnet hjemlånes som institutlån, men udgiverne bemærker i forordet, at "Hr. Boghandler E. L. Thaarup har stillet sin sjældne og omfattende Samling af P. A. Heibergs Skrifter [...] til vor Raadighed". US er for sin tid velkommenteret, bl.a. gives der oversættelser af samtlige citater fra fremmede sprog.

c) Udgaver af breve:

Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg. En Beretning støttet paa efterladte Breve. Ved Johanne Luise Heiberg 1-2. 4. udg. ved Aage Friis og Just Rahbek, Kbh. 1947.

Fru Heibergs udgave af svigerforældrenes korrespondance, der er en blanding af biografi og brevudgivelse, udkom første gang 1882. Den omfatter 74 breve fra 1788-1833. 4. udgave indeholder tillæg og oplysninger ved udgiverne Friis og Rahbek.

Tekstgrundlaget for 4. udg. er 3. udg. med rettelser af trykfejl. "En Svaghed ved Fru Heibergs Udgave er, at det ikke bemærkedes, hvorvidt Forlægget var det virkelig afsendte Brev, en Kopi eller blot en Koncept" (I, XIV). Denne mangel har udgiverne rådet bod på i noterne.

Udgivernes tillæg omfatter 47 breve inden for perioden 1788-1833, som Johanne Luise Heiberg ikke havde taget med. Den er forsynet med grundige kommentarer, navneregister og kronologisk brevfortegnelse, hvilket sidste er meget nyttigt, eftersom fru Heibergs fremstilling ikke er strengt kronologisk.

Breve fra Peter Andreas Heiberg. Udgivet af [filologen] Johan Ludvig Heiberg, Kbh. 1883.

Udgaven omfatter 56 breve fra perioden 1779-1818, i det væsentlige bestående af breve fra den landflygtige PAH til broderen Ludvig, med et tillæg i form af to breve fra fru Gyllembourg til PAH's bror. Om teksten bemærker udgiveren, at brevskrivernes retskrivning og interpunktion overalt er søgt bevaret. Brevene er forsynet med (ret spredte) oplysende fodnoter, især i form af henvisninger til PAH's store erindringsværk fra 1830. Udgaven kom i stand som en reaktion på Johanne Luise Heibergs ovenfor omtalte udgave, hvis biografiske fremstilling Johan Ludvig Heiberg, der var PAH's brors oldebarn, fandt partisk for Thomasine Gyllembourg.

Der er ingen tekstkritiske oplysninger.

Til Belysning af litterære Personer og Forhold i Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. En Samling Breve udgivet af S. Birket Smith. Kbh. 1884.

Indeholder 15 (i reglen lange) breve fra PAH til forskellige adressater fra perioden 1787-1812. Udgaven er forsynet med personregister og få, ret spredte kommentarer. I forordet bemærker udgiveren: "Brevene ere naturligvis alle gjengivne bogstavret, men for at lette Forståelsen [å er ikke en afskrivningsfejl!] har jeg af og til læmpet den originale Interpunktion lidt".

III. Arkivmateriale

En del af det PAH's papirer ligger i Rigsarkivet, jf. afsnit III i omtalen af Johan Ludvig Heibergs og fru Gyllembourgs forfatterskaber. En registratur over materialet fra Heiberg-familien er udgivet af Rigsarkivet i P. A. Heiberg, Johanne Luise og Johan Ludvig Heiberg, Thomasine Gyllembourg. Foreløbige Arkivregistraturer. Ny serie nr. 20, 1978.

I Det Kgl. Biblioteks samlinger ligger der, ud over hvad der omtales i Lauritz Nielsen. 1943, bl.a. en vise i manuskript og en trykt selskabssang med påskrift (hhv. NkS 1770, fol. og NkS 1169, 8°), et længere brev til en ven i Norge, dateret 6.9. 1827 (Troensegaards autografsamling. n.) og 46 breve og optegnelser (Additamenta 603, 4°).

IV. Udgavebehov

Bortset fra Indtogsvisen, der er blevet et antologinummer, er PAH's forfatterskab stort set sunket i glemsel. Eftertidens vurdering af fx den ret store dramatiske produktion har generelt ikke været forfatteren nådig, og produktionen efter landsforvisningen omtales stort set ikke i litteraturhistorierne.

Havde der været større interesse for PAH's poetiske skrifter, kunne man have anbefalet en ny samlet videnskabelig udgave af dem. Hvad dramatikken angår, er PAH's egen udgave fra 1790'erne som nævnt særdeles sjælden, og Rahbeks udgave er ikke meget bevendt. Men i betragtning af det yderst begrænsede publikum, en sådan udgave ville henvende sig til, kan behovet ikke siges at være presserende, også fordi US endnu kan skaffes uden de store anstrengelser.

Af enkeltværker, der kunne komme på tale til udgivelse, må man først og fremmest nævne Rigsdaler-Sedlens Hændelser, et vigtigt, men miskendt led i en satirisk romantradition fra Holberg til Scherfig. En sådan udgivelse kan imidlertid næppe prioriteres højt, bl.a. fordi den ikke egner sig til udgivelse i serien Danske Klassikere. Også memoirerne Erindringer af min politiske, selskabelige og litterære Vandel i Frankrig, der ikke har været udgivet siden 1830, kunne fortjene en nyudgivelse. I PAH-artiklen i Dansk Biografisk Leksikon kalder Rubow dem "en livlig skrevet og anekdoterig Bog, kun plettet af mange Personligheder". Det kæmpestore persongalleri og PAH's ikke altid pålidelige hukommelse vil gøre en evt. udgivelse til noget af en udfordring. Kommer en udgivelse på tale, ville det være nærliggende at bringe PAH's to mindre selvbiografiske udgivelser, Om mit Forhold til Baggesen (1826) og Tre Aars Ophold i Bergen (1829) som tillæg.

V. Konklusion.

Udvalget skønner ikke, at der for nærværende bør tages initiativer til en PAH-udgave, men vil på den anden side ikke stille sig afvisende over for et udgiverinitiativ, også fordi PAH er på DSL's udgivelsesprogram, om end stillet i bero.

Jens Baggesen (1764-1826)

Talrige, længerevarende ophold uden for Danmark, 1820-26 i Frankrig og Schweiz. JB skrev på dansk og tysk, enkelte tekster på fransk og italiensk.

I. Forfatterskabet

Bibliografi: K.F.Plesner: Baggesen Bibliografi, 1943. (Plesner overflødiggor Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon I, 1858 s.53-55). K.Goedeke: Grundriss zar Geschichte der deutschen Dichtung aus den Ouellen VI. 2.udg., 2.opl. 1906 s. 161-65. Bd. XV, 2.udg. 1964 s.436-37 giver en oversigt over brevvekslinger.

Debut: JB debuterede 1783, i bogform 1785 (Comiske Fortællinger): sidste danske publikation 1819. Produktionen fordeler sig jævnt over hele perioden.

Forfatterskabet omfatter et mindre antal dramatiske tekster (3 librettoer og 1 oversættelse), prosa i form af rejsebrevve samt et stort antal metriske tekster af forskellig art:

- a) Episke digte
- b) Eventyr og fortællinger
- c) Rimbrevve og poetiske epistler
- d) Lyriske digte

II. Foreliggende udgaver

a) Samlede udgaver

1800 subscriptionsplan vedr. JB's samtlige værker 1-7; kun 1 bd. udkom (1801).

Danske Værker 1-12, 1827-32 (v. Carl og August Baggesen og C.J. Boye).

Danske Værker 1-12, 2.udg. 1845-47 (2DV, v. August Baggesen).

Bd. 1 versfortællinger, 2-8 digte, 9-11 Labyrinten, 11-12 kritik og oversættelsen af Niels Klim.

If. forordet er indholdet stort set identisk med 1.udgaven af DV; enkelte digte har af kronologiske hensyn ændret placering, og en libretto er føjet til. Anmærkninger = bibliografiske oplysninger er tilføjet. Udgaven følger i de fleste tilfælde seneste version af teksterne. I udgaven er desuden "den Orthographie taget til Følge, som formeentligen for Tiden bruges af de fleste bedste danske Stilister". Følgen er, at især JB's ældre skrifter er rettet til efter denne norm.

Poetische Werke in deutscher Sprache 1-5, Leipzig 1836 (v. Carl og August Baggesen). Bd. 1 Parthenais, bd. 2 digte og Oceania, bd- 3 Der vollendete Faust, bd. 4 Adam und Eva, digte, bd. 5 digte. Enkelte anmærkninger i bd. 2 og 5. Digtene er stort set digte skrevet på tysk, ikke oversættelser fra dansk til tysk.

Poetiske Skrifter 1-5, 1889-1903 (v. August Arlaud). Uafsluttet; sat med fraktur. Udgaven omfatter kun JB's arbejder i bunden stil. Medtager utrykte tekster, enkelte kun i anmærkningerne; dog visse begrænsninger, jf. forord til bd. 4. Indenfor udgavens 3 afdelinger

er teksterne ordnet kronologisk. "Ved Reproduktionen af Texten, som jeg overalt har bestræbt mig for at gjengive med den størst mulige kritiske Nøiagtighed, er det, hvor flere Udgaver af et Digt have foreligget, stedse den af Digteren senest foretagne Revision, som er bleven benyttet". Forkastede læsemåder medtages i de særdeles righoldige noter. Retskrivningen følger JB's tekst.- AA's efterladte materiale findes i Det Kgl. Bibliotek (NkS 2632.4°).

I Arlauds udgave er bd. 1 = 2DV 1; bd. 2 = 2DV 5; bd. 3-4 (Blandede digte 1780-1802 og 1803-14) delvis = 2DV 2-4 og 7.

Arlaud medtager således ikke digte efter 1814 = 2DV 8, ikke operaerne Holger Danske (1789) og Erik Ejegod (1798), heller ikke det store fragment Thora (1814-17) og operaen Trylle-Harpen (1817).

b) Efterladte skrifter

Fragmente von Jens Baggesen. Aus dem literarischen Nachlass des Verfassers. 1855. Udg. v. August Baggesen.

Jens Baggesens philosophischer Nachlass. 1-2. Udg. v. Carl Baggesen, Bern 1858-63.

Epigrammatisk Billedbog. 1974. Udg. v. L.L. Albertsen (Baggeseniana 5). (Ms. fra 1818).

c) Udgaver af enkeltværker

Udvalg af digte v. Aug. Baggesen 1857, v. Kr. Arentzen 1876 og 1878, v. H. Schwanenfügel 1890.

Parthenais eller Alperejsen. Gendigtet og tolket af Flemming Dahl, 1965. - Oprindelig på tysk 1803, oversat efter JB's sidste omarbejdelse 1823, trykt 1836.

Oceania. Gendigtet på Dansk og tolket af Flemming Dahl, 1968. - Digtfragmentet oprindelig trykt 1808 i "Heideblumen".

Der Karfunkel oder Klingklingel-Almanach. Ein Taschenbuch für vollendete Romantiker und angehende Mystiker, 1809. Faksimileoptryk v. G. Schulz, Bem 1978. Med indledning.

Der vollendete Faust oder Romanien in Jauer. 1836. Faksimileoptryk v. L.L. Albertsen, Bem 1985. Med indledning.

Labyrinten udkom 1792-93 i 2 bd., 1. del i 2. udgave 1807; efter JB's død 1829 og 1888.

Labyrinten. 1909. Kommenteret udvalg ved L. Bobé. Medtager ca. 2/3 af teksten i moderniseret retskrivning.

Labyrinten. 1910. Kunstforlaget Danmark; udgiveren ikke oplyst. Fyldigste udgave af JB's egen tekst.

Labyrinten. 1965 og senere. Udg. v. T. Brostrøm (Gyldendals Bibliotek). Udvalg, optrykt efter 1. udgaven.

Labyrinten. 1976 v. L.L. Albertsen. Udvalg, i moderniseret retskrivning, med efterskrift.

Das Labyrinth oder Reise durch Deutschland in die Schweiz 1789. Leipzig/Weimar 1985; også i kommission München 1985. Udg. v. G. Perlet. Nyoversættelse med efterskrift og fyldig kommentar.

d) Breve

Aus Jens Baggesens Briefwechsel mit Karl Leonhard Reinhold und Friedrich Heinrich Jacobi 1-2, 1831.

Timoleon und Immanuel. Dokumente einer Freundschaft. Briefwechsel zwischen Friedrich Christian zu Schleswig-Holstein und Jens Baggesen. Leipzig 1910. Udg. v. Hans Schulz.

Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds 1-10, 1895 ff., v. Louis Bobé, specielt i bd. 6 (1903) s.217-24, 367-446, 484-90 og bd. 8 (1917).

Breve og dagbøger indgår i August Baggesens biografi, jf. nedenfor.

Breve findes desuden i de brevudgaver, der dækker perioden (Oehlschlæger, Ørsted, Staffeldt, H.C. Andersen m.fl.) samt i S. Birket Smith: Til Belysning 1884 s.257-75. Jf. Goedeke bd. XV ovenfor.

III. Arkivalier

Lauritz Nielsen 1943 fortegner JB's efterladte papirer, 1939 adskilt i 2 store samlinger + JB's 42 dagbøger 1780-1825 (især 1787-1807), der nu også findes som micro-ms.; herudover diverse mindre samlinger. Efter 1943 er tilgået NkS 2449.4° (bl.a. filosofiske ms.), ms. i Palsbos samling og micro af breve i privateje. JB's håndskrift er generelt let læselig.

Ud over Det Kgl. Bibliotek findes arkivalier i Uppsala universitetsbibliotek. Universitetsbiblioteket i Oslo, Goethe-Schiller-arkivet i Weimar, Preussische Staatsbibliothek i Berlin.

Et større Baggesen-Nachlass findes i universitetsbiblioteket i Kiel, fordelt på 23 fascikler, ordnet 1965 af L.L. Albertsen.

Jens Baggesens Biographie. Udarbejdet fornemmeligen efter hans egne Haandskrifter og efterladte litteraire Arbejder ved August Baggesen 1-4, 1843-56. Biografien medtager en betydelig del af arkivmaterialet, ligesom 2DV bd.10, jf. nedenfor.

IV. Udgavebehov

JB rettede kraftigt ved optryk/genudgivelse af egne tekster, jf. ovenfor, og alle de foreliggende, samlede eller kritiske udgaver følger som princip seneste tryk. Det kan da ved en fornyet udgivelse være nærliggende at gå den modsatte vej, tilbage til førstetryk.

Labyrinten udkom 1792-93, "Første Deel" i 2.udg. 1807 med en lang "Nye Forerindring" og ny titel: Digtervandringer eller Rejser i Europa i Begyndelsen af det attende og mod Enden af det nittende Aarhundrede [!].

2DV 9 og 10 s. 1-164 optrykker teksten "Efter Forfatterens egen Udgave og med de af ham selv foretagne Rettelser i denne". Der er dog foretaget en del uoplyste forkortelser. 2DV 10 s. 165-327 trykker fortsættelsen, dels med 3 små afsnit, der blev udgivet af JB selv, dels 1 afsnit redigeret af Aug. Baggesen under faderens tilsyn, resten i C.J. Boyes redaktion "udarbejdet efter Forfatterens efterladte Dagbøger og Breve". Boyes redaktion fortsætter i 2DV 11 s.1-234 (frem til 31.8.1790 og tilbagekomsten til Holsten). Ingen noter.

JB udgav selv yderligere enkelte fragmenter, jf. også versioner/fragmenter i Aug. Baggesens Biographie.

Labyrinten foreligger således kun i redigerede og forkortede udgaver. Der er stærkt behov for at tilvejebringe en komplet, kommenteret og kritisk udgave af Labyrinten efter 1.udgaven, samt fortsættelsen i Boyes redaktion; apparatet inddrager de bagvedliggende dagbøger, breve og senere "Forerindringer".

Udgaven kan evt. fortsættes længere frem end Boyes redaktion, dvs. med rejsen 1793-94-95, evt. også videre frem. Der vil her være grænseproblemer i forhold til en samlet udgivelse af JB's mange dagbøger.

En grundig udgivelse af *Labyrinten* vil være begrundet i værkets følsomme, moderne og indflydelsesrige prosa og desuden i JB's centrale placering og mange bekendtskaber. Kommentrarbejdet lettes formentlig af den tyske nyoversættelse og af store udgaver af andre forfattere inden for samme eller en lidt senere periode (Kamma Rahbek, Oehlenschläger, Andersen m.fl.). Omfang (til august 1790 = det allerede trykte): ca. 600 sider + ca. 200 s. kommentar = ca. 2-3 tekstbind og 1 bind kommentar. Herudover evt. 1-2 bind til fortsættelsen.

Etablering af en komplet, kritisk udgave kan følges op af en udgave i Klassikerserien.

JB's lyrik. Da Arlauds ganske vist ikke letopdrivelige udgave foreligger, vil det være mest nærliggende at udgive (dele af) af JB's lyrik med inddragelse af manuskriptmaterialet og efter de originale tryk og samlinger, således at samlingernes "blandede" komposition, som er opløst i både DV og hos Arlaud, bevares. Forholdet kompliceres af, at JB selv ændrede på samlingernes sammensætning og komposition ved optryk.

Alternativt kan udgives et undergenrebestemt udvalg af JB's lyrik (eksempelvis rimbrevene) i fx Klassikerserien, men hverken denne løsning eller en bredere antologisering af "det bedste" forekommer helt attraktiv. I stedet kan - forsøgsvis - vælges én til flere tidlige og centrale samlinger.

JB's kritiske forfatterskab.

De 20 sene, kritiske artikler på prosa fylder i 2DV 11-12 ca. 275 s. og kunne nok optrykkes i en kritisk, kommenteret udgave, men er næppe meningsfulde uden Oehlenschlägers og andres omfattende modartikler.

Af JB's tyske forfatterskab foreligger to centrale værker i reprints; to større værker foreligger i danske oversættelser; den øvrige del er der næppe grundlag for at udgive i en større udgave. Jf. her Viggo Bredsdorff om JB som tysk digter i *Edda* 1959 og L.L. Albertsen: "Das vorgefomte Wort. Baggesen als Übersetzer und Parodist" i *Nerthus* 2 1969 s. 151-85.

V. Konklusion

JB's forfatterskab har inden for en forholdsvis snæver kreds bevaret en til tider intensiv, forskningsmæssig interesse, mens en bredere kreds kun har ofret det beskeden opmærksomhed. Lyrikken foreligger kun i senere redaktioner, ikke udgivet efter 1. udgaverne, og der må her siges at eksistere et behov, men ikke noget påtrængende behov for nyudgivelse.

Derimod er der et indlysende behov for en komplet, kritisk og kommenteret udgave af *Labyrinten*.

Thomasine Gyllembourg (1773-1856)I. Forfatterskabet

ThG publicerer efter den almindelige antagelse sine første digteriske tekster 1827; i bogform udkommer de 1833-45, idet 1830'erne synes at have været den mest produktive periode. Hendes Samlede Skrifter udkommer 1849-51.

Forfatterskabet falder genremæssigt i to hovedgrupper:

- a) original fiktionsprosa: 10 kortere tekster (under 100 s.), 16 længere tekster (over 100 s.).
- b) original dramatik: 4 tekster, trykt 1834; 2 af dem opført på **Det** kgl. Teater, Kbh., 1832.

Forfatterskabet publiceres under forskellige pseudonymer (jf. Uffe Andreasens pseudonymliste i Kjøbenhavns flyvende Post IV, 1984 s.600f. og ThG's posthumt i Samlede Skrifter 2.udg. 1866-67 trykte "litterære Testamente").

ThG's forfatterskab er ikke særskilt bibliograferet. Artiklen om ThG i Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon (dog først i supplementet 1858, hvortil S. Birket-Smiths fortsættelse i NkS 2014 fol.) er blandt dette værks svagere, idet ThG's bidrag til periodica pga. disses pseudonymitet ikke er registreret. Hendes alder taget i betragtning er det en fristende tanke, at ThG har haft et forfatterskab før det almindeligt antagne; jf. at hun i et ms. fra jan. 1814 (RA., Privatarkiv 5507 E) benævnes "Forfatterinden".

Det fremgår hos Ersiew, at adskillige af ThG's tekster blev oversat; hendes evt. medvirken hertil er ikke oplyst.

II. Foreliggende udgaver

ThG's forfatterskab er ikke blevet udgivet samlet eller i fyldigere udvalg i nyere tid. Det er imidlertid altid muligt at skaffe en af de tre udgaver af (Samlede) Skrifter 1-12. Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af ThG's forfatterskab må man inddrage følgende udgaver i overvejslen (jf- for det følgende Lindtner 1976):

- a) Skrifter I-XII, 1849-51.

Udgaven optrykker ThG's samlede digteriske forfatterskab, 2.udg. (1866-67) og S.udg. (1884) - nu med tiden Samlede Skrifter - også "Fru Gyllembourgs litterære Testamente". Teksterne er ordnet stort set kronologisk, dog vistnok med skelen til en fornuftig fordeling på bindene.

Udgavens tekstkritiske principper og hvem der har forestået udgaven, er ikke oplyst. Men stikprøver tyder på, at der i almindelighed er meget få afvigelser fra de originale tryk.

- b) Ægtestand, 1982.

Udgaven, der er besørget for Dif med efterskrift og kommentarer af Vibeke Blaksteen, gengiver indirekte (nemlig via Margrete Møllers udgave 1942) romanens originale udgave fra 1835.

c) Drøm og Virkelighed & To Tidsaldre. 1986.

Udgaven, der indgår i serien Danske Klassikere, har tekstudgivelse og noter ved Anni Broue og efterskrift ved Anne-Marie Mai. Oplysningerne om tekstgrundlag (s.253-54) er ikke entydige, men peger snarest på benyttelse af de originale udgaver. De nødtørftige bemærkninger om bearbejdelser af teksterne i ThG's levetid støtter ovennævnte indtryk (pkt. n a): Der er kun sjældent tale om ændringer af ordlyden, men overvejende om lettere revision af ortografisk og interpunktorisk art.

d) Kjøbenhavns flyvende Post I-IV, 1980-84.

Udgaven, der er forestået af Uffe Andreasen, er et fotografisk optryk af originalen med efterskrift og registre ved udgiveren. Her findes under pseudonym 6 af ThG's fortællinger (til dels eventyr) fra årene 1827-35, herunder "Kong Hjort", der som vistnok den eneste af hendes tekster blev underkastet kraftigere revision (nemlig af slutningen) før overgangen til bogform. Desuden enkelte mindre tekster, jf. Uffe Andreasens pseudonymliste.

e) ThG's brevvekslinger er først og fremmest udgivet i Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg: en Beretning støttet paa efterladte Breve I-II, udg. af Johanne Louise Heiberg, 4.Udg. med Tillæg og Oplysninger ved Aage Friis og Just Rahbek (1947), samt i Heibergske Familiebreve, udg. af Morten Borup (1943); dertil enkelte breve i Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Heiberg I-V, udg. af Morten Borup (DSL, 1946-50) og Breve fra og til Johanne Louise Heiberg I-n, udg. af Just Rahbek (1955).

III. Arkivmateriale

ThG's efterladte manuskripter findes i Det Kgl Bibliotek og i Rigsarkivet. Det Kgl Bibliotek rummer bl.a. manuskripter til En Mesalliance og To Tidsaldre (anført i Lauritz Nielsen 1943), desuden materiale vedr. to dramatiske tekster fra Det kgl. Teaters sufflørarkiv. De største samlinger findes i Rigsarkivet, dels i ThG's privatarkiv (nr.5507), dels i P.A. Heibergs, Johan Ludvig Heibergs og Johanne Louise Heibergs privatarkiver (hhv. nr. 5593, 5590 og 5591). Der er fortrinsvis tale om brevstof, men også om manuskripter og udkast til noveller, skuespil, lejlighedsdigte m.v. Såvel Det Kgl. Biblioteks som Rigsarkivets samlinger er overskueligt registreret, RA's i "Foreløbige Arkivregistraturer. Ny serie nr. 20, 1978".

IV. Udgavebehov

Der kan ikke herske tvivl om, at ThG spillede en væsentlig rolle ved grundlæggelsen af en nyere dansk fiktionsprosa efter ca. 1825. Skulle man beslutte sig for en ny udgave af hendes forfatterskab, måtte man tænke på denne del af det, mens en udgivelse af det dramatiske forfatterskab forekommer mindre påkrævet. Det ville fylde ca. 2.600 sider som DSL's udgave af H.C. Andersens eventyr, heri indregnet et apparat på 15%.

Det er imidlertid udvalgets opfattelse, at en udgivelse af ThG's forfatterskab ikke kan have nogen fremskudt plads på DSL's program. Dels er der i de ældre, men stadig let tilgængelige samlede udgaver gennemgående tale om moderate bearbejdelser af de originale udgaver (nemlig især af ortografisk og interpunktorisk art); dels findes en række centrale

tekster i helt betryggende eller rimeligt tilforladelige udgaver fra nyere tid (jf. ovenfor pkt H b,c,d).

ThG's korrespondancer (jf. ovenfor pkt. n e) må for tiden anses for udgivet i tilfredsstillende omfang.

V. Konklusion

Det er herefter udvalgets konklusion, at ThG ved en samlet prioritering af behovet for udgivelse af tekster fra 1800-tallet befinder sig blandt de mindst påtrængende opgaver.

Adam Oehlenschläger (1779-1850)I. Forfatterskabet

Adam Oehlenschläger (Oeh) debuterer 1799 og publicerer flittigt de næste par år, indtil han får sit gennembrud med Digte (1803, dvs. december 1802).

Oeh er litterært produktiv frem til sin død 1850, men fra ca. 1820 (med Samlede Digte 1823-24) og for alvor fra ca. 1830 (med Tragedier I-XI 1831-48, ny udg. I-X 1841-49, og med Digterværker I-X 1835-40, ny udg. I-XVIII 1844-49) er han i stigende grad optaget af at genudgive sin tidligere produktion i reviderede udgaver, samtidig med at disse samlede værker også opsamler den efterhånden noget aftagende løbende produktion. Ved at forsyne den enkelte udgivelse med flere titelblade og således indordne den i flere serier søger han bedst muligt at tilpasse sit udbud til ethvert behov på det danske litterære marked.

Produktionen fordeler sig skønmæssigt således:

- a) Ca. 12 udgivelser, der helt eller delvis består af metriske tekster af lyrisk, lyrisk-episk og episk karakter.
- b) Ca. 5 udgivelser, der helt eller delvis består af prosafiktion.
- c) Ca. 46 udgivelser, der helt eller delvis består af dramatiske tekster.
- d) Selvbibliografisk prosa, rejsebøger: 3 udgivelser.
- e) Litteraturkritiske og -historiske afhandlinger og artikler.
- f) Original digtning/oversættelse af egne værker på tysk.
- g) Oversættelser af bl.a. svensk og engelsk, men især tysk digtning, der i et vist omfang indgår i Oeh's egne bøger, men især trykkes i selvstændige publikationer.

Især til de under a og b nævnte teksttyper må lægges et meget betydeligt antal separat trykte tekster i pjeceform eller i periodica o.l., der efterhånden indlemmes i de ovennævnte samlede værker.

Oeh's forfatterskab er bibliograferet dels i Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon, dels i F.L. Liebenbergs Bidrag til den oehlenschlägerske Literaturs Historie I, 1868, ifølge Paul V. Rubow "en meget omhyggelig og velordnet, om end ikke absolut fuldstændig Fortegnelse over Digterens Arbejder" (Oehlenschlägers Arvtagere, 1947 s. 89). Foreberedelser til en Oehlenschläger-bibliografi ved Povl Ingerslev-Jensen ligger i Oehlenschläger Selskabets arkiv, Det Kgl. Biblioteks Håndskriftafdeling. Det fremgår, at Oeh's tekster ofte opnåede 2-3 eller endnu flere genoptryk, jf. ovenfor om de samlede udgivelser.

II. Foreliggende udgaver

Hvis man ikke stiller for strenge krav til den udgivelsesmæssige standard, er det muligt købe Oeh's mere berømte værker i den almindelige boghandel - og større dele af forfatterskabet til overkommelige priser, hvis man går til de københavnske antikvarier. Oehlenschläger Selskabets udgave (se nedenfor pkt. c) kan således købes meget billigt. Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af forfatterskabet må man tage hensyn til følgende udgaver (jf. for det følgende Lindtner 1976):

a) Poetiske Skrifter I-XXXII 1857-62 (PSLieb.).

Teksten, der er udgivet af F.L. Liebenberg, bygger principielt på de originale versioner, men rummer talrige afvigelser herfra i overensstemmelse med senere udgaver besørget af Oeh, i det enkelte tilfælde indsat efter udgiverens vilkårlige skøn; de tekstkritiske oplysninger gør det dog i nogen grad muligt at slutte tilbage til den originale version, og uanset det mindre tilfredsstillende tekstkritiske princip må man anerkende Liebenbergs mange værdifulde iagttagelser og bemærkninger. Udgaven rummer oplysninger om originaludgaver og senere optryk samt enkelte kommentarer. Liebenberg har meddelt sine synspunkter på Oeh-filologien i "Nogle Bemærkninger om Textcritiken i Oehlenschlägers Skrifter" (Nordisk Universitets-Tidskrift 1857), jf. hertil Paul V. Rubows ovennævnte værk s.80ff. og samme forfatters "Oehlenschläger-Litteratur" (Danske Studier 1929, optrykt med titlen "Oehlenschläger-Udgaver" i hans Epistler, 1938).

b) Poetiske Skrifter I-V, 1926-30 (PSTop).

Teksten, der er udgivet for Holbergselskabet af H. Topsøe-Jensen, gengiver førsteudgaverne, men oplyser intet om Oeh's senere revisioner af sine værker. Udgaven, der især bringer digterens hovedværker før ca. 1830, rummer desuden meget værdifulde noter og indledninger.

c) Oehlenschläger Selskabets udgave I-XII, 1972-87 (OehSel).

Udgaven, som især Povl Ingerslev-Jensen stod for, bringer hovedsagelig de samme tekster som PSTop, men supplerer dem med bl.a. Nordens Guder (1976) og Levnet (1974), et udvalg af Prosa (1987), hvori bl.a. trykkes Erik og Roller, samt fyldige udvalg af hans Lyrisk (1977) og hans Æstetiske Skrifter 1800-1812 (1980). Udgaven synes at have en noget svingende tekstkritisk standard fra bind til bind, men tillader sig som helhed betragtet tekstrettelser og forbedringer i et ikke nærmere angivet omfang. Teksterne ledsages af fyldige noter, der i et vist omfang bygger på PSTop, og af indledninger, der svinger betydeligt i omfang fra bind til bind.

d) Breve fra og til Adam Oehlenschläger er udgivet af DSL med indledninger, noter og registre ved H.A. Paludan, Daniel Preisz, Morten Borup, Torben Nielsen m.fl: 1.rk.: 1798-1809. I-V, 1945-50; 2.rk.: 1809-29. I-VI, 1953-81. 3.rk.: 1829-59. I-III, 1984-90. Mens kommentarerne til 3.rk. endnu ikke foreligger, er et afsluttende registerbind ved Jens Peter Keld nu afsluttet.

e) Blandt de talrige enkeltudgaver kan især nævnes Dits forskellige grundigt kommenterede udgaver af Sanct Hansaften-Spil Aladdin og Hakon Jarl hin Rige, der gennemgående byder på pålidelige tekster. Dertil kan anføres Oeh's Dramatiske Forsøg 1801-04, udg. af Povl Ingerslev-Jensen med indledning af Alf Henriques, 1966.

Som noget enestående inden for dansk udgivelses-arbejde foreligger af Hakon Jarl hin Rige en tekstkritisk paralleludgave ved C.M. Rosenborg, 1928, der bringer Oeh's renskrift og 2.udg. 1831 i deres helhed og samtlige andre udgaver fra digterens hånd i variantapparatet. Jf. hertil Paul V. Rubows ovennævnte afhandling fra 1929/1938 og Jørgen Hunosøes "Tekstkritiske principper" i I Tekstens Tegn, red. Jørgen Hunosøe og Esther Kielberg, 1994.

Det kan tilføjes, at en udgave af Helge forberedes inden for rammerne af Danske Klassikere.

f) Af Oeh's selvbiografiske skrifter foreligger Levnet som nævnt i OehSel (jf. ovenfor pkt. c), mens hans Erindringer ikke i deres helhed har været udgivet siden 1850-51. Oeh's rejsedagbog fra opholdet i Rom 1809 foreligger dels i tysk original FWallfahrt nach Rom. Ein Tagebuch im Jahre 1809, dechiffriert und erläutert von Povl Ingerslev-Jensen, 1974), dels i dansk oversættelse (Valfart til Rom. Rejsedagbog 1809, oversat og kommenteret af Povl Ingerslev-Jensen, 1975).

III. Arkivmateriale

Oeh's manuskripter ligger især i Det Kgl. Bibliotek i København. Lauritz Nielsen 1943 registrerer kun en del af dette materiale; bemærk, at der i eksemplaret af dette værk i Det KgL Biblioteks katalogværelse findes ofte vigtige rettelser og tilføjelser til teksten. Den senere accession er betydelig, således at der findes manuskript- eller korrekturmateriale til større dele af produktionen. Det fremgår af Det Kgl. Biblioteks katalog over "Haandskrevne Danica i andre Biblioteker", at der ligger Oeh-manuskripter i Uppsala, Stockholm og Nantes. Dertil kommer manuskripter på Frederiksborg Slot og i privateje.

IV. Udgavebehov

Man kan ved en vurdering af behovet for en udgave af Oeh's originale, digteriske forfatterskab på dansk vælge at gå ud fra den antagelse, at det, i det omfang det foreligger udgivet i PSTop og OehSel, er udgivet på et niveau, der kan tilfredsstille den litteraturhistoriske forsknings behov, og at de dér foreliggende tekster efter behov må suppleres af PSLieb. En sådan præmis kunne føre til forslag om en supplerende udgave, der på niveau som PSTop bragte især tekster efter ca. 1830, bl.a. de senere dramatiske hovedværker, Ørvarodds Saga (1841) og evt. - med brud på kronologien - Hroars Saga (1817) for dermed at supplere de to tredjedele af Skjoldung-trilogien, der findes i PSTop.

Man kan imidlertid også følge Alf Henriques, der i ovennævnte udgave af Oeh's Dramatiske Forsøg 1801-1804 (1966) efterlyser en stor samlet udgave af Oeh's skrifter på linje med Ewald-udgaven, men tilføjer: "Det varer nok en rum tid, før en sådan plan realiseres. Man gyser også lidt ved tanken på de mange bind, der måtte reserveres til uinspirerede rutinearbejder, men kan til gengæld opmuntres ved forestillingen om, hvorledes man i en sådan udgave for alvor blev i stand til at følge dette forfatterskabs mirakuløse vækst." (s.9).

Det er udvalgets overordnede synspunkt, at DSL bør undgå skridt, der ud i fremtiden i praksis vil lægge sig hindrende i vejen for mere ambitiøse udgivelsesprojekter. Dette synspunkt sammenholdt med Henriques' ønskedrøm og hans gysen fører til forslag om foreløbig at satse på en cd-rom-udgave af Oeh's samlede digteriske forfatterskab med optagelse af samtlige tekstformer fra digterens hånd.

Som model for en sådan udgave peges - med forbehold vedr. inddragelse af manuskripter - på C.M.Rosenbergs tekstkritiske paralleludgave af Hakon Jarl hin Rige (1928), jf. ovenfor pkt.n.e), idet udvalget mener, at det kun undtagelsesvis (og måske aldrig) vil være rimeligt at bringe Oeh's manuskripter, som det sker i Rosenborgs udgave. En sådan udgave vil ved

at dokumentere Oeh's intense, fortsatte arbejde med sine tekster inden for alle betydende genrer (og ikke blot dramaet) dels rumme et uvurderligt materiale til studiet af dansk litteratur- og stilhistorie 1800-1850, dels være meget værdifuld ved studiet af dansk sproghistorie, som det allerede fremgår implicit af Rubows afhandling 1929/38 (jf. ovenfor pkt.II,a).

Oeh's oversættelser: Oeh's oversættelser til dansk af især engelsk og tysk digtning har en litteratur- og stilhistorisk interesse på linje med hans originalværkers. Man kan forestille sig disse tekster indpasset i ovennævnte udgivelsesprojekt. Men udvalget peger primært på en selvstændig, selektiv udgave af Oeh's tidlige oversættelser, dvs. til og med En Skjærsommernats Drøm og Eventyr af forskellige Digtere 1816. De korte oversættelser, som Oeh indlemmede i sine bogudgivelser, bevares i denne sammenhæng, dvs. i cd-rom-versionen-

Oeh's digtning på tysk: Oeh's tyske oversættelser af egne tekster må tages i betragtning ved fastlæggelse af teksten i udgaven af det danske forfatterskab. Men udvalget af står fra at tage stilling til, i hvilket omfang Oeh's digtning på tysk bør udgives selvstændigt.

Oeh's ikke-digteriske forfatterskab: Denne afdeling består af to sektioner, (1) selvbiografisk prosa (med rejsebøger) og (2) litterær kritik og historie (jf ovenfor pkt.I.d-e).

(1) I betragtning af de foreliggende udgaver af Levnet og rejsedagbogen fra 1809 (jf. ovenfor pkt.II,c og f) peger udvalget alene på det ønskelige i en udgave af Oeh's Erindringer: det tekstkritiske arbejde vil her være meget begrænset, kommentaren desto større. En udgivelse af En Reise fortalt i Breve til mit Hjem (1817-18) forekommer ikke presserende.

(2) Med udgaven af Æstetiske Skrifter 1800-1812 i OehSel må den tidlige ende af denne produktion anses for dækket, om end det skal bemærkes, at "Om Evald og Schiller. Forelæsninger 1810-12" (jf.ovenfor pkt.II,c) kun er udgivet delvis. Skønt Oeh's æstetiske/-poetologiske tekster efter 1812 (fx Digterne i Levnet som i Værker 1820, 21 kapitler om "Ästhetik" i Prometheus 1832-33) giver et kritikhistorisk interessant modbillede til tidens Heiberg-dominerede standpunkter, finder udvalget dog ikke en udgivelse af disse tekster påkrævet i øjeblikket.

b) Udgavens nærmere karakter

1. De foreslåede udgaver gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor det ikke forefindes, gives førstetrykket i øvrigt, subsidiært manuskript.

2. Udgaverne i bogform forsynes med indledninger og øvrigt apparat efter den almindelige praksis i DSL's standardudgaver.

V. Konklusion

Oeh's betydning for dannelsen af nye genrer og skabelsen af en ny poetisk diktion i første halvdel af 1800-tallet gør en udgivelse af hans digteriske forfatterskab meget ønskelig. Oeh's intense arbejde med sine tekster i udgave efter udgave gør det ydermere ønskeligt at supplere og nuancere de resultater, som ligger i Rosenborgs Hakon Jarl-udgave (jf. ovenfor pkt.II,e).

Denne del af forfatterskabet foreslås lagt på cd-rom. Som selvstændig række eller evt. integreret i dette projekt peges på et udvalg af Oeh's tidlige digteriske oversættelser. Endelig fremhæves behovet for en udgave af Oeh's Erindringer.

N.F.S. Grundtvig (1783-1872)I. Forfatterkabet

Bibliografi: Steen Johansen: Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs Skrifter I-IV, 1948-54, 1951 ff. løbende suppleret i Gmndtvig-Studier. Odense Universitetsbibliotek har en kronologisk registrant over Grundtvigsamlinger (1976). Se tillige nedenfor under III: Arkivmateriale. Grundtvig-Selskabet af 1947 udgiver Gmndtvig-Studier. 1948 ff. og en skriftserie m.v.

Debut: Gr. debuterede med en artikel i Politivennen Januar 1804, i bogform 1808 og skrev og udgav derefter uafbrudt resten af sit liv, i perioden 1826-37 dog underlagt censur. Gr. slog igennem som forfatter i 1830'ernes slutning, men især perioden ca. 1860-90 blev en salgsmæssig højkonjunktur, der først fornyedes i 1940'erne. Gr.s skrifter nåede til dels at komme i en række (ændrede) udgaver i hans egen levetid, flere af dem ved hjælpers hånd, fra 1856 først og fremmest sønnen Svend Grundtvigs.

Gr.s forfatterskab omfatter mange slags tekster, der kom som pjecer, enkeltryk, bøger og små og meget lange tidsskriftartikler; de kan rimeligvis ordnes i følgende grupper:

- a) Poetiske værker i bunden form, bl.a. ca. 1.500 salmer, halvt originale, halvt oversættelser; lyriske digte, eper og dramaer
- b) Prosaiske værker: Nordiske fortællinger
- c) Afhandlinger mv.: historiske, mytologiske, skolepolitiske, teologiske og litterære
- d) Prædikener
- e) Taler
- f) Tidsskrifter: Danne-Virke (1816-19), Theologisk Maanedsskrift (1825-28), Danskeren (1848-51).
- g) Gr.s egne oversættelser fra fremmede sprog - Saxo 1818-22, Snorre 1818-22, Bjowulfs Drape 1820 - er der ikke gjort rede for. Især Saxo-oversættelsen er optrykt, ofte i bearbejdet form.
- h) Gr. på fremmede sprog. Der findes en del udgaver på fransk, tysk og især engelsk på grundlag af foreliggende danske; de er ikke opregnet her. Et stort, repræsentativt Gr.-udvalg på o. 1100 s. i tysk oversættelse er for øjeblikket under planlægning (v. K.E. Bugge, Theodor Jørgensen og H. Lundgreen-Nielsen). Udgaven, der vil få et højt kommentarniveau, kan evt. tænkes også at udkomme på dansk, men har ikke kunnet opnå støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd.

II. Foreliggende udgaver

a) Større udgaver

De større Grundtvig-udgaver, især Poetiske Skrifter I-IX (jf. nedenfor), diskuteres af Steen Johansen i "Om Grundtvig-udgaver" (Grundtvig-Studier 1951 s.69-91).

Sang-Værk til den danske Kirke. Under titlen "Psalmer og aandelige Sange" udkom bd.I-II 1837-41 og optryktes 1868-70 (og 1873, men med ændret retskrivning), bd.DI-V udkom 1873-81 v. J. Kr. Madsen. Ordningen af stoffet er ikke kronologisk, men teologisk. Udg. indeholder forord, kildeoplysninger, variantapparat og registre. - Ny og omhyggeligt

gennemarbejdet udg. med titlen "Sang-Værk til den danske Kirke" I-VI (i 8 bd.) 1944-64 (v. U. Hansen, Th. Balslev, E. Borup, E. Skovrup og M. Stevns), optrykt 1982-84. Ordningen af bd. I-II er teologisk, af bd. III ff. kronologisk efter affattelsestidspunktet. - Standardudgaven af Gr.s salmer, heriblandt også de mange oversættelser. Kortfattede kommentarer, der er svage i det litterære.

Poetiske Skrifter I-IX. 1880-1930 (PS). Bd. I-V 1880-83 v. S. Grundtvig, bd. VI-VII 1885-89 v. C.J. Brandt, bd. VIII-IX 1929-30 v. G. Christensen. Efterskrift til udgaven i bd. DC. - PS er den mest omfattende udgave af Gr.s verdslige lyrik. Ordningen af stoffet er kronologisk i forhold til nedskrivningen, ikke offentliggørelsen af teksterne, således at trykte og utrykte tekster bringes mellem hinanden; indledninger og oplysninger om tekstgrundlag, dog ikke i forhold til manuskripter. Retskrivningen er moderniseret til den gældende på de forskellige udgiveres tid, dvs. 1880-1930.

Udvalgte Skrifter I-X, 1904-09 (US, v. Holger Begtrup) rummer gode, men korte indledninger til de enkelte tekster, samt oplysende noter. Udgaven er kronologisk ordnet og bringer enkelte inedita imellem de øvrige tekster. US anses i almindelighed for at være det bedste og mest repræsentative udvalg, dog med hovedvægt på prosaværkerne, jf. PS, der da forelå/var under udgivelse. US vurderes som meget pålidelig uden dog at være nogen egentlig tekstkritisk udgave. Ingen registre.

Udvalgte Værker 1-10, 1930 (v. P.A. Rosenborg). - Fyldigt udvalg af tildels forkortede tekster og med vægt på prosaværkerne, dog indeholder bd. 1 salmer og digte. Biografisk-historisk indledning, men ingen tekstoplysninger eller kommentarer.

Værker i Udvalg I-X, 1940-49 (VU, v. G. Christensen og Hal Koch). I forhold til US indeholder VU færre og mere forkortede tekster, men også enkelte nye, samt meget fyldige indledninger. Bd. I-VI indeholder overvejende prosa og som regel i kronologisk orden. Digte og salmer indgår fyldigt i bd. VII-VIII (digte 1808-72) og IX-X (salmer 1810-70), dog ikke i kronologisk orden, og således at salmer og religiøse digte ofte meddeles i Gr.s sidste redaktion. Udgaven kombinerer indholdsmæssigt stof fra PS og US. Ingen registre.

Haandbog i Grundtvigs Skrifter I-III 1929-31 (v. E. Borup og F. Schrøder). Indeholder Gr.s afhandlinger om skole, folk og kirke, ofte i stærkt beskåret form, men med udførlige indledninger, kommentarer og sagregister.

b) Enkeltudgaver af Gr.s lyrik og prosa

Der findes talrige enkeltudgaver, bl.a. udgaver og optryk ved C.J. Brandt og S. Grundtvig. Senere udgaver findes dels i form af større udvalg af den kendte tekstmasse, dels udgaver som optrykker utrykte eller utilgængelige tekster; heraf udkom en del i 1983 == 200-året for Gr.s fødsel. Separatudgaver af mindre, tidligere udgivne tekster som fx "Paaskeliljen" er ikke medtaget.

Første fyldige lyrikudvalg var S. Grundtvigs fra 1869 med moderniseret retskrivning og tegnsætning. Senere udkom 3 større udvalg, anført efter udgiverne: Fr. Rønning 1916, Carl S. Petersen 1933, S. Johansen 1963/83. Alle 3 udgaver har udførlig(e) indledning(er) og trykoplysninger, de to sidste desuden fyldige noter. Rønning trykker teksterne efter

"Grundtryk" men med moderniseret retskrivning, de to sidste begge efter førstetryk. For tekster trykt efter Gr.s død benytter S. Johansen manuskripterne som grundlag.

Blandt (op-)tryk af større værker anføres: Nordens Mythologi (1832, 3.udg. 1870, 1983 ved P. Engberg); Kristenhedens Syvstjeme (1860, 3.udg. 1883, kommenteret 5. udgave v. Th. Balslev 1955-56); Mands Minde 1788-1838 (1877, v. S. Grundtvig). Taler paa Marielyst Højskole 1856-71 (1956, v. S. Johansen); Nyaars-Morgen udkommer i Klassikerserien (v. K.B. Gjesing), der afløser en ældre, kommenteret udgave v. H. Begtrup (1925).

Af (ny-)udgivelser af manuskripter og vanskeligt tilgængelige tekster anføres: Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast I-II (1968, v. K.E. Bugge); Om mennesket i verden (1983, v. K.B. Gjesing; optryk fra Danne- Virke 1817); Statsmæssig Oplysning - et udkast om samfund og skole (1983, v. K.E. Bugge og Vilh. Nielsen); Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann. (1985, v. Fl. Lundgreen-Nielsen).

Tidsskriftet Danne-Virke 1-4 (1816-19) foreligger i et fotografisk optryk 1983.

c) Prædikener.

Prædikener af N.F.S. Grundtvig i Frederikskirken 1832-39 (udvalg, 1875, v. C.J. Brandt). Gr.s Bibelske Prædikener (1818) kom i 2.udg.1883 (v. C.J. Brandt). N.F.S. Grundtvigs sidste Prædikener i Vartov Kirke 1861-72 I-n (udvalg, 1880, v. C.J. Brandt). Gr.s Vartov-prædikener 1839-60 (1924, udvalg v- H. Begtrup). Kors-Prædikener fra Tiden 1839-1860 (udvalg 1925, v. N. Clausen Bagge).

I de seneste år er der foranstaltet supplerende og forbedrede, større udgaver: N.F.S. Grundtvigs Prædikener 1822-26 og 1832-39 I-XII (1983-86, v. Chr. Thodbjerg); N.F.S. Grundtvigs Præstø Prædikener 1821-22 I-n (1988, v. Chr. Thodbjerg). - Konfrontation. Grundtvigs prædikener i kirkeåret 1854-55 på baggrund af Kierkegaards angreb paa den danske kirke og den "officielle" kristendom (1974, v. P.G. Lindhardt). Regeneration. Grundtvigs prædikener i kirkeåret 1855-56 (1977, v. P.G. Lindhardt).

Til prædikenerne knytter sig C.J. Brandts udvalg af Gr.s Kirkelige Lejlighedstaler samt en udgave vedr. 1839-60 (v. H. Begtrup, 1924).

d) Erindringer.

Grundtvigs erindringer og erindringer om Grundtvig. 1948/1983 (v. S. Johansen og H. Høirup) medtager i udvalg, hvad der findes forskellige steder i Gr.s skrifter.

e) Breve.

Hovedudgaven er Breve fra og til N.F.S. Grundtvig I-n, 1924-26 (v. G. Christensen og Stener Grundtvig). Bd. I omfatter årene 1807-20, bd. II årene 1821-72; udgaven indeholder noter og registre. Herudover er der udgivet brevvekslinger med enkeltpersoner: Christian Molbech og N.F.S. Grundtvig. En Brevvexling. 1888 (v. C.K.F. Molbech og L. Schrøder). Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859.1882 (v. S. Grundtvig). N.F.S. Grundtvigs Breve til hans Hustru under Englandsreiseme 1829-31. 1920 (v. Børnebørnene = Stener og Vilh. Grundtvig). Herudover findes publiceret betydelige brevvekslinger i mere "skjult" form som i fx H.F. Rørdams biografi Peter Rørdam I-III, 1891-95.

Det er udvalgets opfattelse, at en større udgave af Gr.s brevveksling kan være hensigtsmæssig; forarbejder hertil foreligger i form af S. Johansens registranter og Sigurd Aarnes" planlagte udgave af Gr.s brevveksling med nordmænd i 1810'erne. En udgivelse må formentlig baseres på samarbejde mellem flere udgiverselskaber. På den anden side må den

foreliggende udgave, suppleret med hvad der ellers er offentliggjort, indtil videre vurderes som god og dækkende, således at opgaven ikke har nogen høj prioritet.

f) Dagbøger. N.F.S. Grundtvigs Dag- og Udtogsbøger I-n, 1979 (DSL v. G. Albeck) erstatter tidligere udgivelser heraf. Udgaven omfatter årene 1802-54, i hovedsagen 1802-07.

III Arkivmateriale

"Familiestriden i 1872-73 om N.F.S. Grundtvigs efterladte papirer" er behandlet af S. Johansen (Grundtvig-studier 1968 s.33-52). Striden førte bl.a. til at S. Grundtvig under arbejdet med PS ikke fik fuld adgang og derfor tog mindre hensyn til de efterladte manuskripter.

Siden Lauritz Nielsen 1943 er der i en jævn strøm afleveret betydelige mængder manuskripter til Grundtvig-arkivet på Det Kgl. Bibliotek (frem til da fortegnet i Grundtvig-Studier 1972). Dels i form af original-manuskripter, bl.a. prædiken-rækker, dels i form af materiale vedr. udgivelsen af Sangværket og Poetiske Skrifter samt diverse seddelregistranter af Steen Johansen, især vedr. Gr.s brevvekslinger. Der er udarbejdet en meget detaljeret Registrant over Grundtvigs Papirer I-XXX, 1957-64 (udg. af Grundtvig-Selskabet og DSL; ekspl på Det Kgl. Biblioteks læsesal indeholder en række håndskrevne tilføjelser). Jf. også S. Johansen: "Det Grundtvig-Boisenske familiearkiv i Det Kgl. Bibliotek" (i Fund og Forskning XXIII 1977-78 s. 129-40).

Manuskripter herudenfor er foreløbig fortegnet i "Grundtvig-manuskripter uden for Det kongelige Bibliotek" (ms. 1965, v. K.E. Bugge og S. Johansen). Embedsskrivelser og protokoller findes i Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland.

IV. Udgavebehov

Grundtvigs forfatterskab har en udgivelseshistorisk interessant status. Det udkom af forskellige grunde ikke i det 19. århundredes genreordnede forlagsudgaver af "samlede værker" i forfatterens sidste redaktion, sådan som det blev tilfældet med Ingemann og H.C. Andersen. Bl.a. på grund af sønnen Svend Grundtvig, der var filolog, udkom de poetiske skrifter meget tidligt i en kronologisk tilrettelagt og videnskabeligt gennemtænkt udgave; det kronologiske synspunkt er så strengt gennemført, at de oprindelige digtsamlinger er opløst. På næsten tilsvarende måde er brevudgaven fra 1924-26 et meget tidligt (det tidligste?) eksempel på en moderne udgave af litterær brevveksling, tilrettelagt med indledning, omhyggelig tekst, noter og registre.

Udgaverne (ind. US og VU) har vist sig anvendelige endnu i dag. Men netop fordi de var så tidlige og måske også på grund af det særlige ikke-akademiske, grundtvigianske publikum, de *også* var rettet mod, fremtræder ingen af de eksisterende, større Grundtvig-udgaver (deres kvaliteter ufortalt) som egentlig tekstkritiske udgaver med dertil hørende tekstkritisk apparat (inkl. fx varianter) og fuldt udfoldede kommentarer. Kommentarerens omfang er i de fleste tilfælde yderst begrænset. Endelig indeholder US og VU kun udvalgte tekster. Undtagelser fra disse forhold er de senere, komplette udgaver af dagbøger og prædikener samt enkelte mindre tekster.

Iværksættelse af en meget-, evt. altomfattende Gr.-udgave forudsætter en større udredning og planlægning, formentlig i samarbejde mellem fx DSL, Grundtvig-Selskabet, Selskab for dansk Kirkehistorie, historiske og skolehistoriske selskaber og evt. flere. Opgaven er umådelig stor og kompliceret, af Gr.-forskere løseligt anslået til ca. 100 bind. - Af de eksisterende udgaver kom US og VU i ret store oplag og er ikke vanskelige at erhverve antikvarisk, så omend den er principielt ønskelig, så forekommer en virkelig stor udgave af Gr.s samlede skrifter ikke at ligge lige for.

I DSL's sammenhæng må den umiddelbart væsentligste opgave bestå i at tilvejebringe en tekstkritisk og kommenteret udgave af Gr. s "verdslige" poetiske tekster til afløsning af PS, som dels er kritisabel, dels vanskelig at erhverve. Det kan være en tilsvarende stor udgave og/eller et mindre udvalg. Det ideelle vil være en stor udgave efterfulgt af et fyldigt udvalg/dele heraf i Klassikerserien.

En ny udgave af de poetiske skrifter må med reference til manuskripter og senere udgaver indeholde de oprindelige samlinger, Gr. selv udgav, suppleret med "løst" trykte tekster og med utrykte tekster (manuskripter og fragmenter). Omfanget vil formentlig ikke ligge meget over 10 bind (jf. PS, som har det meste med) + supplement- og kommentarbind.

Et bind i Klassikerserien *uden* baggrund i en stor nyudgave (som sammenligningsvis er til stede for de to bind med Brorson og Kingo) vil *enten* medføre et betydeligt tekstkritisk arbejde med det pågældende bind, som vil ligge uden for seriens sædvanlige rammer (inddragelse af manuskripter m.v. i kommentaren), *eller* bringe bindet for tæt på Steen Johansens udmærkede udgave, der er optrykt 1983. Inden for Klassikerserien kunne en mere hensigtsmæssig og mindre "blandet" disposition bestå i to bind: Et bind med "verdslig" lyrik og et bind med salmer. Det sidste kan bl. a. i kommentaren indarbejde materiale fra udgaven af Sang-Værket, salmehistoriske undersøgelser og de seneste års indsigter vedr. overensstemmelser mellem salmerne og Gr.s prædikener (Chr. Thodbjerg).

V. Konklusion

Det er udvalgets opfattelse, at Gr.s forfatterskab foreligger i en række store og pålidelige, omend ikke minutiøst tekstkritiske udvalg og brevudgaver, der stadig er i omløb. Der bør iværksættes en mere detaljeret undersøgelse af behov for og evt. indretning af en nyudgivelse af Gr.s poetiske skrifter.

I Klassikerserien kan udgivelse af et bind salmer ske uafhængigt heraf, da der allerede foreligger et tilstrækkeligt grundlag, mens en udgivelse af Gr.s øvrige lyrik sikkert bør afvente resultatet af undersøgelsen.

B.S. Ingemann (1789-1862)I. Forfatterskabet

B.S. Ingemann (BSI) sætter selv (i Samlede Skrifter) sin digtnings begyndelse til 1807; debut i bogform med Digte Første Deel, 1811.

Den litterære produktion publiceres jævnt hen over tidsrummet 1811 - ca. 1855, idet BSI dog fra begyndelsen af 1840'erne i høj grad er optaget af at revidere og genudgive sit samlede forfatterskab. Produktionen falder i følgende hovedgrupper (idet tallene for udgivelser i de enkelte grupper er skønsmæssige):

- a) Originale samlinger af religiøs lyrik: 4 udgivelser.
- b) Originale samlinger af lyrik og vers-epik: 15 udgivelser.
- c) Original dramatik: 11 udgivelser.
- d) Originale prosafortællinger (romaner, noveller): 16 udgivelser.
- e) SelvbioGRAFISK prosa: 2 udgivelser.
- f) Diverse lejlighedstaler og fagvidenskabelige tekster.

BSI's forfatterskab er ikke selvstændigt bibliograferet, ud over hvad der er oplyst i Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon og S. Birket-Smiths fortsættelse heraf (i NkS 2014 fol.). Det fremgår her, at hovedparten af produktionen blev genoptrykt i digterens levetid, om ikke andet i forbindelse med udgivelsen af Samlede Skrifter 1843ff., der kom i nye oplag i 1850'erne og senere; især de historiske romaner blev ofte genoptrykt. Det ses videre, at BSI bidrog til diverse periodica o. L., ligesom der foreligger en række separattræk af lejlighedsdigte m.v. Endelig blev flere af hans værker oversat til fremmede sprog, herunder tysk, svensk og engelsk; hans medvirken i denne sammenhæng er ikke oplyst.

II. Foreliggende udgaver

Samlede udgaver eller udvalg, der belyser forfatterskabet som helhed, foreligger ikke fra nyere tid. Men det er i almindelighed muligt i københavnske antikvarier at opspore de i det følgende omtalte lidt ældre udgaver. Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af BSI's forfatterskab og ved forberedelsen af en sådan må man tage hensyn til følgende udgaver (jf. for det følgende Lindtner 1976):

- a) Samlede Skrifter, i alt 41 bind, 1843-65 (SS).
SS rummer med ret få (men undertiden påfaldende) udeladelser BSI's digteriske forfatterskab indtil da, hvortil føjes hans Grundtræk til en nord-slavisk og vendisk Gudelære og enkelte ikke tidligere trykte tekster helt tilbage fra digterens ungdom; blandt de sidste også en enkelt større tekst.

SS er ordnet i 4 afdelinger efter forfatterskabets hovedgenrer. Udgaven illustrerer således ikke genreblandingen i specielt de tidlige publikationer. Derimod er produktionen fra 1840'erne og senere tilsyneladende indlemmet i SS i en form, der ret nøje eller ganske svarer til de samtidige selvstændige udgaver af disse tekster.

Tekstredaktionen er forestået af BSI, der også har forsynet de enkelte bind med korte indledninger. Stikprøver viser, at den tidlige produktion har været underkastet en ofte meget kraftig bearbejdelse. Om principperne herfor er BSI tavs.

I 1850'erne påbegyndte BSI 2.udg. af SS, og fra kort før 1860 udkommer de mere populære afdelinger af SS endog i 3.udg., dele af de historiske digtninge (2.afd.) endog i 4.udg. før BSPs død i 1862. Det er ikke oplyst, i hvilket omfang disse udgaver rummer yderligere tekstbearbejdelser, der kan henføres til BSI; jf. dog nedenfor under pkt. c og d-

b) B.S.Ingemanns historiske Romaner I-IV, 1911-12.

Udgaven, der er forsynet med indledning og kommentarer ved udgiveren P.E. Langballe, rummer de fire historiske romaner i prosaform fra 1820'erne og 1830'erne; som tekstgrundlag vælger Langballe udgaver fra BSI's sidste leveår.

c) Valdemar Seier. 1987 (VS).

VS er en kritisk udgave af originaludgaven, udgivet med indledning og kommentarer af Marita Akhøj Nielsen efter serien Danske Klassikers retningslinjer. Af særlig interesse i nærværende sammenhæng er oplysningerne om tekstændringerne hen over de 7 udgaver fra digterens levetid, jf. udgiverens mere omfattende redegørelse herfor i Danske Studier 1986.

d) Fjorten Eventyr og Fortællinger. 1989.

Udgaven er tilrettelagt for DSL af Marita Akhøj Nielsen efter samme retningslinjer som VS og rummer et udvalg af BSI's korte fiktive prosatekster fra 1820-64. Tekstgrundlaget er de originale udgaver. I efterskriften redegøres kort for ændringer i teksten fra udgave til udgave, herunder også i 2.udg. af SS (1853-61).

e) Tankebreve fra en afdød. Udg. med indledning og noter ved Knud Bjarne Gjesing, 1995.

f) BSI's to selvbiografiske skrifter, Levnetsbog, 1862 og Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed fra 1811-1837, 1863, begge udgivet posthumt ved J. Galskjøt. Førstnævnte foreligger desuden i en filologisk utilstrækkelig udgave i Gyldendals "Traneklassikere", 1968.

g) BSI's brevvekslinger: Hauch og Ingemann: en Brevveksling, udg. med indledning, noter og tekstkritisk tillæg ved M. Hatting, 1933.

En udgave af BSI's brevveksling med H.C. Andersen vides at være under forberedelse til udgivelse inden for en overskuelig årrække.

De ældre udgaver af BSI's brevvekslinger (med Grundtvig (ved Sv. Grundtvig, 1882), med fru Rosenøm (ved Heise, 1881) samt Breve til og fra Bernh.Sev.Ingemann, udg. af V. Heise (1879)) er ikke underkastet nøjere inspektion, men må antages at lide af ældre brevudgavers gængse svagheder.

h) Ingemann-Manuskripter, 1951 (Danske Digtere ved Arbejdet XVI).

Udgaven, der er forestået af Kåre Olsen og H. Topsøe-Jensen, bringer i faksimile manuskripter til 8 tekster med tilhørende transskriptioner og antyder problemerne ved at læse BSI's håndskrift.

III. Arkivmateriale

Trods BSI's fry for at omgå sine manuskripter på destruktiv vis har han dog efterladt sig et ikke helt ubetydeligt materiale. Det befinder sig fortrinsvis i Det Kgl. Bibliotek i København og i Sorø Akademis Bibliotek, hvortil kommer enkelte forekomster i andre samlinger. Det fremgår dog af Knud Bøghs indledning til nedennævnte arkivregistratur, at betydelige dele af BSI's efterladte manuskripter fortsat befinder sig i privateje. Meddelelser fra Det Kgl. Biblioteks håndskriftafdeling viser da også, at aflevering af nyt materiale hertil fortsat finder sted.

En overskuelig, men i detaljen ikke altid pålidelig oversigt findes i Registrant over B.S.Ingemann og Lucie Ingemann, f. Mandix papirer og bøger i offentlige samlinger ved Louise Arnheim og Lena Kristensen (Det kongelige Bibliotek. Indsigt. Håndskriftafdelingens arkivregistraturer 3, 1992).

I den foreliggende sammenhæng kan der være grund til fremhæve manuskripter af forskellig art og herkomst vedrørende knap 200 digte, 4 dramatiske tekster, 16 stykker fiktionsprosa samt BSI's 2 selvbiografiske tekster. Dertil kan føjes breve til BSI fra ca. 275 korrespondenter og breve fra BSI til ca. 150 adressater; brevvekslingerne med H.C. Andersen, Blicher, Chr. Bredahl, N.F.S. Grundtvig, Hauch, P. Hjort, J. Mandix, M.B. Nyegaard, fru Rosenørn, Aug. Rothe, T. Schom og Ernst Wilster dominerer, altså stort set de allerede udgivne eller under udgivelse værende korrespondancer.

IV. Udgavebehov

For eftertidens almindelige opfattelse har især BSI's religiøse lyrik og historiske romandigtning været af betydning. Fra et litteraturhistorisk synspunkt må man dertil pege på hans betydning for dannelsen af romantikkens lyriske og lyrisk-episke digtning i dennes tidlige fase i 1810'erne, på hans fremtrædende rolle i samme periodes drama- og teaterhistorie, på hans indsatser inden for romantikkens nye kortprosa-genrer og endelig på hans betydning for udformningen af digtningens nye rolle som faktor i det nationale liv efter ca. 1820. En videnskabelig udgave af BSI's forfatterskab er da efter udvalgets opfattelse ønskelig. Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at B.S.Ingemann-Selskabet har planer om i et ikke nærmere angivet omfang at udgive Ingemanns forfatterskab; udgaven af Tankebreve fra en Afdød er del af et sådant projekt. Der foreligger imidlertid ingen samlet plan for en sådan udgivelsesvirksomhed; der synes dog især at være tale om udgaver med sigte på et bredere publikum. B.S.Ingemann-Selskabets planer bør derfor ikke influere på DSL's.

a) Omfang

Det vil dog efter udvalgets vurdering næppe være muligt at realisere en komplet udgave af det samlede forfatterskab. Et udvalg, som da bliver den tilbagestående positive mulighed, kunne tænkes disponeret efter genrer ligesom SS (jf. ovenfor pkt. II a), men udvalget vil primært pege på en udgivelse i 3 kronologisk bestemt sektioner afgrænset ved årstallene ca. 1820/22 og ca. 1840; ved dette valg er der bl.a. taget hensyn til muligheden for at illustrere genreblandingen i forfatterskabets tidlige ende, ligesom man uden videre får klaret den genremæssige indplacering af visse i så henseende vanskelige tekster.

Ved en sådan plan vil det være rimeligt at give forfatterskabets første fase forrang. Perioden 1820-40 er forholdsvis godt dækket ved de forhåndenværende udgaver af det historiske og øvrige prosa-forfatterskab (jf. ovenfor pkt. II b.c.d), omend det må erkendes, at nye udgaver af Waldemar den Store og hans Mænd, Dronning Margreta og (i høj grad) Holger Danske fra denne periode er stærkt ønskelige. Perioden 1840-60 er relativt godt dækket i SS, da tekster heri fra disse år har været underkastet få eller ingen bearbejdelser; endvidere må man pege på den nye udgave af Tankebreve fra en Afdød., jf. ovenfor pkt. II e. Det må dog erkendes, at nye udgaver af Levnetsbog og Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed. der vel snarest må henregnes til denne periode, og som måske ville kunne påregne relativt stor interesse i offentligheden, ikke fremmes ved denne udgivelsesplan.

For en prioritering af forfatterskabet ca. 1810-20 taler positivt, at et studium af disse tekster, der har været genstand for kraftige bearbejdelser, er meningsløst uden benyttelse af de originale udgaver, hvilket i praksis indebærer, at det må foregå på de store videnskabelige biblioteker.

Hvis man forestiller sig denne del af forfatterskabet udgivet i et format som DSL's udgave af H.C. Andersens eventyr, vil det kunne rummes inden for 5-6 bind af op til 500 sider, heri indbefattet videnskabeligt apparat på 20%. Som alternativ kunne man forestille sig et udvalg på ca. 60% af den samlede tekstmasse på 3-4 bind eller 1500-2000 sider, omfattende periodens digtning inden for genrerne lyrik, versepik, dramatik og fiktionsprosa. Udvalget ønsker imidlertid ikke at lægge sig fast på, hvilke tekster der skulle indgå i et sådant udvalg, ligesom det også undlader at tage stilling til, præcis hvor grænsen mellem BSI's ungdomsdigtning og den følgende periode skal sættes; der kunne fx argumenteres for en placering af Det øde Slot (skrevet 1821, tr. 1845) i såvel den ene som den anden sektion.

b) Udgavens nærmere karakter

1. Udgaven gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor det ikke forefindes, gengives førstetrykket i øvrigt, subsidiært manuskript.
2. Udgaven forsynes med indledning og øvrigt apparat efter den almindelige praksis i DSL's "store udgaver". Det tekstkritiske apparat kan påregnes at blive ganske omfattende for visse tekststørrelser. Således er der fuldt så mange forskelle som ligheder mellem 1813-udgaven af "Varners poetiske Vandringer" og den bearbejdede version i SS 4.Afd. n (1845), mens andre tekster er bearbejdet mere moderat. Det er generelt udvalgets vurdering, at det tekstkritiske apparat vil kunne bidrage væsentligt til belysningen af den poetiske diktings udvikling i første halvdel af 1800-tallet.

V. Konklusion

BSI's betydning for udformningen af en række genrer i disses tidlige fase (fx genrebilledet, eventyret/den fantastiske fortælling, den historiske romanprosa) gør en videnskabelig udgave af hans forfatterskab ønskelig. Den kraftige bearbejdelse af de tidlige tekster i forbindelse med udsendelsen af SS i 1840'erne og senere gør det sandsynligt, at et tekstkritisk apparat vil være af stilhistorisk interesse. Med ganske få undtagelser foreligger ingen af BSI's tekster tilfredsstillende udgivet, men dette forhold gør sig i særdeleshed gældende i forbindelse med den tidlige del af forfatterskabet.

Carsten Hauch (1790-1872)I. Forfatterskabet

Carsten Hauch (CH) debuterer i tidsskriftet Athene 1814; debut i bogform 1816.

Den litterære produktion ligger jævnt fordelt over perioden ca. 1815 frem til CH's død. Men der er en tydelig genremæssig fordeling: Frem til 1834 dominerer dels dramatiske tekster, dels tekster af ikke-digterisk art; fra 1834 udkommer episke tekster jævnsides med de dramatiske; fra 1842 samler CH sit hidtil spredte lyriske (og lyrisk-episke) forfatterskab i bogform. Forfatterskabets i alt godt 50 selvstændige publikationer fordeler sig på genrer og teksttyper nogenlunde som følger:

- a) Lyriske og episke verstekster: 6 udgivelser.
- b) Dramatik: 21 udgivelser.
- c) Romaner og prosafortællinger: 10 udgivelser.
- d) Selvbiografisk prosa: 2 udgivelser.
- e) Naturvidenskabelige afhandlinger, polemiske og æstetisk-kritiske afhandlinger m.v.: 14 udgivelser.

CH's forfatterskab er ikke selvstændigt bibliograferet, ud over hvad der er oplyst i Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon og S. Birket-Smiths fortsættelse heraf (i NkS 2014 fol.). Det fremgår her, at en del af CH's romaner såvel som flere af hans dramer oplevede et enkelt genoptryk, samt at nogle af hans værker blev oversat til især tysk i digterens levetid; CH's rolle i denne sidste sammenhæng er ikke oplyst. Endelig var CH en flittig bidrager til diverse periodica.

II. Foreliggende udgaver

Større udgaver af CH's forfatterskab foreligger ikke fra det sidste halve århundrede. I de københavnske antikvarier er det i almindelighed muligt at komme over hans samlede romaner og fortællinger (RF, jf. nedenfor), i noget mindre omfang også digtene (SD, jf. nedenfor), mens det øvrige forfatterskab forekommer temmelig sjældent; det gælder vistnok også Udvalgte Skrifter (US, jf. nedenfor). Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af CH's forfatterskab må man tage hensyn til følgende udgaver (jf. for det følgende Lindtner 1976):

- a) Samlede Romaner og Fortællinger I-VII, 1873-74. 2.udg. 1903-05.
Udgaven rummer CH's prosa-forfatterskab i stort set kronologisk orden. Tekstgrundlaget er ikke oplyst, men synes at være de seneste udgaver fra CH's hånd. Det er ligeledes uoplyst, hvem der har forestået udgaven.
- b) Samlede Digte I-II, 1891.
Udgaven, der er besørget af Carsten Hauchs søn, A.G.Ø. Hauch, rummer, i blandet genremæssig og kronologisk orden, stort set hele CH's publicerede lyriske og lyrisk-episke

forfatterskab (herunder enkelte tekster for første gang i selvstændig bogform), dog ikke den store digtcyklus Valdemar Seier (1862). I udgiverens "Efterskrift" oplyses om udgavens indretning: Tekstgrundlaget er - dog uden gennemført konsekvens - de sidste versioner fra CH's hånd.

c) Udvalgte Skrifter I-III, 1926-29.

Udgaven, der er besørget af Poul Schjærff og indgår i Holbergselskabets serie "Danmarks Nationallitteratur", rummer romanerne En polsk Familie og Robert Fulton samt et udvalg af CH's "Poetiske Arbejder": Søstrene paa Kinnekullen. Valdemar Atterdag og knap 100 sider udvalgte digte. Den gengiver de ældste tekstversioner i bogform fra digterens hånd, jf. de udførlige tekstkritiske bemærkninger. Dertil rummer de enkelte bind indledninger og punktkommentar.

d) De foreliggende udgaver af Lyriske Digte (ved Paul V. Rubow, 1949), af Charles de la Bussiere (ved Frederik Schyberg, 1942) og af Søstrene paa Kinnekullen (for Dlf ved Georg Christensen, 1921, 9.opl. 1962) er næppe relevante i den foreliggende sammenhæng.

e) CH's brevvekslinger: Hauch og Ingemann: en Brevveksling. 1933, er udgivet med indledning, noter og tekstkritisk tillæg ved M. Hatting. Brevvekslingen med Adam Oehlenschläger foreligger udgivet i Breve fra og til Adam Oehlenschläger (udg. for DSL ved Daniel Preisz m.fl., 1945ff.). Brevvekslingerne med P. Hjort (i Udvalg af Breve til P.Hjort I, 1867) og med H.C. Andersen (i Breve til H.C.Andersen, 1877) må formodes at være udgivet med ældre brevudgavers sædvanlige svagheder.

III. Arkivmateriale

CH's efterladte papirer ligger i Det Kgl. Bibliotek. Bestanden o. 1940 er registreret i Lauritz Nielsen 1943: Kladder, renskrifter og trykmanuskripter til spredte dele af produktionen. Efter ca. 1940 er dette materiale betydeligt forøget med manuskripter til væsentlig større dele af forfatterskabet: Kladder, renskrifter og korrekturer til erindringerne, digtene samt enkelte dele af prosafiktionen, men især til større dele af den dramatiske produktion. Endvidere rummer biblioteket adskillige hundrede breve fra og til CH, med A. Oehlenschläger, H.C. Andersen, A.E. Boye, P. Hjort og B.S. Ingemann som de mest fremtrædende korrespondenter.

IV. Udgavebehov

De få indførsler under Hauch i Aage Jørgensens Dansk litteraturhistorisk bibliografi 1967-1986. 1987 tyder på en begrænset forskningsmæssig interesse for forfatterskabet i de senere årtier; med den voksende interesse for romantikken i almindelighed vil dette billede dog muligvis ændres. På denne baggrund, men også under hensyntagen til ovenstående bemærkninger om forfatterskabets tilgængelighed i boghandelen (afsn. II) og mere specielt en tvivl om betimeligheden af at udgive Hauchs dramatiske forfatterskab (og da i hvilket omfang) mener udvalget ikke at kunne pege på en udgivelse af det samlede forfatterskab, men derimod nok på det ønskelige i en udgivelse af visse dele deraf. Vi anbefaler her en opdeling af forfatterskabet efter genremæssige kriterier i overensstemmelse med Hauchs egen praksis

(idet vi ser bort fra Hamadryaden som et "episk og dramatisk Digt"). Udvalgets prioritering fremgår af nedenstående rækkefølge.

a) Omfang

1. Det lyriske og lyrisk-episke forfatterskab i et omfang som Samlede Digte plus Valdemar Seier, hvortil skal lægges lyriske digte fra romaner og skuespil efter Hauchs egen praksis samt ikke genoptrykte digte fra periodica o.l. Omfang ca. 600 sider + apparat 20% = ca. 700 sider eller 2-3 bind.

2. Minder fra min Barndom og min Ungdom og Minder fra min første Udenlandsrejse. Omfang: 2 bind a ca. 230 sider + apparat 20% = ca. 275 sider.

3. Afhandlinger af litteraturkritisk og anden art, omfattende de 3 af CH selv udgivne samlinger og formentlig enkelte af de ikke af ham selv genoptrykte artikler, polemiske skrifter og afhandlinger. Omfang: 4 bind.

Væsentlig lavere end disse 3 projekter prioriterer udvalget fig. sektioner:

4. Det fiktive prosaforfatterskab, der gennemgående ikke har været underkastet gennemgribende revisioner på vejen fra originaludgave til Samlede Romaner og Fortællinger (jf. ovenfor). I denne udgave fylder teksten 7 bind a gennemsnitlig 435 sider a 32 lin. Med en større trykside skønnes denne del af forfatterskabet med tilhørende apparat (20%) at kunne rummes inden for et tilsvarende bindtal.

5. Det dramatiske forfatterskab er den del af CH's skrifter, der oplevede de kraftigste revisioner fra originaludgave til senere optryk; det gælder især produktionen fra op mod 1830. Stikprøver viser et omfang, der stedvis (formentlig) gør en opsamling af det i et normalt tekstkritisk apparat umulig. Dette revisionsarbejde kunne i sig selv tale for en kritisk udgave af denne del af forfatterskabet; imidlertid deler udvalget den herskende skepsis over for den æstetiske værdi af denne del af CH's forfatterskab og stiller gerne afgørelsen om dens udgivelse i bero. I de forhåndenværende, noget uens udgaver fylder teksterne knap 2.200 tryksider. Med et apparat på 20% vil en evt. kritisk udgave altså fylde ca. 2.600 sider, med en større trykside end de foreliggende ca. 2.200 sider eller 7-8 bind.

b) Udgavens nærmere karakter

1. Udgaven gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor det ikke foreligger, gengives førstetrykket i øvrigt, subsidiært manuskript. I forbindelse med de tidlige lyriske tekster, der 1842 indgik i Lyriske Digte, må dette almindelige princip dog tages op til nøje overvejelse. Udvalget er opmærksomt på, at inddragelsen af de lyriske tekster i romaner og dramer i en udgave af CH's lyrik vil medføre nogen overlappning ved en evt. senere udgivelse af de pågældende dele af forfatterskabet.

2. Udgaverne forsynes med indledninger og apparat efter almindelig praksis i DSL's "store udgaver". Dele af det lyriske og dramatiske forfatterskab kan som nævnt påregnes at kræve et omfattende variantapparat som følge af CH's betydelige revisioner af visse tekster. Men som helhed vil kravene i så henseende være moderate.

V. Konklusion

CH's anseelse som lyrisk og selvbiografisk forfatter taler for en udgivelse i første omgang af disse dele af forfatterskabet; en udgivelse af hans afhandlinger vil primært være af kritikhistorisk interesse (trods Paul V. Rubows forbehold over for CH's gehalt som æstetisk kritiker) og i øvrigt eksemplificere 1800-tallets ikke-digteriske prosa, der kun er udgivet i begrænset omfang.

J.L. Heiberg (1791-1860)I. Forfatterskabet

Debut i selvstændig bogform 1813 med Marionet-Theater, som indeholder to bearbejdelser af hhv. Molière og Tieck: Don Juan og Pottemager Walter (med årstallet 1814 på titelbladet). Debuterede mere selvstændigt i 1817 med Julespøg og Nytaarsløjer. Forfatterens rigt facetterede begavelse og mangesidige virke (bl.a. digter, redaktør, udenlandsk lektor, professor, teaterdirektør) afspejler sig i en stor produktion, der omfatter:

- a) Digte: 4 selvstændige udgivelser.
- b) Skuespil: 24 udgivelser.
- c) Større monografier: 6 udgivelser.
- d) Oversættelser: Bl.a. af 16 Scribe-stykker.

Hertil kommer en stor mængde større og mindre filosofiske, æstetisk-teoretiske og human- og naturvidenskabelige afhandlinger samt litterære anmeldelser, polemik m.m. Denne del af produktionen publiceres dels som selvstændige udgivelser, dels i periodica, undertiden både i den ene og den anden form. Den digteriske produktion falder i det væsentlige i perioden 1817-1849.

II. Foreliggende udgaver

- a) Samlede Skrifter opdelt i Poetiske Skrifter 1-11.1862 og Prosaiske Skrifter 1-11.1861-62.

Ingen oplysninger om udgiver el. tekstgrundlag, men hver tekst er forsynet med angivelse af tidligere udgaver. Heiberg havde personlig tidligere besørget udgaver af egne skrifter, nemlig Samlede Skuespil (1833-41), Prosaiske Skrifter 1-3 (1841-43) og Poetiske Skrifter 1-8 (1848-49). If. Carl S. Petersens oplysninger i udgaven af Poetiske Skrifter 1-3, jf. nedenfor, er ændringerne mellem teksternes originaludgaver og senere udgaver gennemgående ubetydelige.

Mht. de prosaiske skrifter bør det nævnes, at Uffe Andreasen m.fl. for DSL har udgivet et fotografisk optryk af Kjøbenhavns flyvende Post 1827-38 i 4 bind (1980-84), med efterskrift og registre.

- b) Poetiske Skrifter 1-3. Udgivet af Carl S. Petersen i Holbergselskabets serie Danmarks Nationallitteratur, Kbh. 1931-32.

Udgaven omfatter dramatiske arbejder (Aprilsnarrene, Recensenten og Dyret. De Uadskillelige. Elverhøj. Nei Syvsoverdag. Nøddeknækkerne og Valgerda) Nye Digte. Universitetscantate og et udvalg af mindre digte.

Tekstgrundlaget er førsteudgaverne sammenholdt med den af Heiberg selv besørgede Poetiske Skrifter 1-8 (1848-49). Teksterne er forsynet med oplysende kommentarer, herunder oplysning om tidligere udgaver og relevante litteraturhenvisninger. Bagest i hvert bind er anført de (få) tekstrettelser, udgiveren har foretaget i forhold til originaludgaverne.

- c) Der findes adskillige enkeltudgaver af poetiske Heiberg-værker, jf. Lindtner 1976. Af Dlf-udgaver kan nævnes: Aprilsnarrene ved O. Schlichtkrull, 1934, 7. udg. 1944. Elverhøj ved Morten Borup, 2. udg. 1943 (omarbejdelse af en tidligere Dlf-udg. fra 1928 ved Ingeborg

Simesen). Recensenten og Dyret ved F. Christensen, 3. udg. 1948. En Sjæl efter Døden, 1. udgave (stærkt anerkendt af sagskundskaben) ved O. Schlichtkrull 1919, 5. udgave 1956 ved Morten Borup. 6. udgave 1963 ved Morten Borup er ført tilbage til originaludgavens ortografi, men har stærkt reducerede litteraturhistoriske oplysninger i forhold til de tidligere. Ellers har ingen af Dlf-udgaverne oplysninger om tekstgrundlag, men de er forsynet med oplysende kommentarer og fyldige litteraturhistoriske indledninger el. efterskrifter på højt niveau, som det var skik i ældre Dlf-udgaver.

Med originaludgaverne som tekstgrundlag har Paul V. Rubow udgivet og skrevet indledning til Julespøg og Nytaarsløjer og andre dramatiske digte (de "andre" er En Sjæl efter Døden og Nøddeknækkerne). Kbh. 1950.

Nye Digte er udgivet for DSL ved Klaus P. Mortensen i serien Danske Klassikere, med teksthistorisk oplysning ved Berit Ziegler, Kbh. 1990. Udgaven indeholder desuden Reformationskantaten. Tekstgrundlag: originaludgaven. Efterskrift og noter efter seriens sædvanlige standard.

Et udvalg af Heibergs kritisk-æstetiske afhandlinger findes i Om Vaudevillen og andre kritiske Artikler, udgivet af Hans Hertel i serien Gyldendals Traneklassikere, Kbh. 1968. Udgaven indeholder teksthistoriske oplysninger om originaludgaver og senere optryk. Tekstgrundlag: førstetrykkene in extenso. "I nummererede noter bringer udgiveren væsentligst de vigtigste af Heibergs afvigende formuleringer og tilføjelser fra optrykkene i Prosaiske Skrifter's to udgaver, 1841-43 og 1861. Ligeledes er trykfejl og inkonsekvenser rettet i overensstemmelse med Prosaiske Skrifter" (s. 217).

d) Breve

Breve fra og til Johan Ludvig Heiberg, Kbh. 1862. 58 breve fra perioden 1806-1859. Ingen indledning el. efterskrift, ingen oplysninger om kilder el. udgivelsesprincipper. Udgaven blev foranstaltet af Andræ og Krieger på foranledning af fru Heiberg, men end ikke dette er oplyst nogetsteds i den lille bog, som af Paul V. Rubow er blevet omtalt som en med saksen besørget dårlig vennetjeneste. Nogle af disse breve blev senere optaget ubeskåret i Morten Borups udgave af Heibergs familiebreve, jf. nedenfor.

Fra J. L. Heibergs Ungdom udgivet af Julius Clausen og P. Fr. Rist i serien Memoirer og Breve, bd. XXXVII, Kbh. 1922, fotografisk genoptrykt 1972. Indeholder korrespondancen mellem ægtefællerne Gyllembourg, P. A. Heiberg, Weyse og den unge J. L. Heiberg under dennes rejse til Sverige i 1812. Udgaven er forsynet med indledning og personregister, men tekstkritiske bemærkninger er der ingen af.

Fra det heibergske Hjem udgivet af Aage Friis, Kbh. 1940. Teksten indeholder den omfattende korrespondance ml. ægteparret Heiberg under fru Heibergs baderejse 1854-55. Hertil kommer alle bevarede breve fra ungdoms- og forlovelsestiden 1829-31. Pga. arvingernes skændige omgang med familiens papirer er der kun bevaret et lille dusin breve fra denne periode. Udgaven er forsynet med fyldig indledning og oplysende noter, men det meddeles ikke, hvorvidt det enkelte brev er trykt efter original el. kopi/afskrift/koncept.

Heibergske Familiebreve udgivet af Morten Borup, Kbh. 1943. Samlingen indeholder, hvad der fandtes af hidtil utrykte breve af privat karakter i offentlige arkiver. Det drejer sig om 88 breve fra perioden 1813-52, med tyngdepunktet på perioden 1827-40. JLH's breve til den landsforviste far og fru Gyllembourgs breve til sønnen og svigerdatteren er kernen i Borups udgivelse. De fleste af brevene stammer fra Rigsarkivet; de få fra andre samlinger, især Det Kgl. Biblioteks, er forsynet med præcis kildeangivelse. "Gengivelsen er bogstavret; der er

intet Forsøg gjort paa at rette Fejlene i de franske Breve, ligesom Tegnsætningen (...) er bevaret" (Indledningen, VII). Udgaven er forsynet med oplysende noter og personregister. Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Heiberg 1-5 udgivet for DSL af Morten Borup, Kbh. 1946-50. Stort set alle breve og aktstykker, der vedrører JLH som offentlig person fra perioden 1806-1860, i alt 1120 numre. Udeladt er kun "Censurer over ubetydelige dramatiske Arbejder og Korrespondancer fra hans syvaarige Periode som Teaterdirektør, der delvis handler om for Eftertiden ligegyldige administrative Anliggender. Det maa dog betones, [...] at det har været et Princip hellere at tage for meget end for lidt med" (I, VI). Borup medtager heller ikke papirerne fra Heibergs tid i Kiel (1822-25), "der er saa omhyggeligt samlet og oplyst af H. Skalborg i "Danske Magazin", 6. Række VI (1933)". Dokumenterne er gengivet med diplomatarisk nøjagtighed. Sidste bind er viet en fyldig kommentar med præcis kildeangivelse for hvert enkelt dokument og tekstkritiske og realhistoriske oplysninger samt sag-, person-, værk- og brevregister.

III. Arkivmateriale

Den sørgelige historie om arvingernes pietetsløse omgang med det store privatarkiv, fru Heiberg efterlod sig ved sin død, er fortalt af Aage Friis (Fra det heibergske Hjem, s. 20-32). Hvad der blev bevaret af breve vedrørende familiens offentlige og private liv², er stort set publiceret i de ovenfor omtalte brevudgivelser. Dog skal man være opmærksom på, at der spredt rundt om i enkeltpublikationer ligger breve af interesse, som Morten Borup med beklagelse ikke kunne medtage i sin store udgave i 5 bind, af pladshensyn. Det vil føre for vidt, her at opregne alle publikationer med et større el. mindre udvalg af breve, der findes uden for de i bogform trykte udvalg, men en eventuel kommende udgiver bør være opmærksom på, at de findes. Spredte opslag i Det Kongelige Biblioteks brevregistranter tyder på, at der *kan* være indkommet interessante breve fra private efter 1950. Dette spørgsmål fortjener at blive besvaret ved en nærmere undersøgelse.

Ved Rigsarkivar A. D. Jørgensens mellemkomst havnede en stor del af det bevarede Heibergarkiv i Rigsarkivet, hvor det efter bl.a. Morten Borups mening ikke hørte/hører hjemme.

En registrant over materialet fra Heibergfamilien er udgivet af Rigsarkivet i P. A. Heiberg. Johanne Luise og Johan Ludvig Heiberg. Thomasine Gyllembourg. Foreløbige Arkivregistraturer. Ny serie nr. 20, 1978.

Ud over Rigsarkivets og Det Kgl. Biblioteks samlinger findes der heibergsk arkivmateriale i Teatermuseets arkiv og Bakkehussamlingerne.

Hvad manuskripter o.l. angår, findes der i Det Kgl. Biblioteks samlinger, ud over hvad der nævnes i Lauritz Nielsen. 1943 bl.a.:

NkS 2789. fol.: Den dobbelte Flugt. Marionetkomedie.

NkS 3743. 4°: J. L. Heibergs astronomiske Observationer 1845, 1847-49 (1 kapsel).

NkS 4950, 4°: 13 breve fra J. L. Heiberg til skuespillerinde Anna Maria Meyer, født Benedictsen, fra årene 1853-1858.

Troensegaards autografsamling. n.: "Ja, Vaudeville-Monolog".

²I denne fremstilling er der set bort fra den del af korrespondancen, der specifikt vedrører Johanne Luise Heiberg.

IV, Udgavebehov

JLH's samlede skrifter, navnlig de poetiske, er ikke svære at skaffe antikvarisk og til en rimelig pris. Det samme gælder Carl S. Petersens glimrende udgave af Poetiske Skrifter 1-3 og Hans Hertels Tranelassikerudvalg af teoretisk-æstetiske skrifter. Dette, sammenholdt med det faktum, at interessen for JLH's forfatterskab har været støt dalende i de sidste ca. 40 år, gør ikke ønsket om en samlet videnskabelig udgave umiddelbart påtrængende. Dog skal man være opmærksom på, at en del af de teoretiske afhandlinger vil være lukket land for de fleste i den form, de foreligger udgivet i. Fx er Heibergs danske formlære - som vakte Rasmus Rasks interesse - skrevet på tysk, disputatsen på latin, og det er i denne form, de er optaget i Prosaiske Skrifter 1-11, der i øvrigt ikke indeholder oplysende noter. Man skal være opmærksom på, at de fleste prosaiske skrifter, både de fremmedsprogede og dem på dansk, har et kommenteringsbehov.

Udgivelser af enkelte værker i Danske Klassikere kunne komme på tale, vel især Julespøg og Nytaarsløjer, hvis sidste udgave ved Rubow ligger 45 år tilbage. Denne tidlige sag kunne måske kombineres med en el. to af de sene komedier som demonstration af spændvidden og udviklingen i forfatterskabet.

Konklusion.

Da JLH's forfatterskab skønnes at være tilgængeligt i brugbare udgaver, er det udvalgets vurdering, at der ikke er noget presserende behov for, at DSL tager initiativ til en større JLH-udgave.

Poul Martin Møller (1794-1838)I. Forfatterskabet

Første digt trykt 1815.

Kun en mindre del af PM's skrifter blev trykt (oftest uden navn) i forfatterens levetid, og store dele af manuskripterne består af større eller mindre skitser til el. brudstykker af aldrig fuldendte skrifter. Ved forfatterens død var der kun udgivet én lille bog med PM's navn på titelbladet, nemlig Homers Odyssees sex første Sange, metrisk oversatte (1825).

Produktionen falder i følgende hovedgrupper:

- a) digte (centrallyrik, romancer, lejlighedsdigte, satiriske vers m.m.).
- b) prosadigtning (en nordisk fortælling, to litterære parodier samt udkast til og fragmenter af hovedværket, novellen/romanen En dansk Students Eventyr).
- c) filosofiske skrifter (afhandlingen Om Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed, indledning til Afhandling om Affektation, adskillige aforismer, en håndfuld essays, forelæsningsmanuskripter og fragmenter).
- d) litterære og filosofiske anmeldelser.
- e) oversættelser (bl.a. Odysseens 1.-6. og 9. sang).
- f) optegnelser (Optegnelser paa Reisen til China).
- g) breve

Forfatterskabet er bibliograferet i Henrik Denman: Poul Martin Møller. En kommenteret bibliografi (1986). Heri gives der oplysninger om evt. manuskript, førstetryk og senere udgaver samt om litteratur om Poul Møller. Selve forfatterskabet optager 118 numre. Brevene er ikke medtaget i bibliografien.

n. Foreliggende udgaver

a) Efterladte Skrifter. I-III, 1839-43 og senere (ES)

ES' udgivelseshistorie er så speciel og veldokumenteret, at den fortjener nærmere omtale.

ES udkom i tre udgaver: ES1 1839-43 i tre bind, ES2 1848-50 i seks bind og ES3 1855-56 i seks bind.

ES1 vidner om, at PM's litterære efterladenskaber var et stort kaos. Udvælgelsen af teksterne foregik kort fortalt på følgende måde:

Oprindeligt var udgaven planlagt som et tobindsværk. PM havde på dødslejet bedt broderen Chr. Winther og vennen F. C. Olsen om at tage sig af henholdsvis den poetiske og den filosofiske del af forfatterskabet. Allerede i 1839, året efter PM's død, udkom 1. bind ved Chr. Winther. Det indeholder dels den håndfuld poetiske tekster, som blev trykt i forfatterens levetid (heriblandt Homeroversættelserne), dels dem, der uden nævneværdigt rekonstruktionsarbejde kunne udtrages af de mange løbsblade, PM havde efterladt.

Tre år senere forelå 2. bind, F. C. Olsens udgave af de filosofiske skrifter, med de af PM færdiggjorte filosofiske afhandlinger Nogle Betragtninger over Populære Ideers Udvikling og Om Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed samt en række anmeldelser af samtidig digtning og filosofisk faglitteratur. Dertil et fuldstændigt forelæsningsmanuskript Forelæsninger over den ældre Filosofis Historie, som Olsen supplerede med notater fra

studenter, der havde overværet dem. I fortalen begrundes F. C. Olsens udeladelse af Møllers polemik med Baggesen og Wilster, den latinske afhandling De invidia diis ab Herodoto et æqualibus attributa og et par anmeldelser. De er aldrig siden blevet trykt.

Gennemgangen af papirerne viste, at det blev nødvendigt med et tredje bind, som skulle rumme en række filosofiske arbejder og en stor del af PMM's Strøtanker, værker, der først sent i udgivelsesfasen havde vist sig egnede til udgivelse. Dertil kom - ved Chr. Thaarup - den første rekonstruktion af En Students Eventyr, som novellen dengang hed, og nogle betydelige digte, som Winther havde oversat i sin første, hastige gennemgang.

Mht. til tekstudvalget fik ES1 pga. tidspresset og de usædvanlige udgivelsesmæssige vanskeligheder en temmelig rodet form. Dertil kommer, at de tre udgivere havde forskellige udgivelsesprincipper, om nogen overhovedet. I forordet til 3. bind meddelte Thaarup i skånsomme vendinger, at han havde opdaget betydelige mangler i Winthers arbejde: "Jeg fandt, ved at sammenligne adskillige af de i 1ste Bind optrykte Digte med Poul Møllers Manuscript, at Udgifveren af og til havde læst fejl, undertiden slet ikke havde kunnet læse og derfor havde oversprunget, eller vel ogsaa ved en Conjectur erstattet Ord, som det derimod lykkedes mig at udbringe [...] En saa minutieus Bogstavkritik, som den, jeg har underkastet Winthers Arbejde, og som den, hvorpaa Texten til de tvende sidste Bind af Poul Møllers efterladte Skrifter er bygget, kunde ikke forenes med et andet Krav af Publicum, der ogsaa har villet gjøre sig gjældende ved Fortsættelsen, det nemlig, at erholde Poul Møllers Poesier saa snart efter hans Død som muligt". (ES1, 3, If.) Thaarup beklager (!) i samme forord, at han i sin del af udgaven har måttet følge PM's egen ortografi: "der ikke blot er noget afvigende fra den i de tvende foregaaende Bind brugte, men ogsaa fra den, der er fulgt i Resten af dette Bind [dvs. F. C. Olsens]. [...] Jeg havde nemlig ikke tilstrækkelig Grund til at optage den af Winther brugte Retskrivning, og kunde ikke lempe mig efter den, Overlærer Olsen har fulgt [...] allerede af den Aarsag, at Manuscriptet til disse Ark var afgivet til Trykkeriet og Trykningen paabegyndt samtidig med de første Ark af andet Bind." (ES1, 3, VI)

ES2 var en lettere udvidet udgave af ES1, og L. V. Petersen var kommet med som fjerde udgiver. Med ES2 i seks bind fik skrifterne en bedre disposition (digte, prosa, filosofiske afhandlinger, forelæsninger, filosofisk kritik og æstetisk kritik i hver sit bind), og tekstgrundlaget blev revideret, så at de værste fejl blev rettet. "Hvad Retskrivningen angaaer, da er den her væsentlig den samme som i første Udgave, kun at den er bragt til større Overeenstemmelse med sig selv", meddeler Winther og Petersen i efterskriften, - og dermed bragt til endnu større uoverensstemmelse med Poul Møllers egen, kunne man tilføje.

ES3 er stort set identisk med ES2, bortset fra at L. V. Petersen indlemmede det lille lejlighedsstykke De opdigtede Historier.

Winther udgav 1873 et udvalg af ES i to bind. Visse læsemåder afviger fra ES og manuskriptet.

b) Udvalgte Skrifter 1-2, 1895 (US)

US er udkommet i to udgaver: Udvalgte Skrifter 1-2, 1895 og Skrifter i Udvalg 1-2, 1930.

US blev udgivet af Vilh. Andersen, der på ny havde gennemgået PM's efterladte papirer under arbejdet med den berømte monografi. Teksterne er (if. udgifveren med større held end i ES) ordnet kronologisk inden for genrer. Udgaven supplerer ES med følgende bidrag: hele fragmentet af en historisk roman fra reformationstiden, adskillige aforismer og tre små prosastykker. Udgifveren forsikrer, at der "nu ikke findes noget betydeligere Stykke, som ikke

er meddelt enten i nærværende Udvalg eller i Seks-Binds-Udgaven af de Efterl. Skr." (US, I,III).

Vilh. Andersen medtager stort set hele den poetiske del af PM's forfatterskab. Den filosofiske og filologiske del er til gengæld kraftigt beskåret i forhold til ES. Udeladelserne omfatter så betydelige skrifter som forelæsningerne, anmeldelserne (på nær én) og Homer-oversættelserne.

Den fornyede tekstgennemgang gav anledning til en del læsemåder, der afviger indholdsmæssigt fra de tidligere udgaver. De vigtigste er anført bagest i andet bind, og det fremgår, at Vilh. Andersen i langt de fleste tilfælde har rettet tilbage til, hvad der oprindeligt stod i PM's manuskript.

Ortografien er moderniseret (fx rettes *kj* til *k*, diftongen *øi* til *øj*, og visse bøjningsformer er normaliseret inden for prosaværkerne (fx rettes 'kommet' (perf. part. af *komme*) konsekvent til 'kommen').

Skrifter i Udvalg 1-2 (udgivet for Holbergselskabet i 1930) adskiller sig kun fra US ved, at realkommentarerne er forøget og revideret; den tekstkritiske variantliste er udeladt.

c) Johs. Brøndum-Nielsen: Poul Møller Studier (1940) indeholder s. 21-58 en håndfuld digte, som hverken er trykt i ES el. US.

d) En Dansk Students Eventyr foreligger i flere separatudgaver (jf. Lindtner. 1976). En af disse, nemlig Frederik Niensens fra 1958, giver sig ud for at være en tekstkritisk udgave, men den er på ingen måde fyldestgørende. Man må undre sig, når man i udgiverens tekstkritiske bemærkninger læser: "I fortalen til 3. bind af Poul Møllers »Efterladte Skrifter« beklagede Chr. Thaarup, at studenterfortællingen ikke var trykt i Poul Møllers retskrivning" (s. 147). Frederik Nielsen gengiver det stik modsatte af, hvad Thaarup faktisk skriver, jf. citatet ovenfor punkt IIa. Desuden blander han, som det senere viser sig, ortografi sammen med indhold: Når Thaarup overalt rotter "den hvide Fritz" til "den krøllede Fritz", er der naturligvis ikke tale om en ortografisk normalisering, men en indholdsmæssig. En eventuel kommende udgiver bør skrive sig bag øret, at man ikke uden videre skal tage Frederik Niensens tekstkritiske bemærkninger for gode varer. Dette bemærkes også af Henning Fonsmark i dennes udgave af En dansk Students Eventyr og Lægdsgaarden i Ølseby-Magle (1961). Fonsmarks udgave har ES2 som tekstgrundlag, sammenholdt med manuskriptet. De "vigtigste" ændringer i ES2-udgavens tekst omtales i noterne.

e) Breve

Poul Møller og hans Familie i Breve 1-3

Morten Borups DSL-udgave af korrespondancen indeholder samtlige bevarede breve fra Poul Møller og må med sin fyldige indledning og grundige kommentarer og registre anses for fuldt tilfredsstillende at dække denne side af forfatterskabet. I øvrigt er den endnu ikke udsolgt fra forlaget.

III. Arkivmateriale

Samtlige bevarede manuskripter findes på Det Kgl. Bibliotek, hovedparten i Collinske Samling, enkelte i NkS. Henrik Denmans bibliografi giver nærmere oplysninger om ms. til hver enkelt tekst. En del er kommet til siden Lauritz Nielsen 1943.

IV. Udgavebehov

PM's forfatterskab foreligger ikke tilfredstillende udgivet, når man ser bort fra brevene. ES er skæmmet af Winthers manglende filologiske kompetence og er i det hele taget ujævn. Dog skal Thaarups rekonstruktion af En dansk Students Eventyr fremhæves. Ved sin indsats erhvervede Thaarup sig if. J.L. Heiberg "en sandere og varigere Fortjeneste af den danske Litteratur, end de Fleste ved deres egne Productioner". Vilh- Andersens velmenende, men uhensigtsmæssige ændringer i de møllerske manuskripter har kun gjort savnet af en tekstkritisk udgave større. Dertil kommer, at det nu er 64 år siden, der sidst kom en større Møllerudgave, og arbejder som Homeroversættelserne og forelæsningserne over den klassiske filosofi, der er stærkt anerkendte af den klassisk-filologiske sagkundskab, har ikke været udgivet siden ES3 (1856).

Kombinerer man ES3 og US ville man få en (stort set) samlet udgave af PM's skrifter. Udgaven skønnes at fylde 6 bind a ca. 250 sider, der fx kunne disponeres på flg. måde: 1-2 Digting, hvoraf det ene skal bestå af en studieudgave af En dansk Students Eventyr, 3-4 Strøtanker, afsluttede filosofiske afhandlinger og essays, 5-6 Fragmenter af filosofiske skrifter, anmeldelser, oversættelser af Homer og Aristoteles.

De tekstkritiske problemer er for visse teksters vedkommende så talrige, at en udgave med udførligt tekstkritisk apparat vil svulme op. For en evt. kommende udgiver vil der ligge en vanskelig opgave alene i at fastlægge de tekstkritiske oplysningers niveau. I omfangsberegningen er apparatets omfang sat til ca. 33 procent af brødtekstens omfang mod normalt ca. 25 procent. En kritisk Møller-udgave vil stille meget store krav til udgiverens evner, energi og editionstekniske erfaring. Af efterskriften til Frederik Niensens udgave af En dansk Students Eventyr kan en kommende udgiver imidlertid se, hvad der venter ham: "Skønt Poul Møllers håndskrift ikke i sig selv er utydelig, er manuskripterne dog vanskelige at gengive på tryk. Der findes mange rettelser over linjerne, men langt fra altid er der tilsvarende udstregninger på linjerne, ligesom det sjældent angives, hvor rettelserne skal indføres. Heller ikke skriver Poul Møller altid ordene helt ud, men lader i hastværket med nedskrivningen [...] de sidste stavelser af et ord betegne ved vanskeligt tydede bølgelinjer. I enkelte forhold, fx i brugen af i eller j efter k og g og i anvendelsen af e efter vokal, er Poul Møller både inkonsekvent i sin retskrivning og uklar i sin håndskrift" (En dansk Students Eventyr, 1958, s. 147).

V. Konklusion

Det er udvalgets vurdering, at en samlet tekstkritisk udgave af PM's skrifter må prioriteres højt. Den stigende nationale og internationale opmærksomhed om Kierkegaard gør savnet af en ny udgave endnu mere føleligt. If. Niels Jørgen Cappelørn har Kierkegaard-forskere både fra ind- og udland udtrykt ønske om at erhverve en udgave af ES, som imidlertid efterhånden er svær at skaffe. Kommer en ny samlet udgave på tale, kan det måske være en god idé at

konsultere Søren Kierkegaard Forskningscenteret med henblik på finansieringsforslag el. evt udgivelsesmæssigt samarbejde.

En Dansk Students Eventyr er pga. af den vanskelige tekstoverlevering næppe egnet til udgivelse i Danske Klassikere, førend der foreligger en studieudgave. En sådan udgave kunne være det første skridt på vejen til en samlet udgivelse.

Christian Winther (1796-1876)I. Forfatterskabet

Første digt trykt 1820; debut i bogform med Digte, 1828.

Den litterære produktion, der er jævnt fordelt over tidsrummet ca. 1820-76, falder i følgende hovedgrupper:

- a) Originale samlinger af lyrik og vers-epik: 13 udgivelser, hvoraf den sidste posthum ved F.L. Liebenberg 1879.
- b) Originale prosafortællinger: 5 udgivelser.
- c) Original dramatik: 1 udgivelse.
- d) (Delvis) originale børnebøger 4 udgivelser (1846, 1850, 1862, 1863).
- e) Oversættelser af digteriske og ikke digteriske tekster: ca. 20 udgivelser, hvoraf især Reineke Fos 1849 vakte opmærksomhed.
- f) Udgaver af enkelte danske digteres værker, antologier m.v.: ca. 10 udgivelser.

CW's forfatterskab er ikke særskilt bibliograferet, ud over hvad der er fortegnet i Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon og S. Birket-Smiths fortsættelse heraf (i NkS 2014 fol.). Det fremgår heraf, at adskillige af de ovenfor under pkt a + b (også enkelte under de øvrige punkter) opregnede tekster oplevede flere, enkelte af dem mere end 5 genoptryk i forfatterens levetid, hvoraf nogle benævnes "forøgede Udgave" o.l. Det fremgår ligeledes hos Erslew og Birket-Smith, at CW var en flittig bidragyder til diverse periodica o.l. Fremdeles blev flere af CW's værker i digterens levetid oversat til fremmede sprog, især tysk; hans evt. medvirken i denne sammenhæng foreligger ikke oplyst.

II. Foreliggende udgaver

CW's forfatterskab foreligger for tiden ikke til købs i samlede udgaver eller fyldigere udvalg i den almindelige boghandel. Men i københavnske antikvarier er det i almindelighed muligt at erhverve flere af de nedenfor nævnte udgaver. Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af CW's forfatterskab og ved forberedelsen af en sådan må følgende udgaver inddrages (jf. for det følgende Lindtner 1976):

- a) Samlede Digtninger I-XI, 1860-72 (SD).

SD optrykker med udeladelse af ganske enkelte tekster CWs samlede lyriske og øvrige metrisk formede forfatterskab i bogform (dvs. digtsamlingerne 1828-72). Hertil kommer To Fortællinger 1839 og Fire Noveller 1843. Endelig et ubetydeligt antal digte (især oversættelser), hvoraf enkelte ikke tidligere har foreligget i bogform, og syv prosatekster, der ligeledes optræder første gang i bogform i SD.

Udgaven er med undtagelse af bd. X-XI, der rummer to også separat udgivne digtsamlinger fra 1865 og 1872, ordnet efter genrer og teksttyper (Blandede Digte, Til Een, Romancer og Ballader, Fortællinger paa Vers, Hjortens Flugt, Fortællinger i Prosa). Inden for de enkelte sektioner er teksterne stort set ordnet kronologisk, ofte i indbyrdes rækkefølge

som i førsteudgaverne; det er således med nogen ulejlighed muligt ved hjælp af SD at fastholde et nogenlunde indtryk af de oprindelige udgavers komposition.

Tekstredaktionen er forestået af CW bistået af F.L. Liebenberg. Vedr. dette samarbejde, herunder vekslende vurderinger af dets karakter, se F.L. Liebenberg: Nogle Optegnelser om mit Levned 1894 s. 99ff.; Chr. Winther: Poetiske Skrifter, udg. Oluf Friis, I, 1927 s. 357; Paul V. Rubow: Oehlenschlägers Arvtagere. 1947 s. 85; Morten Borup i Breve fra og til Christian Winther, udg. Morten Borup, IV, 1974 s. 50ff. Ifølge Oluf Friis vedrører afvigelserne fra førsteudgaverne især ortografi og interpunktion, ifølge Rubow går de videre. Det kan eksempelvis noteres, at overskrifterne over "Til Een"-digtene i Digtninger 1843 er udeladt i SD.

SD er uden apparat af nogen art og uden angivelse af sine tekstkritiske principper.

b) Poetiske Skrifter I-III 1927-29 (PS).

Udgaven, der er besørget for Holbergselskabet ved Oluf Friis, er genremæssigt disponeret og rummer et fyldigt udvalg af CW's digtsamlinger fordelt over hele perioden 1828-72, dog med mindre vægt på de sidste (bd. I, 356 s. tekst); hovedparten af "Træsnit" (9 af 12), "Fragmenter af Reinekes Memoirer" samt Hjortens Flugt (bd. II); et fyldigt udvalg af CW's fortællinger på vers 1832-51 (217 s., bd. III) og et noget snævrere af hans prosafortællinger (130 s., ligeledes bd. III). Inden for disse genremæssige kategorier er teksterne opstillet kronologisk med klar tilforordning til de enkelte digtsamlinger; dog er digtene "Til Een" udskilt i en særlig sektion, teksterne fra "Træsnit" ligeså.

Tekstgrundlaget angives at være førsteudgaverne, for efterladte digtes vedkommende manuskripterne; tekstrettelser oplyses udførligt.

Med sit kyndige tekstvalg, sine værdifulde indledninger og kommentarer er PS et uomgængeligt hjælpemiddel ved ethvert arbejde med CW's digtning. Men udgaven bidrager ikke til at belyse teksternes historie ved genudgivelser i forfatterens levetid.

c) Efterladte Digte. 1878.

Udgaven, der er besørget af F.L. Liebenberg, rammer et udvalg af metriske tekster, der ikke tidligere har foreligget i bogform, evt. slet ikke har været trykt. Den rammer nødtørftige kommentarer, men oplyser intet om sine selektionsprincipper, kildeforhold eller tekstkritiske retningslinjer.

d) Breve fra og til Christian Winther I-IV, 1974.

Udgaven, udgivet for DSL af Morten Borup, rammer et fyldigt udvalg (516 breve) af CW's korrespondancer 1805-76, hvortil kommer en halv snes breve mellem CW's pårørende efter hans død. Den afløser Breve fra og til Christian Winther, udg. F.L. Liebenberg, 1880, der med sine i alt 247 s. kun bringer 167 breve.

Udgaven indeholder en overvejende biografisk anlagt indledning med oplysninger om CW's vennekreds og andre kontakter (56 s.) samt en grundig realkommentar. For de tekstkritiske principper redegøres der bd. IV s. 10, herunder for den restituerende praksis i de tilfælde, hvor udgiveren har været henvist til tidligere tryk som forlæg. Men i hvilket omfang udgaven gengiver den samlede brevmasse, og efter hvilke nærmere kriterier udvælgelsen er sket, oplyses kun ganske nødtørftigt (bd. IV s. 10 f.).

e) Ved en vurdering af behovet for en ny udgave af CW's forfatterskab og tilrettelæggelsen af en sådan må det endelig bemærkes, at især Hjortens Flugt foreligger i flere separatudgaver,

der i almindelighed kan erhverves hos de københavnske antikvarboghandlere. Heraf må fremhæves Verner Dahlerups standardudgave (1890, 21. opl. 1929), der oprindeligt var udgivet for Dlf, og ligeledes en udgave for Dlf ved Oluf Friis (1954, 2. opl. 1965). De er begge kommenterede. Dahlerup oplyser intet om sit tekstgrundlag, medens Friis (dog først fra 2. opl.) gengiver originaludgaven, idet dog "Et par metriske forbedringer og enkelte stilistiske smårettelser" er overtaget fra de følgende oplag (2. opl., 1965 s. 189).

III. Arkivmateriale

CW's efterladte manuskripter, brevvekslinger m.v. findes fortrinsvis i Det Kgl. Bibliotek og i Bakkehusets Manuskriptsamling (deponeret på Frederiksberg kommunes hovedbibliotek); dertil kommer enkelte håndskrifter i udenlandske biblioteker. Eksistensen af CW-manuskripter i private samlinger er ikke udvalget bekendt.

a) Det Kgl. Biblioteks håndskriftafdeling: Materialet fordeler sig på 25 katalognumre, hvoraf 19 rummer digteriske ("skønlitterære") tekster (kladde, (evt.korrigeret) renskrift, i enkelte tilfælde fuldstændigt trykmanuskript med instruks til sætteren); hertil kommer breve fra og til CW (jf. ovenfor pkt. 2 d), hans stambog 1812ff., en prædiken, officielle papirer o.l.

Materialet er registreret på sædvanlig vis i bibliotekets håndskriftkatalog og brevregistrant. Lauritz Nielsen 1943 afspejler kun i begrænset omfang samlingernes nuværende indhold.

b) Bakkehusets Manuskriptsamling (Frederiksberg kommunes hovedbibliotek): Materialet ligger i en særlig sektion i samlingerne og falder i 5 hovedgrupper: Digte (14 numre), prædikener, breve fra CW, breve til CW, varia (bl. a. diverse korrespondancer med relation til CW).

Der foreligger en i sit anlæg (men ikke i sin nuværende tilstand) overskuelig registrant, hvis overensstemmelse med samlingens faktiske indhold dog ikke er efterprøvet.

c) Udenlandske biblioteker: Ifølge en vistnok ikke ajourført registrant på Det Kgl. Bibliotek over håndskrevne danica i andre biblioteker findes ét digt-manuskript i Staatsbibliothek (Berlin) og ét i Kungliga Biblioteket (Stockholm) samt ét manuskript om CW i Universitetsbiblioteket i Oslo.

IV. Udgavebehov

CW's betydning for dannelsen af 1800-tallets "danske idealisme" og videre for udformningen af især versdigtningens centrale genrer samt for udviklingen af en traditionsdannende dansk poetisk diktion gør en videnskabelig udgave af hans forfatterskab ønskelig.

a) Omfang

Udgaven tænkes at omfatte følgende tekstgrupper

1. CW's publikationer 1828-72 i bogform af original lyrik (herunder også de oversættelser, han indlemmede i sine digtsamlinger), vers-epik, og fiktionsprosa.

2. CWs digteriske arbejder i bogform for børn (ovenfor pkt. I d), hvoraf en del er optrykt i SD; det er en vigtig pointe, at også de til teksterne hørende illustrationer kommer med.
3. CWs originale tekster af digterisk art, trykt i periodica oJ., men ikke indlemmet i hans selvstændige publikationer.
4. CWs utrykte originale forfatterskab af digterisk art.

Udgaven tænkes således ikke at omfatte CWs oversættelser (bortset fra det under pkt. I omtalte), prædikener etc.; hans brevvekslinger må med Morten Borups indsats (jf. ovenfor pkt. n d) betragtes som tilfredsstillende udgivet i en overskuelig fremtid.

En sådan udgave med et apparat beregnet til 20% af den primære tekstmasse skønnes at fylde ca. 3.200 tekstsider af samme størrelse som i PS. Hvis man ligesom i denne udgave vælger at sætte de metriske tekster fortløbende (altså ikke med ny side for hver tekst), kan dette beregnede sidetal nedbringes.

For så vidt angår gruppe 1 og 2, disponeres udgaven efter CWs førsteudgaver, suppleret med tekster fra evt. senere "forøget Udgave". Det overblik over udviklingen inden for enkelte digtarter eller fx over gruppen af digte "Til Een", der herved umiddelbart går tabt, tilvejebringes i apparatet.

Disponeringen af teksterne i gruppe 2-3 vil bero på materialets nærmere beskaffenhed.

b) Udgavens nærmere karakter

1. Udgaven gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor det ikke forefindes, gengives førstetryk i øvrigt, subsidiært manuskript.
2. Udgaven forsynes med indledning og øvrigt apparat efter almindelig praksis i DSI's "store udgaver".

Behovet for og det evt. omfang af et tekstkritisk apparat beror på resultatet af nærmere sonderinger. Stikprøver afslører imidlertid væsentlige bearbejdelser mellem forskellige forekomster af "samme" tekst (fx "Haandværkeren synger" i Kjøbenhavns Morgenblad 19.4.1825, Digte 1828, SD; "Skjønheds Magt" i Kjøbenhavns Morgenblad 8.2.1825, Digte 1828, SD; CWs Heine-oversættelser i Kjøbenhavns Morgenblad 2.4. og 3.5.1825, Digtninger 1843, SD). En foreløbig gennemgang af håndskriftet NkS 3798, 4°, der rummer trykmanuskript til Digtninger 1843, viser CWs arbejde med sine tekster i en sen fase af deres tilblivelse.

Det er udvalgets forhåndsvurdering, at et tekstkritisk apparat vil bidrage væsentligt til belysningen af udviklingen af 1800-tallets poetiske diktion.

V. Konklusion

CWs betydning for fastlæggelsen af en dansk poetisk diktion i 1800-tallet og hans betydning for den dannede almenheds begreber om lyrik og digtning i videre forstand gør som nævnt tilvejebringelsen af en kritisk udgave af hans digteriske værker ønskelig. Forfatterskabets

kronologiske spredning over ca. 50 år (og CWs efter stikprøver at dømme ikke ubetydelige bearbejdelse af sine tidligere tekster hen over denne periode) gør det ydermere vigtigt ved studiet af 1800-tallets litteratur- og stilhistorie.

De foreliggende udgaver kan ikke dække behovene ved et sådant studium, omend CW's forfatterskab i kraft af Oluf Friis' udgave af PS langtfra er det dårligst udgivne fra denne periode.

Henrik Hertz (1798-1870)I. Forfatterskabet

Debut: Første teaterstykke, **Hr. Burckhardt og hans Familie**, indleveret anonymt og opført 1827.

Produktion:

Skuespil: 54 skuespil.

Digte: 1. To selvstændige enkeltudgivelser: Gjenganger-Breve ('poetiske epistler') og det mytologiske digt Tyrving.

2. Spredte digte, bragt bl.a. i tidsskrifter og i de såkaldte 'Nytaarsgaver' (heri fx digtcyklusen "Erindringer fra Hirschholm" og de poetiske epistler "Naturen og Kunsten"); udvalg af digtene samlet i 1841-1844, siden i 1851-1862 (se ndf.)

Romaner: To romaner

Kortprosa: Fortællinger, de fleste samlet i Eventyr og Fortællinger. Kbh. 1832

En rejsebog (Fra en Udlandsrejse. Kbh. 1863)

Artikler i tidsskrifter, fx i hans eget Ugentlige Blade. 1858-1859

Oversættelser af 2 skuespil (Lope de Vega, Calderon) + Et Fragment af Gothes Faust

På Danmarks Biblioteksskole findes en uudgiven bibliografi (1983) af Dorthe Højgaard Nielsen.

II. Foreliggende udgaver

De eksisterende Hertz-udgaver fås ikke i boghandelen. De større Hertz-udgaver, der kom i sidste halvdel af 1800-tallet, kan sædvanligvis fås antikvarisk. En samlet udgave af forfatterskabet foreligger ikke.

Foruden enkelttitler foreligger følgende udgaver:

Skuespil

Lystspil. 1832. Indeholder bl.a. debutstykket.

Dramatiske Værker I-XVIII, 1854-73. 53 stykker, det første fra 1830.

Udvalgte dramatiske Værker. Udg. Poul Hertz, I-VIII, 1897.

21 stykker, kendte og mindre kendte. Alle er medtaget i Dramatiske Værker, som er tekstgrundlaget. Korte noter.

Tre Lystspil. 1902, Lystspil. Ny Samling, 1903 og Romantiske Skuespil. 1906, alle i Gyldendals Bibliotek ved Poul Hertz. I alt 9 af de kendte stykker. Tekstgrundlag: Udvalgte dramatiske Værker.

Udvalgte Skuespil I-IV, 1926-1927. 11 af de mere kendte stykker. Forord ved P.A. Rosenborg. Ingen oplysninger om tekstgrundlag.

Digte

Lyriske og dramatiske Digte I-II, 1841-1844. Indeholder også teaterstykker i prosa.

Digte fra forskellige Perioder. I-IV, 1851-62, 2. opl. 1877.

1. del: Digte fra før 1830. Digte efter 1830.

2. del: Digte efter 1830. Episke digte. Epistler.

3. del: Polemiske og didaktiske digte fra perioden 1830-1833.

4. del: Blandede mindre digte fra 1830-1850.

"De allerede forhen trykte og bekjendte Digte eller saadanne, som (...) kan tilslutte sig dem".

Udvalgte Digte, udg. af Otto Borchsenius, 1899. Med udgiverens efterskrift. Tekstgrundlag: Digte fra forskellige Perioder, 1877.

Posthuset i Hirschholm og andre Digte, udg. Hans Brix og Robert L. Hansen, 1923. Tekstgrundlag ikke oplyst.

Gubben og Ynglingen og andre digte. I udvalg ved Klaus Rifbjerg, 1960 (Gyldendals Smaa Digtsamlinger). Tekstgrundlag ikke oplyst.

Breve m.m.

Breve fra og til Henrik Hertz, udg. Poul Hertz, 1895. Udvalg af breve i privateje

Henrik Hertz manuskripter. Udg. for DSL af Mogens Brøndsted, 1948 (Danske Digtere ved Arbejdet).

Dif-udgaver:

Af skuespillene er efter Hertz "død især Svend Dyrings Hus. Kong René's Datter og Sparekassen kommet i en del udg., især Dlf's, som igen er kommet i mange nye oplag.

Seneste Dlf-udg.:

Kong René's Datter. 2. udg. 1933. Indledning og noter ved Ingeborg Simesen. Tekstgrundlag: Dramatiske Værker

Svend Dyrings Hus. 7. udg. 1957. Indledning og noter ved Ragnhild Langkjær. Tekstgrundlag: Dramatiske Værker

Sparekassen. 4. oplag 1965. Ved Arne Olesen. Tekstgrundlag: Lyriske og dramatiske Digte

Af andre enkeltudgaver fra dette årh. kan nævnes:

Kapitler af romanen Stemninger og Tilstande (1839) er udg. 1948.

Et og andet om Skuespillerens Kunst (artikel), 1946 (Thaning & Appels Teaterbibliotek. Red. af Frederik Schyberg).

DI. Arkivmateriale

Foruden det store antal håndskrifter, der nævnes i Lauritz Nielsen 1943, findes en del manuskripter og breve på Det Kgl. Bibliotek. Heraf har nok især de utrykte dagbøger 1831-1870 interesse, bl.a. som kildemateriale. Bakkehuset har et par breve til og fra HH og Stadsbiblioteket i Gøteborg et enkelt digt. Så vidt vides er der ikke bevaret håndskrifter andetsteds.

IV-V Udgavebehov og konklusion:

En DSL-udgave af Hertz's samlede skrifter finder gruppen overflødig.

Udvalg af de utrykte dagbøger og af hans artikler fra Ugentlige Blade kunne måske have interesse; det samme gælder hans korrespondance, som er righoldig og rummer navne som H.C. Andersen, J.L. og Johanne Luise Heiberg, Winther, Paludan-Müller, men også adskillige kendte teaterfolk, komponister og litteraturkritikere. Skal et brevudvalg tilrettelægges, må man naturligvis først sammenligne Det kongelige Biblioteks registranter af breve med Poul Hertz' brevudgave.

Et udvalg af skuespil til Klassikerserien er en mulighed og kunne da omfatte stykker, der har haft litteratur- og teaterhistorisk betydning, såsom Svend Dyrings Hus. Kong Renés Datter. Sparekassen og Ninon.

H.C. Andersen (1805-1875)I. Forfatterskabet

H.C. Andersen (HCA) debuterer 1822, vækker opmærksomhed som digter 1827 og debuterer i bogform 1829.

Den litterære produktion publiceres jævnt hen over perioden 1827 til ca. 1855, kun i nogen grad bremset af HCA's rejser. Fra ca. 1855 lægger genudgivelser af ældre værker i stigende grad beslag på digterens energi. Produktionen falder i følgende hovedgrupper, idet angivelsen af antal publikationer bygger på opstillingen i Birger Frank Nielsens nedennævnte bibliografi:

- a) Lyrik: ca. 25 udgivelser, hvori dog talrige tekster er gengangere i forskellige udgivelser.
- b) Romaner: 7 udgivelser, hvortil to posthume.
- c) Eventyr: knap 170 tekster udgivet enkeltvis eller hæftevis, fra 1855 i samlede udgaver.
- d) Anden digterisk kortprosa: Billedbog uden Billeder og yderligere 3 fortællinger.
- e) Rejseskildringer: 5 selvstændige udgivelser og ca. 15 kortere tekster.
- f) Dramatik: Knap 50 tekster, hvoraf en del er oversættelser eller bearbejdelser.
- g) Selvbiografisk prosa: 3 selvstændige udgivelser, hvoraf 1 posthum og 1 oprindeligt på tysk.
- h) Diverse afhandlinger, artikler m.v.: knap 50 enkelte tekster.

Forfatterskabet på dansk er bibliograferet i Birger Frank Nielsen: H.C.Andersen Bibliografi: Digterens danske Værker 1822-1875. 1942, der dog ikke medtager genoptryk af tekster i periodica o.l. og i øvrigt erkender visse udeladelser, hvorom henvises til B. Erichsen & Alfr. Krarup: Dansk historisk Bibliografi DI, 1917. Forfatterskabet på fremmede sprog fortegnes i Sv. Juel Møller m.fl.: Bidrag til H.C.Andersens Bibliografi I-XI, 1967-78.

Det fremgår af Birger Frank Nielsens bibliografi, at HCA's værker for det meste oplevede ét eller flere genoptryk i digterens levetid, om ikke andet i forbindelse med udgivelsen af hans Samlede Skrifter 1854ff. Især HCA's lyrik var genstand for genbrug fra den ene publikation til den anden. Det fremgår også, at kun relativt få af HCA's småtryk og bidrag til periodica m.v. ikke senere blev genoptrykt i bogform. Om hans evt. medvirken ved samtidige oversættelser af hans tekster synes der ikke at foreligge samlede oplysninger.

II. Foreliggende udgaver

Siden HCA's Samlede Skrifter I-XXXIII 1854-79 (2. udg. I-XV, 1876-80) har forfatterskabet ikke været genstand for samlet udgivelse. 1898-1901 udgav Vilh. Andersen Udvalgte Skrifter I-XII, der så lidt som de Samlede Skrifter oplyser om sit tekstgrundlag eller indeholder anden form for apparat.

Fra nyere tid foreligger en del af forfatterskabets ovennævnte sektioner i tekstkritiske og kommenterede udgaver, herunder ikke mindst udgaver ved DSL's foranstaltning. Det skønnes ikke hensigtsmæssigt at opregne disse detaljeret, men nok at karakterisere situationen for de enkelte sektioner mere summarisk (for mere detaljeret information henvises til Lindtner 1976):

a) HCA's lyrik foreligger i diverse udvalg ved Paul V. Rubow (1930, 97 s.), Bo Grønbech (1966, 80 s.) og H. Topsøe-Jensen (1966, 199 s.) m.fl. Ingen af de foreliggende udgaver honorerer DSL's gængse krav til tekstudgivelse i de "store" udgaver, ligesom de kun bringer en ringe del af det samlede lyriske forfatterskab.

b) HCA's romaner foreligger dels i Romaner og Rejseskildringer I-Vin, 1943-44, udg. for DSL under redaktion af H. Topsøe-Jensen (R&R), dels for visse teksters vedkommende også i serien Danske Klassikere; her optrykkes ydermere Fodrejse fra Holmens Canal til Østpynten af Amager i Aarene 1828 og 1829 (ved Johan de Mylius, 1986), som ikke indgår i R&R. En evt. ny udgave af HCA's romaner bør omfatte også denne tekst samt de posthumt udgivne (jf. ovenfor pkt. I b).

Skønt R&R ved sin udgivelsesmæssige praksis ikke lever op til de gængse normer for DSL's "store" udgaver - og Danske Klassikere som følge af sine redaktionelle retningslinjer heller ikke gør det - skønner udvalget, at behovet for udgivelse af denne sektion af forfatterskabet er eller (med endnu et par planlagte bind i Danske Klassikere, bl.a. De to Baronesser ved Erik Dal) snart vil være rimeligt dækket.

c) HCA's eventyr foreligger først og fremmest i Eventyr. Kritisk udgivet efter de originale eventyrhæfter med varianter I-VII, 1963-90, ved Erik Dal, Erling Nielsen og Flemming Hovmann. Lægges hertil de ældre udgaver ved Hans Brix & Anker Jensen (1919, 1931) og ved Erling Nielsen (1959), der alle har Samlede Skrifter 2. udg. som tekstgrundlag, skønnes behovet for nye udgaver af HCA's eventyr ikke at være aktuelt.

d) Af HCA's øvrige kortprosa er Billedbog uden Billeder, 1840 (med senere tilføjelser) uden god grund indlemmet i R&R og udgivet med dette projekts begrænsninger. 3 fortællinger, der ikke tilhører rækken af "Eventyr og Historier" har ikke været trykt siden Samlede Skrifter.

e) HCA's rejseskildringer er for hovedpartens vedkommende udgivet i R&R med dette projekts udgivelsesmæssige begrænsninger. R&R omfatter dog sært nok ikke Et Besøg i Portugal 1866, 1868, der imidlertid er udgivet med noter og indledning ved Poul Høybye, 1968. R&R omfatter heller ikke Skygebilleder af en Reise til Harzen etc., 1831, der imidlertid er udgivet af Johan de Mylius i Danske Klassikere, 1986.

Skønt rejseskildringerne således ikke foreligger udgivet i overensstemmelse med DSL's gængse normer for de "store" udgaver, skønner udvalget, at der ikke er noget presserende behov for nye udgaver af denne sektion af forfatterskabet. Men en kommende samlet udgave heraf bør omfatte også Et Besøg i Portugal 1866 og Skygebilleder af en Reise til Harzen samt et antal kortere rejseskitser.

f) HCA's dramatiske værker foreligger stort set samlet i Samlede Skrifter, men har ikke været udgivet siden.

g) HCA's selvbiografiske forfatterskab foreligger i udførligt kommenterede udgaver: Levnedsbog ved Hans Brix (1928), H. Topsøe-Jensen (1962, 1971, 1988) og Jens Jørgensen (1988, 1994); Mit eget Eventyr uden Digtning ved H. Topsøe-Jensen (1942, 1959); Mit Livs Eventyr ved H. Topsøe-Jensen (1951, 1975 og 1996). Behovet for udgivelse af denne sektion af forfatterskabet må skønnes at være dækket.

h) HCA's artikler af biografisk, kritisk og anden art (opregnet hos Birger Frank Nielsen, s.461f.) har ikke foreligget i bogform siden Samlede Skrifter, til dels aldrig.

i) HCA's dagbøger foreligger pålideligt udgivet i Dagbøger 1825-1875 I-X, 1971-75, ved Helga Vang Lauridsen, Kirsten Weber og Tue Gad, og i H.C.Andersens Almanakker 1833-1873. 1990, ved Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber.

j) HCA's korrespondancer foreligger i en række behørigt kommenterede udgaver, i første række udgivet af H. Topsøe-Jensen; for detaljer henvises til Lindtner 1976. En udgave af hans brevveksling med B.S. Ingemann vides at være under forberedelse. Der er herefter næppe noget presserende behov for yderligere udgaver af HCA's korrespondancer.

III. Arkivmateriale

HCA's efterladte papirer foreligger i stort tal og dækkende alle sider af hans litterære virksomhed. De ligger fortrinsvis i Det Kgl. Bibliotek, hvis daværende bestand er registreret i Lauritz Nielsen 1943. Siden da er betydelige mængder af manuskripter imidlertid tilgået biblioteket. Over Holger Laage-Petersens samling findes en særlig registrant i Det Kgl. Biblioteks Danske Afdeling. I øvrigt henvises til Håndskriftafdelingens alfabetiske katalog.

Denne samt en (vistnok ikke ajourført) katalog i Det Kgl. Biblioteks katalogværelse over "Håndskrevne Danica i andre Biblioteker" henviser yderligere til enkelte manuskripter i diverse udenlandske biblioteker samt større mængder i Bakkehusmuseet (registrant på Frederiksberg kommunes hovedbibliotek) og især i HCA-museet i Odense. Bestanden af HCA-manuskripter i Odense frem til 1965 findes på mikrofilm på Det Kgl. Bibliotek; registrant over materiale efter 1965 findes kun på HCA-museet.

IV. Udgavebehov

I forbindelse med et forfatterskab, der nyder en berømmelse som HCA's, vil der formentlig stadig blive taget initiativer til udgivelse af mere eller mindre væsentlige dele af produktionen taget i videste betydning såsom skolestile o.l. Men selv i udgivelsen af mere væsentlige tekster, som DSL måtte ønske fremmet, skal selskabet ikke nødvendigvis være involveret. Det kunne indtil videre være et passende mål for DSL's engagement i forbindelse med HCA-udgaver at tage eller støtte sådanne initiativer, der sammen med allerede bestående udgaver af nyere dato kunne bidrage til at gøre Samlede Skrifter overflødig. En sådan betragtning får interessen til at samle sig om HCA's lyriske og dramatiske forfatterskab samt hans artikler.

a) Omfang

En udgave af det samlede lyriske forfatterskab må omfatte de bestående digtsamlinger, tekster i periodica o.l. samt lyriske indslag i prosaværker (evt. også i dramatiske tekster, hvor afgrænsningen af det relevante stof dog kan være vanskelig). Hertil må lægges evt. utrykte tekster, der næppe er talrige; i den forbindelse må nogle af Jørgen Skjerk fremdragne "digte eller lejlighedsdigte" (jf. referat af DSL's årsmøde 11.5.1994, p.7) overvejes. Udvalget peger på en kronologisk disponering af udgaven. HCA's hyppige genbrug af sine tekster i de

originale digtsamlinger taler sammen med allerede trufne dispositioner (fx "Dødningen"'s indlemmelse i eventyrene) imod at opretholde de originale samlingers komposition; skønnes dette alligevel ønskeligt, må man pege på modellen fra Kingo-udgaven.

Stikprøver tyder på, at HCA's lyrik kun blev revideret i begrænset omfang fra udgave til udgave. I SS XII (1879), der med få overspringelser optager det samlede lyriske forfatterskab, fylder det godt 550 sider a 38 linjer. I et format som eventyrudgaven ved Erik Dal og Erling Nielsen vil det med de nævnte supplementer og et apparat på 20% skøns-mæssigt fylde ca. 700 sider eller 2-3 bind.

En udgave af det samlede dramatiske forfatterskab bør formentlig omfatte såvel HCA's originale, selvstændige tekster som hans oversættelser og libretti. Disse tekster er fra udgave til udgave blevet revideret i meget forskelligt omfang, Kjærlighed paa Nicolai Taam ganske kraftigt. Mulatten næsten ikke. En udgave vil med et apparat på 20% kræve 4 bind af det nys nævnteformat.

En udgave af HCA's afhandlinger, artikler samt satiriske og humoristiske småstykker m.v. (jf. kategorierne hos Birger Frank Nielsen s.461f.) vil formentlig få præg af et opsamlingsbind af relativt begrænset interesse, men bør dog overvejes. Især er en udgivelse af HCA's portrætskitser ønskelig. En sådan udgave kan rummes i ét bind.

b) Udgavernes nærmere karakter

Udgaverne gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor dette ikke forefindes, gengives førstetrykket i øvrigt, subsidiært manuskript. Udvalget skønner, at omfanget af det tekstkritiske arbejde vil være meget vekslende fra tekst til tekst, men som helhed af overskuelig karakter. Udgaverne forsynes med indledning og øvrigt apparat efter vanlig praksis i DSL's "store udgaver".

V. Konklusion

Den internationale interesse for HCA's forfatterskab gør det ønskeligt, at dets forskellige dele foreligger betryggende udgivet. Udvalget peger derfor på de 3 anførte udgivelsesprojekter, prioriteret i nævnte rækkefølge med en udgave af HCA's lyrik som det mest påkrævede.

Frederik Paludan-Müller (1809-76)

I. Forfatterskabet

Efter nogle års litterær aktivitet, som vakte en vis opsigt, debuterer Frederik Paludan-Müller (PM) 1831, i bogform 1832 med den prisbelønnede Fire Romanzer.

Den digteriske produktion publiceres jævnt hen over tidsrummet 1831-74, dog med særlig tæthed i tiden frem til ca. 1850; jævnsides hermed er PM optaget af løbende at revidere ældre værker, hvoraf flere kommer i adskillige udgaver. Produktionen falder i følgende hovedgrupper:

- a) Fortrinsvis kortere lyriske eller lyrisk-episke tekster, i alt ca. 50, hvoraf grundstammen (27) findes i Poesier n, 1838 (som "Blandede Digte"). Hertil det metrisk formede polemiske skrift Trochæer og Jamber, 1837.
- b) Metrisk formet episk digtning: 10 selvstændige værker, hvortil 3 "Poetiske Fortællinger" i Poesier II, 1838.
- c) Dramatik: 14 tekster, fortrinsvis læsedramatik af undertiden uklart genrepræg.
- d) Fiktionsprosa: 1 større "Fortælling", 1 roman.

Prosagenreme dominerer ganske forfatterskabet efter 1865; de øvrige genrer optræder jævnsides og jævnbrydigt, til dels i genreblandede publikationer, frem til dette tidspunkt - for derefter næsten at forstumme.

PM's forfatterskab er ikke selvstændigt bibliograferet, ud over hvad der er oplyst i Erslews Almindeligt Forfatter-Lexicon og S. Birket-Smiths fortsættelse heraf (i NkS 2014 fol.). Det fremgår her, at hovedparten af forfatterskabet blev genoptrykt i digterens levetid, ofte i publikationer med betegnelsen "Revideret Udgave" eller lignende. Det ses videre, at PM ydede bidrag til diverse periodica, der ikke blev optaget i de senere samlede udgaver (jf. nedenfor), samt at der foreligger enkelte separattryk, der fik samme skæbne.

II. Foreliggende udgaver

Samlede udgaver eller større udvalg, der belyser forfatterskabet som helhed, foreligger ikke fra nyere tid; men flere af de nedennævnte udgaver, hvortil kan føjes diverse reviderede udgaver fra digterens senere år, kan jævnlig (og billigt) erhverves i de københavnske antikvarier. Ved en vurdering af behovet for en tekstkritisk udgave af PM's forfatterskab og ved forberedelsen af en sådan må man tage hensyn til følgende udgaver (jf. for det følgende Lindtner 1976):

- a) Poetiske Skrifter I-VIII, 1878-79.

Udgaven rummer med visse undtagelser (især dele af den tidlige produktion samt Ivar Lykkes Historie) det samlede forfatterskab. Der nævnes ingen udgiver, og der oplyses intet om tekstgrundlaget. Muligheden for, at man her og der står over for den sidste af PM autoriserede tekstversion, må beagtes.

Der vil derimod næppe være grund tal at inddrage Poetiske Skrifter i Udvalg I-Vin, 1901-02.

b) Poetiske Skrifter i Udvalg I-III, 1909.

Udgaven, der er besørget af Carl S. Petersen, præsenterer et bredt udsnit af forfatterskabet (godt 1.300 store sider), dog ikke fx Ivar Lykkes Historie. Den bygger på et kritisk eftersyn af de sidste tekstversioner fra PM's hånd og er forsynet med fyldige indledninger og kommentarer (godt 200 sider, formentlig en af de solidest kommenterede udgaver af dansk litteratur).

c) Adam Homo, 1948.

Udgaven, der er besørget af Paul V. Rubow, er forsynet med en kort indledning og har 1. udg. 1841-48 som tekstgrundlag.

Samme tekst foreligger i Gyldendals Bibliotek, 1973, med en efterskrift ved udgiveren.

d) Adam Homo, 1965.

Udgaven er et udvalg, tilrettelagt for Dlf med introduktion og noter ved F.J. Billeskov Jansen. Teksten gengiver den sidste version fra digterens hånd.

e) Dandserinden, 1970.

Udgaven er et fotografisk optryk af originaludgaven, uden noget apparat.

f) Dandserinden, 1991.

Udgaven er tilrettelagt for serien Danske Klassikere med tekstudgivelse, efterskrift og noter af Berit Ziegler og rummer en kritisk udgave af originalen efter seriens retningslinjer. Korte oplysninger om "Tekstforhold og teksthistorie" bygger på udgiverens utrykte konferensspeciale (KU 1990, jf. nedenfor).

g) Breve fra Fr.Paludan-Müller foreligger i en stærkt selektiv udgave ved H. Martensen-Larsen 1927. En ny, og fuldstændig udgave af PM's korrespondancer ved Berit Ziegler har været til overvejelse i DSL siden 1991; den figurerer p.t. under kategorien "Udgaver under sondering" (besluttet på årsmødet 29.4,1992).

h) Fr.Paludan-Müller Manuskripter, 1948.

Udgaven er tilrettelagt for DSL af Gustav Albeck (Danske Digtere ved Arbejdet XV). Den illustrerer PM's arbejde hen over årene med Adam Homo.

III. Arkivmateriale

PM's efterladte håndskrifter ligger i Det Kgl. Bibliotek og er i det væsentlige registreret i Lauritz Nielsen 1943. Der er især tale om materiale af følgende typer:

- a) Trykte udgaver eller korrekturtryk med rettelser m.h.p. kommende, reviderede udgaver.
- b) Trykmanuskripter (ofte af kladdepræg med mange rettelser) til nogle større, fortrinsvis sene værker (Collins Saml. 92 fol. 2 kps.).
- c) Manuskripter til enkelte utrykte, fortrinsvis tidlige værker.
- d) Manuskripter til en del korte tekster, især digte.
- e) Breve (if. DSL's årsberetning 1990/91: 250 stk.).

IV. Udgavebehov

De talrige genoptryk gennem 1800-tallet viser PM's anseelse i samtiden. For eftertiden er han et centralt udtryk for både 1840'ernes danske idealisme og de mindre harmoniprægede standpunkter i 1830'erne. Flere genrer (den større versfortælling, det mytologiske drama) er afgørende bestemt af hans indsats.

PM er kendt for sin fortløbende revision af foreliggende arbejder. Den rammer meget naturligt især den tidlige del af produktionen og afslører her ikke blot digterens stadige omsorg for den stilistiske detalje, men også den ovenfor nævnte overgang fra 1830'ernes til efterfølgende årtiers stemning (jf. Berit Zieglers kritiske udgave af Dandserinden i utrykt konferensspeciale, KU 1990). Revisionsarbejdet omfatter imidlertid også de senere afsnit af forfatterskabet, jf. Billeskov Jansens indgående analyse og positive vurdering af tekstarbejdet i Adam Homo (Poetik n. 1945) og Paul V. Rubows summariske, negative bedømmelse heraf (1948, optr. i Litterære Studier, 1949).

Skønt PM var tilbøjelig til at bagatellisere omfanget (og dermed arten) af sine indgreb, kan han stort set med rette hævde, at det kun er i hans Ungdomsskrifter (dvs. skrifter før 1840), der "oprindelig og for Størsteparten ere flygtigt nedskrevne, at han har tilladt sig Forandringer af Indholdet, og i nogle af de større Arbejder bortskaaret eller omarbejdet enkelte Partier. I Alt, hvad senere er offentliggjort, er Composition og Indhold forblevet urørt, og de gjorte Smaaforandringer have alle kun sigtet til at rense Formen [...]." (Sex Digte, 3. udg. 1872).

Såvel stil- som litteratur- og åndshistoriske grunde taler da efter udvalgets opfattelse for en videnskabelig udgave af PM's forfatterskab.

b) Omfang

Udvalget peger på en udgave af PM's samlede forfatterskab, idet dog dele af det (tidlige og sene) dramatiske forfatterskab må udtages til nøjere vurdering; enkelte utrykte tekster kommer næppe i betragtning.

Det skønnes hensigtsmæssigt at dele udgivelsen i to kronologisk bestemte sektioner: ca. 1830-50 og 1850-74. Herfor taler, at et meningsfuldt studium af især de tidlige tekster med få undtagelser (jf. ovenfor pkt. II c og e-f) kun kan ske på grundlag af de svært opdrivelige originale udgaver og altså er henvist til de videnskabelige biblioteker. Hvertil kommer, at PM's revisionsarbejde kunne nå at få mere vidtrækkende følger i forbindelse med disse tekster end de senere. Omvendt må tilvejebringelsen af et tekstkritisk apparat til det sene forfatterskab anses for en mindre presserende opgave, især for så vidt angår den kun én gang udgivne Ivar Lykkes Historie, medmindre man vil inddrage manuskriptet i variantapparatet.

Forfatterskabet 1832-50 vil tænkt i et bogformat som Poetiske Skrifter 1909 fylde knap 1.500 sider. Hertil skal lægges et formentlig omfangsrigt apparat pga. af PM's omfattende revisionsarbejde, skønsmæssigt 25% eller 375 sider, i alt små 1-900 sider. Med andre ord 5 bind a ca. 400 sider.

Forfatterskabet efter 1850 omfatter i et tilsvarende bogformat, og idet der afsættes skønsmæssigt 100 sider til digte, der ikke blev trykt i bogform, knap 2.000 sider, hvoraf Ivar Lykkes Historie udgør hovedparten. PM's mindre omfattende revisionsarbejde vil formentlig resultere i et mindre omfattende apparat, skønsmæssigt 15% eller ca. 300 sider, i alt ca. 2.300 sider eller 6 bind a ca. 400 sider.

b) Udgavens nærmere karakter

1. Udgaven gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor det ikke forefindes, gengives førstetrykket i øvrigt.
2. Udgaven forsynes med indledning og øvrigt apparat efter den almindelige praksis i DSL's standardudgaver. Forarbejder fra nyere tid foreligger, for så vidt angår Dandserinden, i Berit Zieglers ovennævnte speciale, for så vidt angår Adam Homo i et materiale fra Erik Sønderholm, som befinder sig på Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.

V. Konklusion

PM's rolle ved udformningen af vigtige genrer i 1800-tallet i forbindelse med hans vedholdende revision af egne tekster gennem næsten et halvt århundrede, der lukker op for væsentlige stil- og litteraturhistoriske iagttagelser, gør en videnskabelig udgave af hans forfatterskab ønskelig. De anførte begrundelser peger i særdeleshed mod det tidlige forfatterskab, som derfor bør nyde forrang.

Meir Aron Goldschmidt (1819-1887)I. Forfatterskabet

Goldschmidt debuterede som digter med romanen En Jøde (1845), inden debuten havde han redigeret Nestved Ugeblad allerede fra 1837.

Forfatterskabet omfatter:

- a) Romaner (4 udgivelser)
- b) Noveller (8 samlinger + enkeltudgivelser)
- c) Dramatik (4 udgivelser)
- d) Erindringer (2 bind)
- e) Journalistik
- f) Dagbøger
- g) **Breve**

På Danmarks Biblioteksskole ligger en upubliceret bibliografi: Bjørn Olsen m.fl: M. Goldschmidt. Et Litteraturbillede (1977, VII+198 s.).

II. Foreliggende udgaver

a) Større udgaver

Der foreligger to større udgaver af Goldschmidts romaner og noveller:

Poetiske Skrifter 1-8 (udkom 1896-98 med sønnen Adolph Goldschmidt som udgiver).

M. Goldschmidt i Folkeudgave 1-8 (udgivet 1908-1910 af Julius Salomon). Udvalgte Skrifter 1-6 (1916, ligeledes ved Salomon) er en genudgivelse af folkeudgaven uden romanen Hjemløs.

Begge udgaver medtager alle romanerne, men kun et udvalg af novellerne. Ingen af dem meddeler oplysninger om valg af tekstgrundlag og andre udgivelsesprincipper. Dog bemærker A. Goldschmidt i en efterskrift til En Jøde noget selvmodsigende: "Den nærværende Udgave af »En Jøde« er en nøjagtig Gjengivelse af anden Udgave (1852), i hvilken sidste der af Forfatteren er foretaget mindre betydelige Forandringer fra Første Udgave (1845). Retskrivningen er væsenlig den samme, som Forfatteren fulgte i sine sidste Leveaar.". Kommentarer er der ingen af. For begges vedkommende er retskrivningen lettere moderniseret (fx *Støi* > *Støj*, *Kjøkken* > *Køkken*, *Mynt* > *Mønt*).

b) Enkeltudgaver

Fortællinger (1846) er udgivet 1968 i serien Gyldendals Traneklassikere, med 1. udg. som tekstgrundlag. Ingen kommentarer.

Dansklærerforeningen har udgivet 2 kommenterede udvalg af Goldschmidts fortællinger: Udvalgte arbejder (1906 og senere, ved Knud Bokkenheuser) og Maser - Avromche Nattergal (1923 og senere, ved Emilie Toft, 3. udg. 1961 ved Knud Jensenius).

Romanen Ravnen (1867) udg. 1963 af Gyldendal, 2. oplag 1970 i serien Gyldendals Bibliotek. Tekstgrundlag: 1. udg.

Arvingen er udgivet i serien Danske Klassikere ved Johnny Kondrup (1988).

Noveller og andre fortællinger er udgivet af Thomas Bredsdorff, ligeledes i Danske Klassikere (1994). Udvalget omfatter 19 noveller, alle med 1. udg. i bogform som tekstgrundlag.

c) Erindringer

Livs Erindringer og Resultater 1-2 (1877) foreligger i en fuldstændig, udførligt kommenteret udgave v. Morten Borup, 1965. Teksten følger Goldschmidts egen retskrivning og angiver afvigelser (rettede trykfejl) bagest i bind 2. Udgiveren har suppleret værket med erindrings-skitser fundet i Goldschmidts efterladte papirer.

d) Journalistik

Corsaren 1840-46 (Goldschmidts årgange) er udgivet som fotografisk optryk af DSL, med ledsagende registerbind v. Uffe Andreasen m.fl. (1977-81)

e) Dagbøger

M. A. Goldschmidts Dagbøger 1-2 (1987) er en komplet udgave af Goldschmidts bevarede dagbøger udgivet for DSL af Kenneth H. Ober i samarbejde med Uffe Andreasen og Merete K. Jørgensen. Udgaven er forsynet med indledning, udførlig kommentar og personregister.

f) Breve

Breve fra og til Meir Goldschmidt 1-3, 1963. Indeholder i alt 463 breve fra årene 1843-85. Meir Goldschmidts Breve til hans Familie 1-2, 1964. Indeholder i alt 206 breve fra årene 1843-87.

Begge udgivet af Morten Borup. Udgiveren har samlet og suppleret, hvad der var at finde af trykt materiale i tidsskrifter, årbøger o.l., og han har gennemgået samlingerne på Det Kgl. Bibliotek (NkS, Arthur Palsboes, Collins, Otto Borchsenius', Ludvig Schrøders m.fl.s samlinger og arkiver), Frederiksbergs Kommunebiblioteker, private samlinger og arkiver, Goldschmidtsamlingen på Sydsjællands Museum og breve, hvis originaler ligger i udenlandske biblioteker. Brevene er forsynet med præcis kildeangivelse, og udgaverne er udstyret med indledning og udførlig kommentar. Medmindre Goldschmidtforskningen har gravet nyt brevmateriale frem i løbet af de sidste 30 år, er denne side af forfatterskabet dækkende udgivet.

III. Arkivmateriale

Det arkivmateriale, der ligger på Det Kgl. Bibliotek, består hovedsagelig af breve og dagbogsoptegnelser. Det er i vidt omfang udgivet, jf. ovenfor. En del breve, hvis originaler ligger i Borgens og Oslos universitetsbiblioteker, Goteborgs Stadsbibliotek og Det Kgl. Bibliotek Stockholm er indgået i Det Kgl. Biblioteks fotostaterede brevsamling.

Materialet ligger først og fremmest i NkS og i Collins og Palsbos samlinger. Ud over, hvad der registreret i Lauritz Nielsen 1943, kan nævnes:

5 kapsler med efterladte papirer (i det væsentlige optegnelser og excerpter vedr. nemesislæren) findes i NkS 3058, 4°; materialet er gennemgået af Morten Borup i forbindelse med hans udgivelse af *Livs Erindringer og Resultater*.

Af dramatikken findes der en renskrift med fremmed hånd af En Skavank, med rettelser af Goldschmidt selv (NkS 1001, 8°). Dertil kommer en trykt udgave af Rabbi Eliezer med forfatterens egenhændige rettelser og tilføjelser (NkS 8,541) og en utrykt komedie i én akt, Ugler i Mosen i kladdeform (NkS 5140, 4°).

Ellers ligger det tungt med manuskripter af noveller og romaner. NkS har kun et par (vistnok mindre betydelige) prosastykker, og hverken Johnny Kondrup eller Thomas Bredsdorff har haft held med at finde manuskripter til hhv. Arvingen og de udvalgte fortællinger. En kommende udgiver bør dog nok følge Johnny Kondrups eksempel og søge andre steder end Det Kgl. Bibliotek: Sydsjællands Museums Goldschmidtsamling, Frederiksbergs Kommunebiblioteker, Rigsarkivet og de private samlinger, der nævnes i kommentarbindene til Borups udgave af brevene.

En komplet, maskinskreven kommentar til Hjemløs ved Morten Borup (1974) ligger i NkS 4887, 4°.

IV. Udgavebehov

Goldschmidt kan ikke siges at være blevet stedmoderligt behandlet i de senere år, især ikke hvad den ikke-skønlitterære del af forfatterskabet angår. Brevene, dagbogsoptegnelserne, alle 6 årgange af Corsaren med Goldschmidt som redaktør samt erindringerne er tilfredsstillende udgivet i løbet af de sidste 30 år.

DSL's serie Danske Klassikere har tilgodeset den poetiske del af forfatterskabet med de to omtalte udgivelser, og i samme serie er Hjemløs under udarbejdelse med Hans Henrik Schwab som udgiver.

En standardudgave af de fire romaner må stadig prioriteres højt, skønt Arvingen er og Hjemløs bliver udgivet i Danske Klassikere. En mulighed var at udgive de to manglende, En Jøde og Ravn i samme serie, men dels er det spørgsmålet, om Klassikerseriens egen integritet kan bære, at der lægges så megen vægt på Goldschmidt, dels er det udvalgets opfattelse, at de fire romaner udgør en samlet sektion, der kunne fortjene en mere monumental standardudgave. I den forbindelse kan det opfattes som en fordel, at brødtekst, tekstkritik og kommentar allerede foreligger el. kommer til at foreligge til to af værkerne.

En del af Goldschmidts journalistik er endnu uudgivet Mens den satiriske journalistik er dækkende udgivet, står det skralt til med den alvorligt oplysende. Der findes ingen optryk af artikler fra Nestved Ugeblad og Nord og Syd fra nyere tid. De politiske artikler navnlig i Nord og Syd vurderes højt af litteraturhistorikerne (bl.a. Uffe Andreasen karakteriserer dem som det tidligste eksempel på moderne politisk journalistik i Danmark), så det er udvalgets opfattelse, at DSL bør se velvilligt på et eventuelt initiativ. Da Nord og Syd både omfatter litterær og politisk journalistik, kunne tidsskriftet tænkes udgivet i samarbejde med et historisk udgivelseselskab. En ikke uvæsentlig del af tidsskriftet, der udkom 1847-59 og for en stor dels vedkommende blev skrevet af Goldschmidt selv, er optaget af Hjemløs (1853-57). Ud over at påpege, at disse årgange altså ikke bør udgives, afstår udvalget fra at tage nærmere stilling til en udgave. I betragtning af, at samtlige årgange af Nord og Syd fylder 35 bind, vil en samlet udgave imidlertid nok være lidet realistisk, selv uden Hjemløs.

Hvad dramatikken angår, kan det have sine grunde, at ingen af Goldschmidts skuespil er blevet genudgivet. "Han savnede dramatisk håndelag", skriver Goldschmidt-eksperten Mogens Brøndsted i monografien Meir Goldschmidt (1965). På den anden side er motiverne i visse af dem mere direkte knyttet til Goldschmidts religiøse og filosofiske idéverden end romanerne og novellerne, så de kan ikke uden videre afskrives, hvis en interesseret udgiver skulle melde sig. Det er dog ikke udvalgets opfattelse, at en sådan udgave bør prioriteres højt.

Novellerne, der er af ujævn kvalitet, må foreløbig anses for tilfredsstillende udgivet med Thomas Bredsdorffs udvalg i Danske Klassikere.

V. Konklusion

Det er udvalgets opfattelse, at en standardudgave af Goldschmidts fire romaner bør prioriteres højt.

Georg Brandes (1842-1927)

Bosat i Berlin 1877-83. GB skrev overvejende på dansk, en del tekster er skrevet på/kun udkommet på tysk, enkelte artikler skrevet på fransk, italiensk og engelsk.

I. Forfatterskabet

Debut: Avisartikel 29.4.1865; i bogform 1866.

Bibliografi: GB's danske forfatterskab er for bøgernes vedkommende og indtil 1950 fortegnet i Dansk skønlitterært Forfatterleksikon 1900-1950. Henning Fenger: Georg Brandes' læreår (1955) rummer i et tillæg bibliografi over trykte og utrykte tekster af enhver art til og med 1872.1 Paul Krugers Brandes-arkiv (Aarhus Universitet) findes en utrykt bibliografi over hele forfatterskabet. På grundlag af disse forarbejder og samlinger forbereder Per Dahl og John Mott en kommenteret bibliografi vedr. den danske del af forfatterskabet, senere også de fremmedsproglige dele, hvoraf især den tyske del endnu er meget mangelfuldt registreret. Kirsten Weber (og Per Dahl) har udarbejdet en foreløbig fortegnelse over Det Kgl. Biblioteks Brandes-arkiv, som vil komme til at erstatte fortegnelsen hos Lauritz Nielsen 1943. Fortegnelsen ligger som manuskript, og det er planen at trykke den i den nævnte bibliografi, der under hvert nummer medtager henvisninger til manuskripter.

GB's produktion er meget omfattende, i alt ca. 55 værker samt et meget stort antal artikler, jævnt fordelt over perioden 1865-1927. Produktionen fordeler sig på fig. hovedgrupper:

- a) Kritiske værker i bogform. Gruppen omfatter akademiske afhandlinger, essay samlinger, litteraturhistorie og biografier; ialt godt 50 værker (enkelte i flere bind)
- b) Kritiske værker = anmeldelser, artikler og forord m.v., som ikke er (op-)trykt i bogform. Formentlig ca. 1.500.
- c) Taler, 1 bind.
- d) Digte, 1 bind
- e) Selvbiografi. 3 bind
- f) Oversættelser. Ialt 2 bind (Stuart Mill, Gottfried Keller), samt en række artikler og fiktive tekster.
- g) GB i oversættelse. Forfatterskabet er oversat til i hvert fald 16 sprog. Større (samlede) udgaver foreligger på tysk og russisk, alle bind af Hovedstrømninger herudover på engelsk, spansk, japansk og (formentlig) kinesisk. (Oversigt i P. Dahl og J. Mott: "Georg Brandes - a bio-bibliographical survey", in: Orbis Litterarum. Supplementum 5. 1980 s. 303-58). Det i de foreliggende udgaver oversatte forfatterskab er ikke inddraget i denne forbindelse, da de ikke eller kun i mindre grad føjer nyt til den kendte tekstmasse. En del artikler foreligger kun på eller oversat til fremmede sprog, men er - på grund af materialets omfang og til dels uregistrerede karakter - ikke inddraget her.

II. Foreliggende udgaver

a) Større udgaver

Samlede Skrifter I-XVIII 1899-1910 (SS), udgivet af GB selv. SS er i hovedsagen stoffligt organiseret, fortrinsvis efter sprogområder: Skandinavisk, tysk, fransk, engelsk, polsk og

russisk, samt opsamling af lyrik og taler. De sidste 6 bind blev udgivet som supplementsbind og optrykker GB's tidligste afhandlinger og artikler, der var kommet til efter afslutningen af de 12 første bind i 1901. Udgaven indeholder kernen af GB's produktion indtil udgivelsestidspunktet, men dog langt fra hans samlede produktion. Tekstgrundlaget er ikke oplyst eller nærmere belyst. Teksterne er i almindelighed gennemgribende revideret af GB selv i forbindelse med udgivelsen, dvs. ofte med betydelige tilføjelser, udeladelser og sammenredigeringer af flere artikler, samt med en sproglig revision i puristisk retning. Udgaven rummer få (og ofte fejlagtige) tekstoplysninger og ingen kommentarer. (Om udgaven se bl. a. P. Dahl: "Det kritiske tekstvalg", in J. Hunosøe og E. Kielberg (red.): I tekstens tegn, 1994, s. 111-12).

Samlede Skrifter I-III 1919. 2. udg. af de første bind af SS. På grund af svigtende salg blev en fortsættelse/fuldendelse opgivet. Enkelte artikler er på ny redigeret, hyppigst i form af tilføjelser.

Hovedstrømninger I-VI, 1966-67, udgivet af Henning Fenger. Gengiver teksten i dens seneste form = 6. udg. 1923, men med moderne retskrivning.

Udvalgte skrifter I-IX 1984-87, udgivet af Sven Møller Kristensen. Udgaven er i hovedsagen tematisk opbygget. Tekstgrundlaget er overvejende det første bogtryk af de pågældende tekster, men princippet er hverken konsekvent gennemført eller oplyst i de få, ledsagende tekst-oplysninger. (Om udgaven se P. Dahls anm. i Bogens Verden 1/1985 og 1/1988).

b) Enkeltudgaver

Dlf-udgaver ved Georg Christensen 1916 og 1938, ved Peter Thielst 1978.

Herudover findes Emigrantlitteraturen som traneklassiker (1971). Et udvalg af Danske digterportrætter (v. Sven Møller Kristensen) findes i Gyldendals Bibliotek (1964 m. flg. optryk). Udgaverne skønnes ikke at have nogen betydning i denne sammenhæng.

Herudover foreligger der en række genoptryk af biografierne om Kierkegaard, Holberg og Voltaire samt enkelte andre bind.

c) Breve

GB's meget omfattende brevveksling foreligger udgivet eller planlagt udgivet i en række større udgaver, hyppigst i DSL's regi:

Georg og Edvard Brandes. Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd I-VIII (DSL), 1939-1942, udg. af Morten Borup, Francis Bull og John Landquist. Udvalget af breve er begrænset som oplyst i titlen. Et supplerende bind ved Øivind Anker var planlagt omkring 1950 (se DSL's 40-årsberetning 1951), men blev ikke realiseret.

Correspondance de Georg Brandes I-III (DSL), 1952-66, udg. af Paul Kruger. Udgaven omfatter breve fra udvalgte franske, italienske, engelske, russiske og tyske korrespondenter. En supplerende udgave er under forberedelse (DSL) med Lene Schacke (de russiske brevvekslinger), Margareta Jakobsen (de polske brevvekslinger), Zsuzsanna Bjørn Andersen, Klaus Bohnen og Per Dahl (de tyske, østrigske og ungarske brevvekslinger) som udgivere.

Herudover foreligger en række udgaver af enkeltstående brevvekslinger:

Georg Brandes und Arthur Schnitzler. Ein Briefwechsel (Los Angeles/Bern) 1956, udg. af Kurt Bergel.

Henrik Pontoppidan og Georg Brandes. En redegørelse for brevvekslingen, 1964, udg. af Elias Bredsdorff (indeholder kun referat af brevene fra Pontoppidan til GB).
Edvard og Georg Brandes' brevveksling 1866-77, 1972, udg. af Eva Seibæk.
Georg Brandes. Breve til Forældrene 1859-71I-III, (DSL) 1978, udg. af Morten Borup.
Georg Brandes. Breve til Forældrene 1872-1904I-III, (DSL) 1994, udg. af Torben Nielsen.
Georg Brandes og Emil Petersen. En Brevveksling, (DSL) 1980, udg. af Morten Borup.
Selected Letters, (Norwich) 1990, udg. af W. Glyn Jones. Det fyldige udvalg indeholder ikke breve, som ikke er trykt i de nævnte udgaver.

Endelig foreligger der, trykt i tidsskrifter m.v., en række mindre brevvekslinger, ligesom Brandesbreve, der ikke er trykt i de anførte udgaver, er trykt i en række andre brevudgaver, fx udgaver af H.C. Andersens breve, Chr. Winthers breve, Holger Drachmanns breve, Sophus Claussens breve m.v.

III. Arkiv-materiale

På Det Kgl. Bibliotek findes en særlig og meget stor GB-samling, Jf. ovennævnte registrant ved Kirsten Weber; samlingen omfatter kladder, manuskripter og korrekturer, dagbøger og personalia. Herudover findes ms. og breve i Rigsarkivet, i skandinaviske og talrige europæiske biblioteker m.v. samt i (til dels betydelige) private samlinger. Der foreligger ingen særlig registrant eller anden form for overblik over det *samlede* manuskript- og brevmateriale, som tilsyneladende stadig forøges. Bortset fra dagbøgerne er skriften som regel forholdsvis let læselig. Enkelte dele af materialet på Det Kgl. Bibliotek er båndlagt indtil 2027.

IV. Udgavebehov

En samlet, kommenteret udgave af hele GB's forfatterskab, omfattende såvel de mange oprindelige artikler som alle forfatterskabets bøger, er uoverskuelig og vil næppe kunne realiseres. En udgivelse må vurderes i forhold til, at de fleste af GB's bøger er nogenlunde tilgængelige på biblioteker og stadig lader sig finde i antikvariatene, dog til stigende priser. Sven Møller Kristensens dårlige 9-bindsudgave oversvømmer endnu markedet.

Man kan overveje udgaver af *dele* af hele forfatterskabet eller udgaver af enkelte bøger som fx Berlin-bogen. Det sidste kan meget vel tænkes uden for DSL's regi. Efter udvalgets vurdering er følgende deludgaver relevante:

a) Hovedstrømninger. GB redigerede selv en række udgaver af sit litteraturhistoriske hovedværk, hyppigst karakteriseret ved udvidelser og sproglig revision, men for enkelte binds vedkommende også mere vidtrækkende, dispositionelle indgreb. En kommenteret udgave baseret på manuskripter og førsteudgaver vil være en nærliggende mulighed, evt. suppleret med en redegørelse for senere ændringer. Hvor kompliceret opgaven ellers er, især for første binds vedkommende, forekommer den ikke uoverkommelig; kommentaren vil kræve et betydeligt omfang, ligesom indledningen må forventes at belyse den litteraturhistoriografiske kontekst og den omfattende receptions historie.

Omfang: Ca. 6 tekstbind a 250 sider + 2(-3) bind med indledning og kommentarer samt registre.

b) Artikler. GB's mange artikler og anmeldelser blev - især i forfatterskabets begyndelse - kraftigt revideret og beskåret ved optagelse i de løbende essaysamlinger. Det vil - efter arbejdsgruppens skøn - være nærliggende at udgive og kommentere de *oprindelige* artikler, alternativt at indlægge dem på cd-rom uden kommentarer. En udgivelse er meget omfattende og vil ikke kunne håndteres uden en form for opdeling eller sekvensering, muligvis også for omfattende til at kunne gennemføres uden en form for selektion i form af udskydelse af fx petitstof. Der kunne i en udgave være tale om en genremæssig opdeling (fx boganmeldelser, teateranmeldelser (jf. Henning Fengers mindre tilfredsstillende udgave af GB's anmeldelser og forelæsninger over fransk teater 1865-72 (1978)), rejseberetninger, politiske artikler) eller om en opdeling efter publikationsforum (artikler fra Illustreret Tidende. Det 19. Aarhundrede etc.), men en *kronologisk* ordning forekommer imidlertid at være den mest holdbare. Den vil kunne håndteres ved en række naturlige snit: 1) Artikler frem til 1870 = ungdomsproduktionen, 2) artikler 1871-83 = gennembrud og Berlin-ophold, 3) artikler 1884- etc.

Udgivelsen vil kræve inddragelse af manuskripter og (kort) redegørelse for senere redigering/udnyttelse samt en ganske omfattende kommentar: litteratur-, personal- og pressehistorie, samt almindelig politisk historie. Opgaven vil kunne løses i sektioner, men det vil være nærliggende at begynde forfra, da udgivelsesbehovet her er størst og mest kompliceret. Det bør fremhæves, at en udgivelse af fx afdeling 1 alene vil være en meningsfuld udgivelse. Allerede i den her skitserede afdeling 2 vil der skulle træffes afgørelse om, hvorvidt norske, svenske, engelske og tyske artikler skal medtages på de originale sprog for så vidt som de ikke foreligger på dansk. Ligeledes vil der for den første afdeling kunne blive tale om at trykke ikke-publicerede manuskripter i et særligt afsnit.

Som en støtte for udgivelsen kan man forestille sig det ikke-medtagne petitstof og evt. senere versioner af de optagne artikler indlagt i cd-rom-format til forskningsbrug.

Som et ydre mål ville DSL's Vodskov-udgave formentlig kunne danne forlæg.

Omfang: Afdelinger a ca. 4 bind a 500 sider + 1 kommentarbind.

c) GB's erindringer, Levned i 3 bind (1905-08), fører fremstillingen frem til ca. 1895; en planlagt fortsættelse blev opgivet pga. svigtende salg, men der foreligger optegnelser i manuskript. Erindringerne bliver opremsende og falder i fremstillingsmæssig kvalitet jo længere de skrider frem. Værket er forholdsvis let at erhverve. En kommenteret udgave, inkl. fortsættelsen og evt. suppleret med GB's selvbiografi til ordenskapitlet (udg. af Tage Kaarsted 1981) samt et par enkelte andre selvbiografier, der ligger i manuskript, er pga. det centrale stof dog en indlysende mulighed, men udvalget prioriterer den ikke højt.

d) Breve. GB's breve forekommer fyldigt og godt udgivet eller på vej til udgivelse, men ligesom med H. C. Andersen vil der sikkert til stadighed kunne føjes led til rækken. Den mest nærliggende nye opgave vil være et mere systematisk supplement til udgaven af Brandesbrødrenes nordiske brevvekslinger til supplerende af oprindelige udeladelser (fx Vilh. Thomsen) eller senere tilgængelige brevsamlinger (Magdalene Thoresen m.fl.). Et supplement ved Øivind Anker blev som nævnt planlagt omkring 1950, men aldrig realiseret. Opgaven har ingen høj prioritet og vil næppe kunne realiseres før afslutning af løbende brevprojekter.

e) Dagbøger. Som det fremgår af Bertil Nolin's uddrag af de sene bind vedr. 1913-27, som Det Kgl. Bibliotek erhvervede for få år siden (jf. "Kritikeren bag masken. Georg Brandes som dagbogsforfatter", i: Fund og Forskning 1988 s. 104-58), og af Jørgen Knudsen's GB-biografi for perioden o. 1883, er Georg Brandes' dagbøger en fin kilde til forståelse af miljøet omkring fx det moderne gennembrud og af GB's egen, komplicerede historie og stilling. En udgivelse af dagbøgerne kunne være en overvejelse værd; opgaven er både meget omfattende og krævende, både mht. læsning af teksten og udarbejdelse af kommentaren. En brudstykkevis udgivelse vil dog næppe være en sag for DSL.

V. Konklusion

En kritisk og kommenteret udgave af hele GB's forfatterskab eller dele heraf vurderes at være påkrævet og ønskelig. Opgaven er imidlertid omfattende og bør deles op. Af de her nævnte projekter vurderes en udgave af "Hovedstrømninger" at være relevant og klart afgrænset, stor og dog forholdsvis overkommelig.

Imidlertid er det udvalgets vurdering, at en kronologisk, kommenteret, kritisk udgave af GB's artikler m.v. i deres oprindelige form er den mest nærliggende opgave, fordi der her er tale om et vanskeligt tilgængeligt stof og netop den form, hvori forfatterskabet påvirkede samtiden. Selv hvis den sekvenseres er opgaven imidlertid omfangs- og arbejdsmæssigt meget betydelig og derfor økonomisk krævende. En beslutning om påbegyndelse af (dele af) denne lange bindrække vil forudsætte et meget gennearbejdet grundlag.

Uanset hvilken af de nævnte deludgaver der evt. realiseres, bør de tilrettelægges, således at de kan indgå i samme, samlede ramme.

Holger Drachmann (1846-1908)I. Forfatterskabet

Debut: Privattryk 1860; offentlig debut 19.12.1865 (Flyveposten); i bogform april 1872 (Med Kul og Kridte)

Bibliografi: Johannes Ursin: Bibliografi over Holger Drachmanns Forfatterskab, 1956, 838 nr. (1860-1953). Bibliografien er næppe helt komplet. Morten Borup (i NkS 1257.8): Alfabetisk fortegnelse over titler på Holger Drachmanns værker i Det Kgl. Biblioteks manuskriptsamlinger (1 kasse) + Alfabetisk titelregister til Holger Drachmanns trykte værker (1 kasse, oplyser førstetryk og optryk i bogform).

Den litterære produktion er meget omfattende, i alt ca. 60 bd., der er jævnt fordelt over perioden 1872-1906 og falder i følgende hovedgrupper:

- a) Lyrik. I alt 12 (13) originale samlinger 1872-1901, hvortil kommer 3 posthume samlinger ved hhv. Vilh. Andersen (1910), Vald. Rørdam (1921), Johs. Ursin (1936). I alt ca. 830 s. (tættrykte, som i Samlede poetiske Skrifter == SPS). Herudover findes der ca. 850 digte uden for samlingerne, som ikke er medtaget i SPS.
- b) Episke eventyrdigte og skuespil. I alt 25 tekster 1878-1906, hvoraf 4 først er trykt/udgivet i SPS. I alt ca. 1.950 s.
- c) Fiktionsprosa = romaner og noveller:
 - 8 romaner + 2 fragmenter. I alt ca. 1.500 s.
 - 9 samlinger af noveller/fortællinger/skitser = 1.300 s.
 - Noveller og skitser uden for samlingerne = ca. ? s.
- d) Rejseskildringer og nutidsberetninger
 - 7 udgivelser. I alt ca. 600 s.
- e) Kunstartikler. I alt ca. 150-200 s.; ikke optrykt
- f) Anden journalistik. I alt ca. ? s.; ikke optrykt
- g) Selvbiografiske artikler. I alt ca. 50 s.; ikke optrykt
- h) Oversættelsesarbejder: Byrons Don Juan. 1882-1902; Emmy Drachmann, Jakob Knudsen og Georg Brandes hjalp HD med oversættelsen. Herudover 2 skuespil.
- i) Drachmann i oversættelse (oversættelsesrækken er ganske omfattende; enkelte tekster (skuespil) blev bearbejdet eller forkortet af HD i forbindelse med udenlandske opførelser).
- j) HD arbejdede hele sit liv som maler og illustrerede indtil 1899 en række af sine egne bøger. Illustrationerne gled i stort omfang ud ved efterfølgende optryk, især i de samlede udgaver af forfatterskabet.

II. Foreliggende udgaver

a) Større udgaver

Samlede poetiske Skrifter I-XII, 1906-09 (SPS). Udgiveren er ikke oplyst, heller ikke på hefteomslagene, der rummer 2 siders subscriptionsindbydelse, hvor det om udgaven hedder: "Den omfatter alt, hvad han selv har udgivet i Bogform og desforuden et Par Skuespil, der hidtil ikke har været udgivne, men som betegner betydningsfulde Led i hans Digtning". Peter

Nansen og Otto Borchsenius var hovedansvarlige, jf. HD's brevveksling (Breve III, 17 og IV, 277-81).

Udgaven er i hovedsagen kronologisk opbygget. Tekstgrundlaget er uoplyst, men synes at være den seneste, af HD rettede udgave, idet dog retskrivning og interpunktion er rettet ind efter forlagets standard anno 1906, hvilket HD øjensynlig har været indforstået med. Udgaven giver enkelte tekstoplysninger, men ingen kommentarer.

Poetiske Skrifter I-X, 1. udg. 1911-12, 2. udg. 1. opl. 1921 (med titlen: Skrifter). 2. opl. 1927 (med titlen Poetiske Skrifter). Udvalget ved Vilhelm Andersen- Ingen kommentarer.

Alle udgaverne, såvel den store 12-binds som især de mindre i 10, er let tilgængelige i antikvarierne.

b) Enkeltudgaver

Dlf-udvalg 1909 (optrykt 1920) ved Knud Bokkenheuser. Ligeledes Dlf-udvalg med indledning og fortolkning ved Morten Borup 1938.

Danske Digtere ved Arbejdet, II: Drachmann-manuskripter. 1934 (DSL v. Paul V. Rubow). Gengivelse af 7 digte i ms.

En Overkomplet 1987 (v. Aage Schiøttz-Christensen i Klassikerserien); 1. udgaven er sammenholdt med ms.

Herudover findes en række lyrikudvalg, bl.a. ved Paul V. Rubow (1942).

c) Breve

Hovedudgaven er Morten Borups 4 bind Breve fra og til Holger Drachmann 1862-1908, 1968-70 (DSL), i alt 885 breve. Udvalget af korrespondenter er begrænset til offentligt kendte personligheder, først og fremmest litterære. Breve fra familie m-v., der belyser HD's privatliv, er ikke medtaget, men nævnes i forordet som en senere udgivelsesmulighed.

Af disse private breve foreligger en række mindre udgaver:

Harriet Bentzon: Holger Drachmann i Breve til hans Fædrenehjem. 1932, 93 breve 1860-94.
Morten Borup: Holger Drachmann og hans fader. Breve fra A.G. Drachmann til sønnen 1875-90. (i: Fund og Forskning XV 1968). 29 breve.

Morten Borup: Holger Drachmann og 'Sorte' [= Harald Christensen], (i: Nordisk tidskrift XLV 1969). 3 (af ca. 70) breve.

Brevene til "Edith" (= Amanda Nilsson) er meget fyldigt citeret og indarbejdet i Margrethe Loerges: Edith - en skæbne i et bundt breve. 1983. Bearbejdning og evt. komplethedsgrad i gengivelsen af rækken kan ikke umiddelbart vurderes. De originale breve befinder sig på Det Kgl. Bibliotek.

III. Arkiv-materiale

Ud over det omfattende materiale, der er registreret hos Lauritz Nielsen 1943, findes i Det Kgl. Biblioteks samling - bortset fra enkeltmanuskripter - især flg.: i NkS: 1 kps. digte, udtaget af Gyldendals arkiv, 2 kps. breve og ms., 1 bd. trykms. Suleima [Sangenens Bog], 23

kps. papirer fra Drachmanns hus i Skagen (først fundet 1964), heribl. 1 kps. ms. til digte m.v.; 1 kps. breve til Gudrun Drewsen, 6 kps. breve til og fra Holger og Emmy Drachmann, heraf 1 fra HD; ms. til Vagabundus (trykt 1910); Morten Borups registranter, jf. ovenfor. Herudover ms. i Palsbo og Troensegaard, fotokopi/mikrofilm af 1 kps. breve i Universitetsbiblioteket i Bergen m.fl., 1 kps. breve i svenske biblioteker, 1 kps. breve til oversætteren Otto Ernst 1895-1907, 1 kps. breve fra HD til Erna Juel-Hansen 1876-1903.

Et enkelt ms. er registreret i Universitetsbiblioteket i Oslo. Herudover synes der ikke at eksistere materiale uden for Det Kgl. Bibliotek.

Kladder, udkast og trykms. til meget store dele af forfatterskabet er således bevaret, bl.a. 835 blade med digte, som ikke er medtaget i den store udgave af SPS. Materialet er i reglen letlæseligt og lettilgængeligt. (Dele af arkivmaterialet er udnyttet i Paul V. Rubows 3 bind om HD (1940-50)).

IV. Udgavebehov

SPS er den eneste større udgave, hvori bl.a. de store romaner og novellesamlinger er medtaget. Udgaven omfatter stort set alle de bøger, HD selv udgav, samt enkelte supplerende tekster. Bortset fra retskrivningen - og bortset fra markante undtagelser, bl.a. Forskrevet - ligger SPS ikke langt fra 1. udgaverne, da HD kun i enkelte tilfælde redigerede eller rettede ved senere optryk. Forfatterskabet er altså i stor udstrækning tilgængeligt på et ikke helt utilstrækkeligt grundlag.

Uden for SPS findes imidlertid en betydelig tekstmasse - især mange digte, kunstartikler, journalistik og rejseberetninger samt enkelte noveller eller tidligere versioner hertil.

På baggrund af det omfattende arkivmateriale kan det endvidere fastslås, at HD i reglen arbejdede ihærdigt med sine manuskripter, der ofte foreligger i en række versioner frem til trykningen.

For så vidt som HD både i sin lyrik og i sine mange og varierede bidrag til såvel roman- som kortprosaen satte markante og betydningsfulde skel, vil det være af væsentlig betydning at se i hvert fald dele heraf udgivet efter 1. udgaverne og med inddragelse af det underliggende manuskriptmateriale.

Endelig kommer hertil, at store dele af forfatterskabet - bl.a. rejseberetningene og betydelige dele af (lejligheds-)lyrikken - savner en udførlig og oplysende realkommentar.

En samlet udgave af forfatterskabet vil blive meget omfattende. Ikke-optrykte digte, dramaer, kortprosa og artikler vil forsigtigt vurderet fylde omkring 8 bind (svarende til de meget tættrykte, store bind i SPS), hvortil må lægges en kommentar på ca. 20%. I alt ca. 12.000 sider eller omkring 50 bind a 250 sider.

Brevene foreligger for den offentlige brevvekslings vedkommende i en fortrinlig udgave. Den private brevveksling er endnu ikke eller kun brudstykkevis udgivet, men kunne muligvis fortjene det - i givet fald en temmelig omfattende opgave, som der ikke her er taget stilling til.

Der vil her blive argumenteret for at dele en kritisk nyudgivelse af forfatterskabet op i en række afdelinger, der vurderes hver for sig. Det skyldes hensyn til økonomi og arbejdsindsats. Rækkefølgen er udtryk for en vurdering af, hvad der forekommer at være størst behov for; ved (udsigten til) en afslutning af afdeling 1 kan de følgende afdelinger og deres særlige problemer evt. stille sig i nyt lys.

1. HD's lyrik.

På grund af forfatterskabets betydning i dansk lyriks historie vil der være behov for en samlet udgave, der omfatter:

- a) de originale samlinger efter 1. udgaverne. Kommentaren oplyser (= gengiver eller henviser til) dels manuskripter og tryk før 1. bogtryk, dels efterfølgende ændringer.
- b) digte uden for samlingerne (digte i periodica, dagblade, antologier og prosaværker, lejlighedsdigte m.v.). Kommentaren oplyser dels manuskripter, dels evt. senere ændringer.
- c) utrykte digte. Kommentar.
- d) udkast, fragmenter m.v.

Udgivelsen vil være omfattende, men lader sig næppe dele op i mindre afdelinger. Dog kan man forestille sig at b), c) og d) evt. kun trykkes i udvalg. Materialet vurderes at være registreret, således at der ikke skal foretages opsøgende arbejde. Omfanget vil i høj grad afhænge af niveauet for gengivelse af manuskripter og kladder, da der her foreligger et stort og væsentligt materiale til belysning af HD's lyriske produktion og diktion.

Fuldt omfang ca. 2.000 sider + ms. + kommentar = ca. 3.000 sider = 12 bind a 250 sider.

2. HD's romaner

- a) Der kan være tale om at udgive samtlige 8 romaner efter originaludgaverne samt de 2 fragmenter; for romanernes vedkommende sammenholdt med manuskripterne, især hvad angår Forskrevet.
- b) Da projektet "HD's romaner" er temmelig omfattende, og da de fleste af dem udgivelsesteknisk set ikke rummer mange problemer, kunne man overveje en enklere løsning. En Overkomplet er allerede udgivet i Klassikerserien. Man kunne da følge op med Forskrevet og indtil videre standse her.
- c) En selvstændig, kritisk udgivelse af Forskrevet, mere detaljeret end klassikerserien tillader, vurderes imidlertid at være påkrævet; dels på grund af romanens centrale rolle for udviklingen af en dansk, impressionistisk prosa, dels på grund af de forholdsvis komplicerede tekstforhold. I forbindelse med udgivelsen i 1890 blev enkelte kapitler udeladt og trykt særskilt, og romanen var den eneste, HD reviderede ved genoptryk. Trykmanuskript og kladder er bevaret.- En afvejning af mulighederne a) og/eller b) vil kræve en nærmere undersøgelse.

3. HD's noveller og fortællinger

Afdelingen omfatter 9 originale samlinger af noveller, fortællinger og skitser, samt et større antal tekster uden for samlingerne, hvad der giver mindre afgrænsningsproblemer i forhold til afdeling 4. Trods teksternes noget svingende kvalitet vil opgaven formentlig kun kunne løses i samlet form, dvs. en udgave omfattende:

- a) de originale samlinger efter 1. udgaverne, sammenholdt med manuskripter og fortryk. For enkelte fortællingers vedkommende vil der også være varianter i forhold til efterfølgende udgaver.
- b) tekster uden for samlingerne, herunder fortryk, der afviger så meget fra versionen i samlingernes 1. udgaver, at det vurderes rimeligt at gengive dem fuldstændigt.

Omfang ca. 2.000 sider + kommentar = 9-10 bind a 250 sider.

4. HD's rejseskildringer og nutidsberetninger

Afdelingen omfatter 7 originale udgivelser (ex. Derovre fra Grænsen. - Skyggebilleder) samt en del "løse" tekster.

- a) de originale samlinger efter 1. udgaverne, sammenholdt med manuskripter og til dels noget afvigende fortryk i diverse periodica. - En forholdsvis omfattende og krævende realkommentar.
- b) tekster uden for samlingerne, herunder meget afvigende fortryk. Sammenholdt med manuskripterne. Kommentar jf. a).
- c) utrykte manuskripter.

Omfang ca. 1.000 sider + kommentar = 6 bind a 250 sider.

Det kan overvejes om afdeling 4 evt. bør prioriteres højere, evt. ses i tættere sammenhæng med afdeling 3. HD's arbejde i kortprosaens grænsefelt mellem fiktive og ikke-fiktive tekster er formentlig overordentlig belysende for periodens videreudvikling af klassiske novelleformer, og en udgivelse af det samlede materiale, støttet på 1. udgaver, fortryk og manuskripter forekommer derfor vigtig.

5. HD's kunstartikler, journalistik og selvbiografiske artikler

Afdelingen omfatter ingen originale udgivelser i bogform.

- a) de originale bidrag sammenholdt med manuskripterne og med evt. senere udnyttelse. En forholdsvis omfattende og krævende realkommentar.
- b) evt. utrykte manuskripter. - Kommentar jf. a).

Omfang ca. 500 sider + kommentar = 3 bind a 250 sider.

6. HD's dramatik og episke eventyrdigte

Afdelingen omfatter ca. 25 originale tekster. Bemærk grænseproblemer i forhold til afdeling 1.

- a) de originale udgivelser efter 1. udgaverne, sammenholdt med manuskripter og evt. med ændrede teaterversioner, herunder også fremmedsprogede versioner. En omfattende og krævende tekst- og teaterhistorisk kommentar.
- b) utrykte skuespil m.v., evt. sammenholdt med ændrede teaterversioner. Kommentar jf. a).

Omfang ca. 2.500 sider + kommentar = 12-13 bind a 250 sider.

V. Konklusion

En samlet, kommenteret udgave af hele HD's forfatterskab nærmer sig formentlig 50 bind a 250 sider og vil næppe kunne realiseres. Det er ligeledes svært at forestille sig en kritisk, kommenteret udgave af "Værker i udvalg".

Derimod kunne man forestille sig en komplet udgave af HD's *lyrik*, da hans produktion her har været original og hans indflydelse omfattende og langvarig. Forhåndenværende registranter og tilgængelige manuskripter gør trods omfanget opgaven overkommelig.

En komplet udgave af lyrikken vil gøre det nærliggende at etablere komplette udgaver af også de øvrige afdelinger af forfatterskabet, men udgivelsesmæssig perfektionisme i forbindelse med dette forfatterskab vil have vidtløftige konsekvenser.

Af *romanerne* bør i det mindste Forskrevet udgives i en kritisk udgave, evt. en studieudgave, og herefter også i Klassikerserien.

Af HD's *fiktive kortprosa* bør der ligeledes etableres en kritisk udgave. I betragtning af teksternes noget svingende kvalitet kunne det være relevant med en eller anden form for begrænsning af omfanget, som imidlertid først kan fastlægges efter en nøjere gennemgang af det samlede materiale.

For det øvrige forfatterskabs vedkommende er det vanskeligt at nå til en udgivelsesmæssig konklusion, før de 3 forannævnte opgaver er løst.

Amalie Skram f. Alver (1846-1905)

Gift Müller 1864-1878, Skram 1884-1900 (separeret 1899). Skrev til 1883 under pseudonymet -ie, fra 1883 som Amalie Muller, fra 1884 som Amalie Skram. Fra 1884 bosat og skrivende i DK.

I. Forfatterskabet

Bibliografi: J.B.Halvorsen: Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880 bd. 5, 1901. AS er ikke medtaget i Lindtner 1976 og Dansk skønlitterært forfatterleksikon. En egentlig AS-bibliografi findes ikke.

Kritikerdebut = anonym anmeldelse af Fru Marie Grubbe 1877 (Borgens Tidende). Anonym forfatterdebut 1882 (fortællingen "Madam Høiers leiefolk" i Nyt Tidsskrift), officiel debut 1885 (romanen Constance Ring).

Forfatterskabet omfatter 8 romaner, heraf 1 (Fru Ines) som del af et bind med fortællinger, 1 i 4 bd. (Hellemyrsfolket) og 1 uafsluttet (Mennesker, udg. m. efterskrift af Poul Levin), 4 bd. fortællinger, 2 skuespil (det ene med Erik Skram) samt en del anmeldelser og kritik i dagblade og tidsskrifter.

II. Større udgaver

a) Samlede udgaver

Samlede Værker 1-9, 1905-07. København og Kristiania.

Tekstgrundlaget er ikke oplyst, men er "øjensynlig uændret - 1. udgaverne. Udgaven er overvejende kronologisk opbygget. Bd. 1 Forråd = romanen Forråd + 4 noveller og Børnefortællinger, bd. 2-4 Hellemyrsfolket. bd. 5 Constance Ring. bd. 6 Professor Hieronimus og På Set. Jørgen, bd. 7 dramaerne Fjældmennesker (med Erik Skram) og Agnete, bd. 8 Lucie og Julehelg. bd. 9 novellesamlingerne Kjærlighed i Nord og Syd (heri den lille roman Fru Ines) og Sommer.

Samlet omfang 3.000 sider. Ved sin overensstemmelse med 1. udgaverne er denne udgave tilsyneladende den bedste, jf. dog nedenfor.

Samlede Værker. Mindeudgave 1-3, 1911-12. København og Kristiania.

Bd.1 = udgaven ovenfor bd. 1, 8-9; bd. 2 = bd. 2-4; bd. 3 = bd. 5-7.

Tekstmassen er altså den samme som udgaven ovenfor, teksten derimod er på enkelte, små punkter i retskrivningen og interpunktionen ændret, tilsyneladende i divergerende retninger.

Samlede værker 1-5, 3. udgave, Kristiania. Gyldendalske Bokhandel. Kjøbenhavn - London - Berlin. 1924.

Titel og udgavebetegnelse er fornorsket, men ikke teksten, der tilsyneladende er identisk med foregående 2. udgave. Udkom formentlig i Gyldendals norske filial.

Samlede værker 1-6. 4. udgave. Oslo 1943. (Norsk Gyldendal)

Fornorsket tekst.

Samlede verker 1-6, 5. udgave. Oslo 1976. Som foregående udgave.

Samlede verker 1-7, 6. udgave. Oslo 1993.

De første 6 bind omfatter det kendte tekstmateriale, jf. ovenfor. Fornorsket tekst. Bind 7 indeholder 2 noveller ("Byråsjef Kraglis" (1881), her trykt første gang, og "Bobler" (1889)), den ufuldendte roman Mennesker og endelig (s. 273-432) 35 anmeldelser og artikler, heraf nogle meget korte. De er ordnet kronologisk, og udgaven oplyser: "Amalie Skrams litteraturkritiske artikler er gjengitt med den renskrivning og i den form de oprindeligt ble trykt i vedkommende avis eller tidskrift. Bare åpenbare trykkfeil er rettet."

b) Enkeltudgaver

Hellemyrsfolket 1-2 (opr. 4 bd.), 1988 (v. Peter Meisling og Thomas Bredsdorff), udgivet på grundlag af ms. og de uegale 1. udgaver af de enkelte bind, jf. forord til bd. 1, spec. s.32-35.

Artikler: Optimistisk Læsemaade. Amalie Skrams litteraturkritikk, Oslo (Norsk Gyldendals julebog) 1987 (v. Irene Engelstad). Optryk af et udvalg på 18 anmeldelser og artikler 1877-92. Nu optaget i Samlede verker. 6. udgave, 1993.

c) Breve

Hovedudgaven er Mellom slagene. Brev i udvalg, 1955 (2. opl. 1976) v. Eugenia Kielland. Breve fra AS til diverse korrespondenter 1889-1905; ingen oplysninger, registre eller lignende. Th. Bredsdorffs forord til Hellemyrsfolket antyder et usikkert tekstgrundlag for denne brevudgave.

"Og nu vil jeg tale ut" - "Men nu vil jeg også tale ud". Brevvekslingen mellom Bjørnstjerne Bjørnson og Amalie Skram 1878-1904. Oslo 1982 (v. Øyvind Anker og Edvard Beyer). Heri også optryk af 6 artikler af AS om Bjørnson-værker.

23 breve 1896-97 mellem AS og Viggo Hørup er trykt i Hørup i breve og digte. 1981 (v. Karsten Thorborg).

Breve til Gustaf af Geijerstam i Litteraturen 1918-19 s.914-25.

Brevveksling med Arne Garborg i Samtiden 1932 s. 148-54.

Selvbiografiske artikler optrykt i Amalie Skram om seg selv. 1981 (v. Irene Engelstad).

III. Arkivmateriale

Det Kgl. Bibliotek har (især i Collinske Samling 476.4°) trykms. til (dele af) alle 8 romaner og 1 fortælling (Lauritz Nielsen 1943 s. 310). Breve i NkS 4499.4°, hvoraf fremhæves brevvekslingen med Erik Skram og med Edvard Brandes. - Efter 1943 er i 1951 overført 4 kps. fra Rigsarkivet (nu NkS 3823.4°), bl.a. ms. til to utrykte skuespil (Nina, Gjæld), ms. til 10 mindre prosaarbejder, ms. til Mennesker samt kladdefragmenter og optegnelser. I Palsbos Samling ms. til avisindlæg og anmeldelser. Endelig 3 samlinger med breve, bl.a. 5 kps. med brevvekslingen Amalie/Erik Skram.

Universitetsbiblioteket i Oslo har blot ms. til 1 fortælling/artikel ("Fest") og 1 digt. Herudover en del breve fra AS, bl. a. til Arne og Hulda Garborg, Marie Herzfeld, Ingeborg Krog Janson, Valdemar Irminger, Elisa Knudtzon, Peter Nansen, Helene Sandberg.

Universitetsbiblioteket i Bergen har ingen manuskripter og kun ganske få breve.

IV. Udgavebehov

Den første samlede udgave 1905-07 omfatter stort set hele det fiktive forfatterskab. Herudover findes der en efterladt, uafsluttet roman, et mindre antal fortællinger samt en del litteraturkritik og artikler samt talrige breve. Af anmeldelser og artikler m.v. er de tidlige formentlig registreret hos Halvorsen og de norske trykte anmeldelser m.v. i det norske kritikhistorieprojekts database (Afdeling for nordisk sprog og litteratur, Universitetet i Oslo); det dansk trykte materiale er (muligvis kun delvis) registreret i Brandes-arkivet (Aarhus Universitet), heriblandt materiale, som tilsyneladende ikke er fortegnet andetsteds.

Der er således behov for en AS-bibliografi eller i det mindste en samarbejdning af alle foreliggende oplysninger, herunder også oplysninger vedr. arkivmateriale.

Den seneste norske udgave fra 1993 medtager alt kendt materiale (også artikler). Tekstgrundlaget og tekstredaktionen er sparsomt oplyst. Egentlige kommentarer findes ikke.

Med i øvrigt divergerende konklusioner har Th. Bredsdorff (jf. ovenfor) og Pil Dahlerup (i I.E. Haavet og E. Aasen (red.): Amalie Skram. Dikterliv i en brytningstid. Bergen 1993, spec. s. 108-09) påvist, at selv forfatterskabets 1. udgaver hviler på et meget usikkert grundlag. Fx udkom Børnefortællinger. 1890, samtidig i en dansk og en norsk udgave, hvoraf den *sidste* er nærmest trykmanuskriptet.

Stort set alle de (temmelig mange) norske udgaver og optryk er rettet ind efter gældende norsk retskrivning, de danske er hyppigt angivet optrykt efter 1. udg., men dog med ændring af fx aa > å, majuskler > minuskler. De fornorskede udgaver sætter tilsyneladende ind samtidig med etableringen af norsk Gyldendal som selvstændigt forlag i 1925.

V. Konklusion

Det vurderes, at der er stærkt brug for en kritisk udgave, der så vidt muligt er baseret på trykmanuskripter eller tilsvarende, der er bevaret i stort omfang. Rimeligvis bør udgaven omfatte hele forfatterskabet, inkl. artikler, i alt formentlig = 10 bind + 2-3 bind kommentar. Det bør overvejes at supplere udgaven med en stor brevudgave, hvortil der ligeledes er bevaret et stort - om end spredt - materiale.

Udgaven og den formentlig temmelig krævende sproglige og reale kommentar bør etableres i samarbejde mellem danske og norske forskere, DSL og NSL, dansk og norsk Gyldendal og formentlig med en eller anden form for nordisk støtte til såvel udarbejdelse som tryk.

Herman Bang (1857-1912)I. Forfatterskabet

Herman Bang (HB) debuterer (i en avis) i 1877, i bogform 1879.

Den litterære produktion i bogform udkommer særlig tæt i 1880'erne, hvorefter udgivelsesfrekvensen gradvis aftager gennem de følgende årtier. Fra o. 1900 bliver genudgivelser, der indtil da er sjældne, hyppigere og fører jævnlig til reviderede udgaver, også i tilfælde, hvor der er tale om mere end ét genoptryk. Hen over hele perioden er der desuden tale om en meget betydelig journalistisk produktion. Den originale del af forfatterskabet i bogform falder i følgende hovedgrupper:

- a) Lyrik: 1 udgivelse.
- b) Prosa fiktion: ca. 20 udgivelser, hvoraf halvdelen er romaner, de øvrige (samlinger af) kortere prosa.
- c) Dramatik: 5 udgivelser.
- d) Kritik, journalistik og anden ikke-digterisk prosa: 11 udgivelser, heri medregnet erindringsbogen Ti Aar.

HB's forfatterskab i bogform er bibliograferet i almindeligt tilgængelig form i Dansk skønlitterært Forfatterleksikon 1900-1950. Som et eksamensarbejde fra Danmarks Biblioteksskole og vistnok kun tilgængeligt på dennes bibliotek (i løbsblade) foreligger Anette Gant & Lene Møller Jensens Herman Bang bibliografi, 1978 (XXVII + 485 s.), der søger at registrere den samlede produktion i bøger, aviser og tidsskrifter, herunder også oversættelser, men desuden breve fra HB og utrykte arbejder og endelig leverer en liste over de af HB benyttede pseudonymer. I alt opregnes knap 3.200 numre over trykte arbejder frem til HB's død. Bibliografien har visse erkendte og vel også nogle ikke erkendte mangler. HB's arbejder i tyske periodica er således næppe sporet i dækkende omfang, men bibliografien er dog et fortrinligt redskab ved spring af HB's tekster.

Ligeledes fra Danmarks Biblioteksskole og med samme begrænsede tilgængelighed er Ulla Spangsberg Ipsens Litteratur på dansk om Herman Bang til og med 1969, 1971 (80 s.). Det ses, at en betydelig del af HB's tekster blev oversat til forskellige sprog allerede i forfatterens levetid, men hans evt. medvirken i denne forbindelse er ikke oplyst.

Endelig kan bidrag af og om Herman Bang på tysk i et vist omfang spores via Robert Fallenstein & Christian Hennig: Rezeption skandinavischer Literatur in Deutschland 1870-1914. Quellenbibliographie, 1977 (517 s.).

II. Foreliggende udgaver

En egentlig samlet udgave af HB's forfatterskab foreligger ikke, og en større præsentation heraf har ikke været forsøgt siden Værker i Mindeudgave I-VI, 1912 (2. opl. 1920-21). I de københavnske antikvarier er det dog i almindelighed let at finde HB's skrifter, dels den nævnte udgave, dels enkeltudgaver af forskellig kvalitet, herunder også originaludgaver. Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af forfatterskabet må man især tage hensyn til følgende udgaver (jf. for det følgende Lindtner 1976):

a) Værker i Mindeudgave I-VI, 1912.

Udgaven, som Peter Nansen og Johan Knudsen har ansvaret for, giver et alsidigt indtryk af forfatterskabet med hovedvægten på de fiktive prosaværker og med klar underbetoning af det kritiske, journalistiske og øvrige ikke-digteriske forfatterskab. Teksten følger de sene versioner fra digterens hånd, men reviderer dem stiltiende, idet der gennemgående normaliseres i overensstemmelse med tendensen i HB's egne revisioner i forbindelse med genoptryk. Det graa Hus bygger dog på et af HB gennemrettet eksemplar. Udgaven byder ikke på apparat af nogen art.

b) Enkeltudgaver

Flere af romanerne foreligger i pålidelige udgaver, således Haabløse Slægter, 1965 og igen 1972, udg. efter originaludgaven ved Villy Sørensen, samt Ved Vejen, 1974, udg. af Dlf efter originaludgaven ved Klaus P. Mortensen; i Danske Klassikere og altså udgivet efter denne series tekstkritiske normer foreligger Stuk, 1987, ved Paul Nørreslet, Tine, 1986, ved Marie Hvidt og Villy Sørensen og Ludvigsbakke, 1986, ved Flemming Conrad og Mette Winge. Erindringsbogen TiAar findes i fotografisk optryk efter originaludgaven med efterskrift ved Niels Barfoed, 1968. Endelig blev fragmentet Helg udgivet for første gang 1935 ved Ejnar Thomsen og Den sidste Dansker ved Flemming Lundgreen-Nielsen (Danske Studier 1993). Et stort antal udgaver fra de senere årtier af enkelte prosaværker eller udvalg heraf er næppe værd at opregne i denne sammenhæng (se Lindtner 1976).

Af HB's journalistik og kritik kendes flere udvalg: Fra de unge Aar: Artikler og Skitser 1878-1885, 1956, og Københavnske Skildringer. "Vekslede Themaer" 1879-1883, 1954, begge med førstetryk som tekstgrundlag og med efterskrift og noter ved Cai M. Woel; endvidere Reportager, 1983, i moderniseret ortografi og med noter ved Claes Kastholm Hansen; Herman Bangs første journalistik, 1981, udg. med indledning og noter af Hans Andersen; og Udenrigspolitisk journalistik, 1990, udg. af Vivian Greene-Gantzberg. Realisme og Realisme udgivet i "Gyldendals Uglebøger", 1966, rummer antagelig en nogenlunde pålidelig tekst.

HB's korrespondancer foreligger i forskellige udvalg: Herman Bangs Vandreaar fortalt i Breve til Peter Nansen, 1918, udg. ved Lauritz Nielsen, gengiver teksterne beskåret, mens Breve til Fritz, 1951, udg. ved Ulla Albeck og Erik Timmermann og Det er liv eller død, 1994, i udvalg og med kommentar ved Ole Knudsen synes at være mere pålidelige.

III. Arkivmateriale

HB's papirer ligger først og fremmest i Det Kgl. Bibliotek, der nu rummer et langt større materiale, end Lauritz Nielsen 1943 kunne opregne; bemærk, at nogle af katalognumrene her betegner fortsat voksende samlinger. Der synes fortsat at indgå vigtige HB-manuskripter til Det kgl. Bibliotek fra private samlinger. Det kan sammenfattende konstateres, at der findes manuskriptmateriale på alle stadier til en stor del af HB's produktion samt et stort antal breve fra (men langt færre til) HB.

Artiklen om HB i Dansk biografisk Leksikon omtaler dertil breve i Kungliga Biblioteket i Stockholm. Det Kgl. Biblioteks kataloger henviser yderligere til Universitetsbiblioteket i Oslo og til Sorø Akademis Bibliotek, og Torbjörn Nilsson i Impressionisten Herman Bang, 1965, til en række manuskriptforekomster i diverse andre europæiske (fortrinsvis nordiske) biblioteker. Alt dette er endelig i det væsentlige opsamlet hos Anette Gant og Lene Møller

Jensen, jf. ovenfor. Det må dog påregnes, at en del materiale af denne art fortsat befinder sig i privateje i Danmark og muligvis også andre steder.

IV. Udgavebehov

For eftertiden har HB haft - og har fortsat - betydning i kraft af sin fiktionsprosa, i Danmark såvel som i udlandet (især Tyskland). I litteraturhistorisk sammenhæng må til denne sektion af forfatterskabet føjes hans kritik, journalistik og (i nogen grad) øvrige ikke-digteriske prosa; ligesom fiktionsprosaen har denne tekstgruppe været genstand for såvel dansk som udenlandsk (svensk, tysk) forskning. Derimod synes interessen for HB's lyrik, dramatik og øvrige forfatterskab (fx aforistik) snarest at være afledt af engagementet i de først nævnte dele af forfatterskabet.

a) Omfang

Udvalget forudser, at der på længere sigt vil være behov for udgivelse af hele forfatterskabet, men at der primært må sigtes på 3 sektioner:

1. En udgave af HB's romaner, noveller og fortællinger. De tekster, der udkom i bogform i HB's levetid, vil i et format som DSL-udgaven af H.C. Andersens eventyr fylde ca. 2.900 s. + apparat på 20% = ca. 3.500 s. eller 10-12 bind. Hertil må yderligere reserveres skønsmæssigt 1 bind til tekster, der ikke kom i bogform eller henlå utrykt (fx "Helg").

Omfangsberegningen bygger på den antagelse, at Haabløse Slægters editionshistorie kan markeres inden for rammerne af ovennævnte apparat. I modsat fald må påregnes yderligere ét bind.

Det er endelig udvalgets opfattelse, at HB's rolle i forbindelse med udviklingen (og afviklingen) af den impressionistiske stil kunne berettige til etablering af en egentlig studieudgave, evt. som en manuskriptudgave med inddragelse af alt tilgængeligt materiale (manuskript, korrekturer, trykudgaver); som det formentlig bedste emne for en sådan udgave peger udvalget på Stuk, der yderligere rummer interessante belysninger af forlæggeres og andres indflydelse på HB's prosastil.

2. En udgave af den ikke-digteriske prosa, omfattende litteratur- og teaterkritik, selvbiografi, rejseskildringer m.v. (ca. 1.200 s.) + apparat på 15% = ca. 1400 s. eller 4 bind. Hertil føjes et fyldigt udvalg af hans journalistik (der må tænkes at inkorporere Herhjemme og derude, 1881), i alt 2 bind + de nævnte 4 bind = 6 bind. Udvalget har diskuteret betimeligheden af at lægge HB's samlede ikke-digteriske prosa på cd-rom, men har ikke kunnet nå frem til nogen konklusion i dette spørgsmål.

3. En udgave af HB's korrespondancer, hvilket i praksis vil sige især HB's breve til andre. Opgaven byder på to indbyrdes forbundne komplicerende omstændigheder: For det første daterede HB sine breve meget ufuldkomment; en udgave forudsætter således et betydeligt daterings- og identificeringsarbejde, for at de ofte henkastede og kortfattede meddelelser skal kunne indsættes i deres rette sammenhæng og tillægges betydning. For det andet er en stor del af materialet formentlig under alle omstændigheder ikke værd at udgive (alskens små billetter etc.). Dertil kommer yderligere, at større dele af HB's breve fortsat må påregnes at være i privat eje. Et udgave vil imidlertid være et uvurderligt bidrag til belysning

af HB's forfatterskab, psykologi, livsomstændigheder og miljøer. Omfanget må forsigtigt skønnes til 3 a 4 bind.

I forhold til disse tre projekter må udvalget prioritere en udgave af HB's lyrik, dramatik og aforistik væsentlig lavere. En sådan vil samlet kunne rummes inden for 2 bind af ovennævnte omfang.

b) Udgavernes nærmere karakter

1. Udgaverne gengiver i tekstkritisk form førstetrykket i bogform; hvor dette ikke findes, gengives førstetrykket i øvrigt, subsidiært manuskriptet.

2. Udgaven forsynes med indledning og øvrigt apparat efter den almindelige praksis i DSL's "store udgaver". For en række teksters vedkommende kan det tekstkritiske apparat forudses at blive ganske omfattende, ligesom retningslinjerne for dets tilrettelæggelse vil byde på problemer; fx spiller revisioner af tegnsætningen, der undertiden spiller en noget upåagtet rolle ved tekstudgivelse, en markant rolle for hele tekstbilledet netop i den impressionistiske prosa.

V. Konklusion

For udforskningen af den danske prosastil i årtierne før og efter år 1900 vil en udgave af HB's fiktionsprosa være af afgørende betydning. De øvrige to ovennævnte projekter vil dels støtte dette arbejde indirekte, dels være af betydning for den presse- og kritikhistoriske forskning.

Henrik Pontoppidan (1857-1943)I. Forfatterskabet

HP debuterede 1881 med novellesamlingen Stækkede Vinger. Hans sidste originale fiktionsværk, Mands Himmerig, udkom 1927.

Der foreligger en trykt bibliografi ved Poul Carit Andersen: Henrik Pontoppidan. En Biografi og Bibliografi (1934). Som pionerarbejde, der udkom på et tidspunkt, hvor det omfattende forfatterskab i det væsentlige var afsluttet, har den været af stor værdi for al seriøs beskæftigelse med HP's udgivelser; men i betragtning af det store antal HP-udgaver, der er kommet inden for de sidste 60 år, har en opdateret bibliografi længe været hårdt savnet.

Thorkild Skjerbæks monografi Kunst og Budskab (1970) indeholder mange nyttige bibliografiske oplysninger (s. 329-351). Skjerbæk, som venligt har stillet sin store viden til rådighed for udarbejdelsen af den følgende oversigt, har stået for en stor del af de nyere HP-udgaver, og hans mangeårige beskæftigelse med forfatterskabet vil resultere i en stor bibliografi over HP's produktion bortset fra breve, i 3 bind. Efter planen skal den udgives af DSL december 1996. Bibliografien, der både kommer i en papirudgave og en elektronisk version, er udarbejdet under medvirken af René Herring.

Forfatterskabet (på dansk) omfatter:

- a) Originale novellesamlinger: 7¹ udgivelser.
- b) Selvstændige noveller/små romaner: 19 udgivelser.
- c) Romaner: 4 udgivelser.
- d) Dramatik: 2 udgivelser jf. desuden punkt in,b,6 nedenfor.
- e) Selvbiografisk prosa: 2 udgivelser.
- f) Journalistik og foredrag.
- g) Spredte lejlighedsdigte.

II. Foreliggende udgaver

- a) Fortællinger I-II 1899 (F I-II).

Indeholder omarbejdede og omkomponerede udgaver af novellesamlingerne Fra Hytterne (1887), Skyer (1890) og Krøniker (1890), samt fortællingene/småromanerne Isbjørnen (1887), Minder (1893), Den gamle Adam (1894) og Nattevagt (her epUognovelle i Skyer).

Ingen oplysninger om tekstgrundlag o.l.

- b) Noveller og Skitser I-III, 1922-30 (N&S). Bind 1 og 2 kom i 1922, bind 3 i 1930. Optrykt 1950.

Indeholder optryk af F I-II, for så vidt som der er tale om overlapninger, og en mængde nye små romaner, som HP havde skrevet efter udgivelsen af F I-n. Disse er alle omarbejdede i forhold til tidligere udgaver.

¹Heri indregnet Folkeliivsskildringer (1888) og Folkeliivsskildringer II (1889), skønt de begge indeholder optryk og bearbejdelser og noveller, der blev optaget i senere samlinger.

N&S indeholder størsteparten af HP's noveller og små romaner.
Ingen oplysninger om tekstgrundlag, men oversigt over de forskellige udgaver.

c) Romaner og Fortællinger 1-7, 1924-26.

Bind 1-5 indeholder de tre store romaner: Det forjættede Land (bd. 3), Lykke-Per (bd. 1-2) og De Dødes Rige (bd. 4-5), se nedenfor. Brødteksten i bind 6 og 7 er overtaget uændret fra N&S I-II, 1922.

Ingen oplysninger om tekstgrundlag.

d) Udgaver af enkelte novelle(samlinge)r og fortællinger

1) Gyldendals Paperbacks (GP)

For moderniseringen af GP-udgaveme gælder flg. (citeret fra Thorkild Skjerbæks efterskrift til Ørneflugt og andre Krøniker, s. 147): "Gældende retskrivning er brugt, for så vidt angår store og små bogstaver, *kunne, skulle, ville* og d. Derimod er en række i dag ikke almindelige former - fx *bleven, foer, såe* - brugt som i *Noveller og Skitser* 1922. Denne "mellemløsning" er valgt, fordi problemerne omkring optryk af ældre dansk litteratur i nutidig retskrivning ikke kan siges at være afklaret."

GP-udgavernes afkald på at bevare HP's bevidste ortografiske anomalier har ikke været til gavn for teksternes autenticitet.

Forlaget har ikke ofret plads til tekstkritisk apparat el. realkommentarer, hvilket gælder for alle GP-udgaverne af Pontoppidans værker.

Mimoser. 2. udg. med efterskrift af Birgitte Hesselaa, GP 1979.

Pontoppidan ønskede ikke dette værk fra 1886 genudgivet (det er hverken med i FI-II eller N&S.) "I dag har familien givet sit samtykke til denne genudsendelse, hvor retskrivningen i et vist omfang er bragt i overensstemmelse med den nugældende", skriver udgiveren i efterskriften (s. 116).

Ørneflugt og andre krøniker (indeholder tillige fortællingen Den kongelige Gæst, der oprindeligt var tænkt som en del af Krøniker). 6. udgave, med efterskrift af Thorkild Skjerbæk, GP 1979.

Om tekstgrundlaget meddeles følgende i efterskriften (s. 147): "Nærværende *Sjette udgave* af *Krøniker* og *Sjette udgave* af *Den kongelige gæst* er trykt på grundlag af *Noveller og Skitser I-II* 1922, efter at teksten - i samarbejde med Esther Skjerbæk - er sammenlignet med alle de andre foran nævnte udgaver og med rettelse af oplagte og formodede trykfejl".

Efterskriften (fylder små 25 % af bogen) indeholder vigtige bibliografiske oplysninger om de forskellige tidligere udgavers komposition, de enkelte novellers forhold til oprindelige optryk i tidsskrifter, afvigelser ml. forskellige udgaver o.l.

Skyer, 8. udgave, med efterskrift af Thorkild Skjeibæk, GP 1979.

Tekstgrundlaget er N&S 1922, med rettelser af formodede og indlysende trykfejl (som Ørneflugt og andre krøniker).

Efterskriften (fylder ca. 20% af bogen) indeholder vigtige bibliografiske oplysninger om de forskellige tidligere udgavers komposition, de enkelte novellers forhold til oprindelige optryk i tidsskrifter, afvigelser ml. forskellige udgaver o.l.

Magister Globs papirer, med efterskrift af Thorkild Skjerbæk, GP 1979. Titlen er taget fra undertitlen til Den gamle Adam.

Tekstgrundlag N&S, med rettelser af formodede og indlysende trykfejl (som Ørneflugt og andre krøniker). En samlet udgivelse af de tre selvstændigt konciperede småromaner Minder (orig.udg. 1893, her 8. udg.), Den gamle Adam, (orig.udg. 1894, her 9- udg.) og Højsang (orig.udg. 1896, her 6. udg.).

I en udførlig efterskrift (fylder ca- en fjerdedel af bogen) redegør udgiveren for de tre fortællingers særdeles spegede udgivelseshistorie: HP's indarbejdede af tidligere udgivet stof (bl.a. egnsbeskrivelser fra det store værk Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere) afvigelser ml. forskellige udgaver o.l.)

2) Tranebøger

Ung Elskov og andre Fortællinger ved Thorkild Skjerbæk (1965). Et udvalg på 10 fortællinger: Ung Elskov. Knokkelmanden. Ørneflugt. Morgendug. Det store Spøgelse. Minder. Den gamle Adam. Den kongelige Gæst. Et Kærlighedseventyr og Rejsen gennem Livet.

Tekstgrundlaget er N&S I-III med bibeholdelse af rækkefølgen. Bagest i bogen gives korte, men meget nyttige oplysninger om den enkelte teksts ældst kendte form, første fremkomst i bogform og for den bearbejdelse, hvori den findes i N&S.

Fra Hytterne ved Thorkild Skjerbæk (3. oplag 1978).

Tekstgrundlaget er som i de senere GP-udgaver N&S 1922 med rettelser af trykfejl og delvis moderne retskrivning.

I en kort efterskrift (4 sider), der bl.a. indeholder et optryk af HP's forord til den stærkt omarbejdede 2. udgave fra 1905, redegør udgiveren i store træk for værkets komplicerede udgivelseshistorie.

Isbjørnen og Nattevagt ved Thorkild Skjerbæk (3. tranebogsudgave 1984).

Tekstgrundlaget er som i de senere GP-udgaver N&S 1922 med rettelser af trykfejl og delvis moderne retskrivning.

En kort efterskrift redegør kronologisk for de to fortællingers komplicerede udgivelseshistorie.

3) Dlf-udgaver

Illum Galgebakke. Den første Gendarm og Nattevagt ved Vilhelm Øhlenschläger 1926.

Tekstgrundlag: N&S 1922. Udgaven indeholder indledning og realkommentarer.

Fra og med 5. udgave (1956), nu ved Jørgen Øhlenschläger, er retskrivningen moderniseret; fra og med 6. udgave (1964) ændredes titlen til Nattevagt og andre fortællinger.

Isbjørnen ved Svend Norrild 1941.

Tekstgrundlaget er hverken, som oplyst i 1941, "4. Udgave af "Krøniker" eller, som oplyst i 3. oplag fra 1954, "et uforandret optryk efter 4. udgave af *Fortællinger 1*". Tekstgrundlaget synes at være N&S 1922, se ovenfor omtalte efterskrift til Isbjørnen og Nattevagt af Thorkild Skjerbæk, s. 159. De fejlagtige oplysninger skyldes fortællingens meget indviklede udgivelseshistorie og er et af mange eksempler på, hvor hårdt savnet en videnskabelig udgave af Pontoppidans mindre arbejder er. Udgaven indeholder indledning og realkommentarer.

Siden andet oplag fra 1949 har retskrivningen været moderniseret.

Fra Hytterne ved Johs. P. Olsen 1953.

Tekstgrundlaget er originaludgaven fra 1887. Novellen Landsbyens Dronning (1889), som ikke er optaget i FI-II og N&SI-III er medtaget som et appendiks.

Udgaven er udstyret med realkommentarer, optryk af samtidige anmeldelser og debatindlæg, den første trykte version af novellen Vandreren (med titlen Under Aaget Dags-Avisen 1. juli 1885) og en biografisk orienteret "Vejledning", der også meddeler præcise oplysninger om hver novelles udgivelseshistorie.

De to første oplag havde moderniseret retskrivning; fra og med 3. oplag (1965) har udgiveren valgt at gengive originalens ortografi.

Borgmester Hoeck og Hustru ved Frederik Nielsen 1964.

Tekstgrundlag: N&SII, 1922. Udgaven er forsynet med en liste over Pontoppidans rettelser fra originaludgaven 1905 til udgaven 1922; dertil har Fr. Nielsen ladet den første skitse til fortællingen, Livets Kilde (Politikens julenummer 26. dec. 1902) genoptrykke. Til belysning af Pontoppidans æstetiske ideer har udgiveren i et tillæg optrykt den interessante artikel "En randbemærkning" (Kjøbenhavns Børstidende 23. okt. 1889, ikke medtaget i Brik H. Madsens udvalg, jf. nedenfor).

Retskrivningen er den originale, undtagen i artiklen "En randbemærkning", der er ortografisk moderniseret. Om årsagen til denne afvigelse i principperne for tekstgengivelse meddeler efterskriften intet; den analyserer og fortolker kun handling, komposition, persontegning osv.

Frederik Nielsen udgave af Borgmester Hoeck og Hustru synes at være det nærmeste, vi hidtil er kommet på en dækkende udgave af en HP-fortælling. Dog er der ingen realkommentarer.

Henrik Pontoppidan. Forfatterskabets baggrund og udvikling belyst gennem 9 fortællinger ved Jørgen Holmgaard 1977.

Tekstgrundlaget for de udvalgte noveller er angivet i hvert enkelt tilfælde. Udgivelsen er forsynet med noter - dels til Pontoppidans noveller, dels til Holmgaards egen efterskrift, der (ned)vurderer forfatterskabet ud fra et marxistisk-materialistisk historiesyn.

4) Andre udgaver

En Vinterrejse (1920) med efterskrift af Flemming Behrendt, 1982.

Ingen oplysninger om tekstgrundlag, retskrivningen er moderniseret.

Den gamle Adam (1894) med indledning, ordliste og kommentarer ved Keld B. Jessen og John Mogensen, *systemes værkserie* 1984.

Tekstgrundlag: Skjerbæks Traneudgave Ung Elskov og andre Fortællinger, dog med anførelse af originaludgavens kapitelinddeling.

Som et bilag er optrykt Pontoppidans "legende" med samme titel i *Kjøbenhavns Børs-Tidende* og tre indlæg fra den blasfemisag, som HP's avisindlæg gav anledning til.

Det ideale Hjem blev i 1986 udgivet af Poul Behrendt som en kombination af en tekstudgivelse og et litterært essay. Titlen Poul Behrendt og Henrik Pontoppidan: Det ideale Hjem. Matriarkatet i nutiden gør det uklart, om der er tale om et essay eller en tekstudgivelse fra Behrendts hånd. Teksten er en gengivelse af originaludgaven fra 1900 (N&S indeholder andenudgaven fra 1930, der er stærkt bearbejdet og forkortet).

Hvad udgiveren har at meddele om forholdet mellem de to udgaver, er til dels mangelfuldt, misvisende eller direkte forkert (se Thorkild Skjerbæk: Pedantiske randbemærkninger om Henrik Pontoppidans ideale hjem og Poul Behrendts matriarkat. Bogens Verden 1987, s. 35-40).

Kronjyder og Molboer. Pontoppidans bidrag til Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere blev i 1989 udsendt som fotografisk genoptryk af Randers Antikvariat, med efterskrift af Thorkild Skjerbæk.

e) Enkeltudgaver af romaner

Det forjættede land 1-3 ved Thorkild Skjerbæk, GP 1979 (10- udg.).

Det forjættede Land udkom som 3 selvstændige romaner 1891-95. 3. udgave fra 1898 er en samlet, omarbejdet udgave. Ingen senere udgaver har bygget på 1. udg.

Tekstgrundlaget er 5. udgave, dvs. den rettede udgave fra 1918 af 3. udg. fra 1898. Ortografien er moderniseret efter GP-principperne.

De tre bind har hver sin efterskrift med bl.a bog- og udgivelseshistoriske oplysninger, heriblandt, i 3. bind, en kronologisk gennemgang af samtlige udgaver af romanen.

Udgaven er genoptrykt som Tranebog i 2 bind, 1993; i et indsat blad beklager udgiveren, at han ikke haft mulighed for at ajourføre GP-udgavens efterskrift. Der er kommet nyt dokumentationsstof for dagen siden 1979.

Lykke-Per 1-2 ved Thorkild Skjerbæk 1984 (15.udg., 3. tranebogsudgave).

Lykke-Per udkom som 8 selvstændige romaner 1898-1904. 2. udgave fra 1905 er en samlet, omarbejdet og forkortet udgave. Ingen senere udgaver har bygget på originaludgaven.

Tekstgrundlag: 4.udg. 1918 med rettelser af trykfejl.

I en kort efterskrift gennemgås de enkelte udgaver kronologisk.

Retskrivningen er moderniseret efter GP-principperne.

De Dødes Rige 1-2 ved Thorkild Skjerbæk 1982 (7. udg.).

De Dødes Rige udkom som en serie på 5 romaner 1912-16, kaldet en fortællingskreds. 2. udgave fra 1917 er en samlet, gennemgribende omarbejdet udgave. Omfanget er reduceret med ca. en femtedel i forhold til originaludgaven. Ingen senere udgaver har bygget på originaludgaven.

Tekstgrundlaget er 4. udgave, dvs. den rettede udgave fra 1922 af 3. udgave fra 1918. Ortografien er moderniseret efter GP-principperne.

De to bind har hver sin efterskrift med bl. a. bog- og udgivelseshistoriske oplysninger, heriblandt en kronologisk gennemgang af samtlige udgaver af romanen.

Mands Himmerig ved Esther og Thorkild Skjerbæk 1961 (5. oplag.).

Tekstgrundlag: 4. udg. 1930, der er gennemgribende bearbejdet af HP i forhold til 1. udgaven fra 1927, med rettelser af trykfejl (jf. Kunst og Budskab).

Udgaven er forsynet med en kronologisk oversigt over de tidligere udg.

De vilde Fugle. 1902.

Stykket, der er en dramatisering af fortællingen Højsang, har aldrig været genudgivet.

Asgaardsreien. 1906.

Stykket, der til dels har motiver og personer fælles med romanen Mands Himmerig (1927) kom i 1928 i en ny, fuldstændig omarbejdet udgave med titlen Asgaardsreien. Et Forspil. Det har ikke været udgivet siden. Thorkild Skjerbæk har et stort utrykt manuskript om Asgaardsrejsens tilblivelse liggende.

g) Erindringer

Pontoppidan udgav sine erindringer i 4 små bind med titlerne Drengaar (1933), Hamskifte (1936), Arv og Gæld (1938) og Familieliv (1940).

Udgivet samlet af Thorkild Skjerbæk med titlen Erindringer, 1962.

Tekstgrundlaget er originaludgaverne, med ortografiske rettelser efter manuskripterne til de tre første udgaver.

Undervejs til mig selv. Et tilbageblik. 1943.

En meget stærkt forkortet udgave af de 4 erindringsbind. Form og indhold er så gennemgribende ændret, at udgaven må regnes for en selvstændig publikation. 2. oplag kom i 1954 uden nævneværdige ændringer.

h) Journalistik

Pontoppidan ønskede ikke, at hans journalistik skulle optrykkes i bogform. Det er måske grunden til, at de første udvalg er kommet 50 år (el. senere) efter hans død:

Enetaler ved af Johan de Mylius, 1993.

19 udvalgte filosofiske miniessays, der tager afsæt i døgnaktuelle begivenheder. Alle er de publiceret første gang i Politiken 1897. Udgaven gengiver tilsyneladende den originale ortografi uden moderniseringer, og hvert bidrag er forsynet med realkommentarer.

Meninger og holdninger ved Erik H. Madsen, 1994.

Et fyldigt udvalg på 50 artikler fra aviser og tidsskrifter fra perioden 1887-1930. Som udgaven af Enetaler, med hvilken der er 4 overlapninger, synes Meninger og holdninger at gengive forfatterens tekst uden moderniseringer; hver artikel er forsynet med realkommentarer.

III. Arkivmaterialea) Breve

Der foreligger en testamentærisk bestemmelse, der forbyder udgivelse af HP's breve. Elias Bredsdorff fik af familien tilladelse til kort at referere brevene til Georg Brandes i disputatsen Henrik Pontoppidan og Georg Brandes 1-2 (1962), og Thorkild Skjerbæk har i sine efterskrifter til GP-udgaverne citeret dele af forfatterens korrespondance med forskellige forlæggere. Om forbudet mod brevudgivelserne juridisk lader sig opretholde efter 50-årsperiodens udløb i 1993, er vanskeligt at sige.

Der er rigeligt stof til en brevudgivelse, formentlig i flere bind. De fleste af de breve, der henvises til i Det Kgl. Biblioteks registrant, ligger i NkS, enkelte i private samlinger (Palsbo og Marx-Nielsen). Af adressaterne kan nævnes: Jeppe Aakjær (23, fra 1901-29), Vilhelm Andersen (42, fra 1905-42), Anna og Michael Ancher, Drachmann, Bang, Harald Høffding, Otto Jespersen, Karl Larsen, Peter Nansen (31, fra 1887-1917), Johan Skjoldborg.

Derudover ligger der en del breve i Randers Biblioteks arkiver og Gyldendals arkiver, oplyser Thorkild Skjerbæk, der selv ejer ca. 150 HP-breve. Thorkild Skjerbæk kender også til et par store samlinger i privat eje. Skjerbæks bibliografiske projekt omfatter også en brevregistrant med breve fra og til HP ca. 6500 numre + ca. 1500 "tredjemandsbreve" dvs. breve, hvor HP omtales samt en bibliografi med alt, hvad Esther og Thorkild Skjerbæk har fundet om HP, ca. 1500 numre).

b) Manuskripter

Det er småt med overleverede manuskripter på Det Kgl. Bibliotek. Ud over personalia (eksamensbeviser o.l.), lejlighedsdigte og trykmanuskripter til kronikker m.m. (jf. Lauritz Nielsen 1943) kan nævnes som det formodet vigtigste materiale:

1. *NkS 1770 fol.*

Kong Salomon og Jørgen Hattemager.

2. *Palsbos Saml. Aa, sp. 75*

Digtet Luft op. du salte Vesterhav. 2 artikler til Politiken (1897 og 1905), 1 til Tilskueren (1909), 2 mindre fragmenter af skuespillet Thora van Deken.

3. HP's eksemplar af Friedrich Nietzsche: Werke I-III, Leipzig 1896-1900 (1977/6)

4. *Coll. Saml. 418,4°*

Fortællinger og Skitser. 10. Ung Elskov (komplet trykms. fraset 3 s.).

Thorkild Skjerbæk oplyser, at der kendes få, men interessante Pontoppidan-manuskripter andre steder end på Det Kgl. Bibliotek, bl.a. Randers Bibliotek (bl.a. manuskripterne til de tre første bind af erindringerne, jf. ovenfor. Også til Stækkede Vinger, Lille Rødhætte. I hovedsagen manuskripterne til 1930-udgaven af N&S III). En evt. udgiver bør konsultere Skjerbæk desangående. Samlingen er registreret af Esther Skjerbæk, både hvad breve og manuskripter angår. En beskrivelse af samlingen ved Thorkild Skjerbæk foreligger i utrykt manuskript.

IV. Udgavebehov

HP's forfatterskab er et af de betydeligste - i nyere tid og i dansk litteraturhistorie overhovedet. Hans digtning har fængslet generation efter generation af litteraturskere. Skønt

forfatterskabet i de ideologikritiske 70'ere file en hård medfart, viser antallet af udgivelser og universiteternes lektionskataloger inden for de sidste 15 år, at forfatterskabet har overlevet angrebene.

a) Mindre prosaarbejder

En samlet standardudgave af de mindre prosaarbejder er hårdt savnet; men hvordan det tekstkritiske apparat skal udformes, er umiddelbart svært at tage stilling til.

Det tunge behov for en pålidelig udgave af forfatterskabets mindre prosaværker med 1. udg. som tekstgrundlag vil på kortere sigt blive afhjulpet af, at de seks små romaner 1885-90 er vedtaget til udgivelse i Danske Klassikere ved Flemming Behrendt. Af udgiverens tre forslag valgte bestyrelsen i samråd med seriens hovedredaktører den nævnte, fordi den omfatter en tekstblok uden kronologiske brud og huller. Brødtekst og sats vil således kunne indgå i en samlet standardudgave af forfatterskabets mindre prosaarbejder. Flemming Behrendt har beregnet en samlet udgave af de små romaner til 3 bind a ca. 450 sider brødtekst af en størrelse svarende til Kierkegaards Dagbøger i udvalg (ved Jørgen Dehs og Niels Jørgen Cappelørn). Lægges man hertil novellerne (løseligt anslået: 500 sider brødtekst i samme format), anslås en samlet udgave af mindre prosaarbejder at ville fylde ca. 2000 sider. I betragtning af, at omarbejdelse i senere udgaver er talrige og ofte gennemgribende, kunne det overvejes at samle dem på en cd-rom, der følger med den trykte version (som det vil være tilfældet i den igangværende udgave af de store romaner). Cd-rom-mediet forekommer at være en tilfredsstillende løsning på de editionstekniske problemer, der hidtil har forekommet uoverskuelige, og det vil medføre, at papirversionens tekstkritiske apparat vil indskrænke sig til det normale, således at apparat + kommentar vil kunne sættes til 20-25% af brødteksten, i alt ca. 2500 sider.

b) Romaner

En længe savnet standardudgave af "de tre store romaner": Det forjættede Land, Lykke-Per og De Dødes Rige er under udgivelse af DSL. Efter planen skal de være udkommet i 1999. Udgaven, der har originaludgaven som tekstgrundlag, forsynes med variantapparat både i trykt og elektronisk form (cd-rom).

Mands Himmerig frembyder ikke helt så store udgivelsesmæssige problemer som de tre nævnte, og romanen er ikke svær at skaffe antikvarisk, men bør alligevel om muligt udgives på samme niveau og i samme understyr som de tre store.

c) Dramatik

Skulle Pontoppidans to skuespil nyudgives, er det næppe i første række for deres litterære kvalitet, men fordi de kaster lys over de to betydelige prosaværker, de deler motiver og personer med. Da de er svære at skaffe antikvarisk, *kunne* en udgave komme på tale som en samlet blok i forfatterskabet i ét bind på ca. 250-300 sider (inkl. kommentar på anslået 20%). Kommer en udgave på tale, bør der tages stilling til, om de under inb,2 omtalte fragmenter er værd at tage med.

d) Erindringer

De to selvbiografiske udgivelser bør næppe prioriteres højt. De er begge til at skaffe antikvarisk, frembyder ikke større tekstkritiske problemer og må i hvert fald for de samlede erindrings vedkommende siges at foreligge i tilfredsstillende udgaver.

e) Journalistik

I modsætning til fx Drachmanns og Johs. V. Jensens journalistik er HP's overordentlig udgivelsesværdig. De to omtalte udgivelser af artikler i aviser og tidsskrifter har formindsket, men ikke lukket et stort hul. I en anmeldelse af Erik H. Madsens Meninger og holdninger har Thorkild Skjerbæk kritiseret udvalgene dels for at være for snævre, dels for at mangle perspektiveringer til resten af forfatterskabet. Endelig mangler de en advarsel mod at opfatte journalistikken som facitliste til, hvad Pontoppidan "mente": "Det er ikke uden videre Henrik Pontoppidan, der ytrer sig, når der står Urbanus, et andet pseudonym eller mærke under artiklen [...] Man forstår derfor godt de mange udsagn i breve, der viser hans voksende modvilje mod at få optrykt bladartikler o.l. - med den [...] testamentariske bestemmelse til følge" (Præsteforeningens Blad 8, 1995).

En samlet udgave af HP's artikler ville fylde omtrent det dobbelte af de to foreliggende. De kan udgives samlet i 3 bind a ca. 250 sider (intd. kommentar m.m- anslået til ca. 20%). Der kan argumenteres både for en kronologisk og en genremæssig organisering af materialet.

f) Breve

En udgave af HP's breve forudsætter, at det testamentariske forbuds juridiske gyldighed afklares. Det er ikke interessant stof, der mangler. De juridiske og etiske problemer, der knytter sig til en sådan udgave, bør være løst, inden der lægges planer for udgavens nærmere karakter.

V. Konklusion

En længe savnet standardudgave af de tre store romaner er under udarbejdelse i DSL-regi. Det forjættede Land forventes at udkomme ultimo 1996, samtidig med 1. bind af Th. Skjerbæk og René Herrings bibliografi. En standardudgave af Mands Himmerig bør prioriteres højt.

Behovet for en samlet udgave af mindre prosaarbejder er lige så tungt. Flemming Behrendts kommende udgave i Danske Klassikere vil betyde, at der foreligger brødtekst og sats til de seks små romaner udgivet 1885-1890, og at arbejdet med kommentar og tekstkritik i vidt omfang vil være gjort for ca. en femtedel af de tekster, som sektionen omfatter.

Det er udvalgets opfattelse, at en samlet udgave af HP's journalistik må prioriteres højt. En del af artiklerne har nøje forbindelse til fiktionsprosaens motiver, nogle af dem *er* ligefrem fiktionsprosa og supplerer altså udgaven af mindre prosaarbejder.

Gustav Wied (1858-1914)I. Forfatterskabet

Bibliografi: Ebbe Holm-Nielsen: Gustav Wied. En Bibliografi over Arbejder af og om ham, 1931. Svend Houmøller: Gustav Wied. En bibliografi, 1948.

Debut: 1887 med en pjece. Det fiktive forfatterskab forløber jævnt over årene 1890-1914 i form af romaner, noveller og forskellige former for dramatik. Der foreligger 6 romaner, 7 samlinger med fortællinger (og enkelte skuespil), 9 dramaer, heraf flere i samarbejde med andre (Jens Petersen, Karen Bramson og Emma Gad), 16 såkaldte "satyrspil", samlet i 4 samlinger og 2 enkeltudgaver, 6 dramatiseringer på baggrund af egne romaner og noveller, samt erindringer. Desuden indgår i de originale samlinger også et mindre antal oversættelser/-bearbejdnings.

II. Større udgaver

a) Større udgaver

Der findes 5 større GW-udgaver:

- 1) Mindeudgave 1-8, 1915-16 (2. opl. 1920). Ingen oplysninger om tekstgrundlag.
- 2) Udvalgte skrifter 1-4, 1917. Ingen oplysninger om tekstgrundlag.
- 3) Værker i udvalg 1-5, 1938 (v. Tom Kristensen).
- 4) Udvalgte værker 1-7, 1966. Indholder 4 romaner, 2 bd. fortællinger (v. Erik Vagn Jensen) og 1 bd. satyrspil (v. Mogens Knudsen). Tekstgrundlaget er overvejende senere oplag, retskrivningen er "i et vist omfang bragt i overensstemmelse med den nugældende".
- 5) Romaner. Noveller. Skuespil 1-12, 1966-68, med talrige kommenterede illustrationer; enkelte tekstoplysninger (v. Volmer Rosenkilde), men ingen kommentarer. Den største af GW-udgaveme, optrykt efter 1. udgaverne. Udgaven af erindringerne (i bd. 1 og 12) er suppleret med efterladte manuskripter.

Desuden foreligger Gustav Wied fortæller 1-3, 1965-67 (v. E. og P. Carit Andersen).

b) enkeltudgaver

Erindringerne Digt og Virkelighed udkom først posthumt 1915 i 1) ovenfor, senere suppleret, væsentligst i 5) ovenfor, hvor kapitlerne 26-45 er føjet til.

Især romaner og fortællinger, men også satyrspil foreligger i talrige enkeltudgaver, bl.a. i store tranebogsoplag i 1960'erne og som separatudgaver af 4).

c) breve

Gustav Wied i breve, 1946 (v. Johs. Brøndum-Nielsen). Et forholdsvis beskedent antal kommenterede breve.

III. Arkivmateriale

Ifølge Lauritz Nielsen 1943 omfatter Det Kgl. Biblioteks GW-samling især et stort antal trykmanuskripter; herefter er indgået NkS 2428.fol. (også micro) med 26 mindre ms.; NkS

2646.fol. (Portmans GW-samling) = 5 kps. breve og ms. m.v., enkelte samlinger med breve m.v., herunder Brøndum-Nielsens GW-samling. I Palsbos samling findes 15 ms. + breve, ligeledes i Troensegaard enkelte ms. og breve.

I privateje findes bl.a. Eddie Salicaths GW-arkiv.

Der er således ms.-grundlag for en kritisk udgave, der i stor udstrækning inddrager ms. og trykms.; der ser ligeledes ud til at være basis for en væsentlig større brevudgave end den foreliggende.

På museet i Roskilde findes en GW-samling med bl.a. GW's fotosamling (ca- 650 fotos).

Gustav Wied Selskabet blev oprettet i 1938 og genetableret 1983. Her findes bl.a. et billedarkiv.

IV. Udgavebehov

Udgavebehovet afhænger i høj grad af, om man ønsker at gå ud over 5) ovenfor, der bygger på 1. udgaverne, men ikke inddrager de mange (tryk)-manuskripter m.v. Stikprøver tyder ikke på større afvigelser imellem de forskellige udgaver.

Ingen af udgaverne er kommenterede, og der kan i en vis udstrækning være behov for en sproglig kommentar til GW's mange originale og dialektale udtryk og vendinger.

GW's mest originale indsats ligger rimeligvis inden for dramatikken, hvor han med en række hybridfonner, især satyrspillene, skabte sin egen genre. Det vil være nærliggende at følge udviklingen i GW's dramatik i form af en kritisk udgave, baseret på ms.-materialet og suppleret med teaterhistorisk materiale, men en evt. udgave bør først igangsættes efter dyberegående forundersøgelser.

Endelig kan man naturligvis forestille sig de 6 store romaner udgivet i en afdeling for sig, evt. i Klassikerserien.

V. Konklusion

Der er behov for nærmere studier i det store ms.-materiale og specielt inden for dramatikken. Der vil dog næppe foreløbig være basis for større udgaver, da markedet synes at være dækket ind. De større GW-udgaver og specielt 5), samt billigudgaverne er ikke vanskelige at finde antikvarisk, og for så vidt er teksterne tilgængelige og en stor eller samlet, tekstkritisk udgave ingen påtrængende opgave.

Jakob Knudsen (1858-1917)I. Forfatterskabet

Debut 1884; i bogform 1887.

Bibliografi: Kristelige Foredrag (1933). 2. udg. s. 205-21 v. Edith Ortmann-Nielsen. - Jakob Knudsen (1936). v. Aug. F. Schmidt, s. 45-51 [bibliografisk tillæg. Supplerer EO-N med 8 numre. Hertil 3½ s. med litteratur om JK]. - Povl Schmidt: Drømmens dør (1984). Bibliografi s. 195-207 [omfatter både JK's utrykte og trykte arbejder. Mht. trykte arbejder angives det, om der findes manuskripter til det pågældende arbejde på Det Kgl. Bibliotek. - Omtaler ikke EO-N].

Den litterære produktion omfatter 26 selvstændige titler, hvortil kommer en del lejlighedsstryk. Genremæssigt fordeles de sig således:

- a) oversættelser: 1 bind (M. Tullius Cicero: Den først' af de catilinarisk' Taaler. 1887)
- b) fortællinger: 2 bind (Jyder. Sytten Fortællinger, 1915 og Jyder. Elleve Fortællinger, 1917. Møller og Bager Peder Mortensen opr. tr. selvstændigt 1887. En Forlovelse dramatiseret m. titlen Kærlighed og Købmandsskab. Lystspil i 1 akt, 1905)
- c) romaner: 15 titler (hvoraf 2 består af 2 bind (Gjæring-Afklaring 1902 og Angst - Mod, 1912-14; 4. oplag 1915: Martin Luthert: 2 dramatiseredes (Den gamle Præst, sm.m. Sven Lange 1904 og Sind sm.m. Sven Lange 1910). En gammel Slægt, 1918 opr. tr. i Illustreret Tidende 1903-04).
- d) digte: 1 bind (Jomfru Maria. Et Digt, 1904)
- e) dramaer: 5 bind (Cromwell's Datter, 1891 forsynet med et forord af Holger Drachmann. Varulven. 1908 med undertiden Nutidsskildring i Scener og Samtaler). Hertil 2 dramatiserede romaner og 1 dramatiseret fortælling)
- f) artikler, foredrag og essays: 2 bind (Christelige Foredrag, 1893 [- Indhold: se Udgaver: 2. udg. 1933] og Livsfilosofi, 1908: Indhold: -1. Socialt: Statskirkelige Forfalskninger i den moderne, humane Betragtning af Samfundet. "Hysterisk Snobberi". Moral og Økonomi. Til Ægteskabs-Enquétten. Et Svar til Morten Pontoppidan. Kristelig og verdslig Moral. - 2. Psykologisk: Den lærde Skole og Folkehøjskolen. Om folkelig Vækkelse og Dannelse. Noget om at digte. Livets Ironi. Om Idealitet. At være sig selv. Dobbeltgænger. - 3. Religiøst: Herrens Aar. Menigheden i Jerusalem. Skatten skjult i Marken. Religiøst Frisind.)

Artikler, anmeldelser og fiktive bidrag til aviser og tidsskrifter, jf. EO-N og PS's bibliografier. (Flere senere indgået i Livsfilosofi og Jyder, jf. også Digte og Idé og Erindring). EO-N optegner også digte ordnet kronologisk.

II. Udgaver:

Romaner og Fortællinger I-V, 1917. 4 romaner ej medtaget: Adelbrand og Malfred. 1900, For Livets Skyld. 1905, Inger. 1906 og Angst - Mod. 1912-14. Ingen oplysninger om tekstgrundlag, udvalg og udgiver.

Den gamle Præst. 1932. Udg. m. efterskrift v. Oskar Schlichtkrull (Dlf). S.ændr. udg. v. Arne Olsen (1940)

Kristelige Foredrag. 1933, 2. udv. udg. v. Svend Norrild. 221 s. Indhold: Ingen kan tjene to Herrer. De Fattige i Aanden. Ørken og Paradis. Vort Forhold til Underet. Juleprædiken. Moral og Christentro. Guds Fred i Glæde og Sorg. Troens Ord. Gengæld. Menneskelighed og Livsgerning. Livslyst og Selviskhed. Stefanus og Kristus. Jakob Knudsen-Bibliografi.

Udgiveren har i samråd med fru Helga Knudsen tilføjet følgende fire afhandlinger og betragtninger, der alle har været trykt i Holger Begtrup's tidsskrift Den danske Højskole: Gengæld, Menneskelighed og Livsgerning, Livslyst og Selviskhed og Stefanus og Kristus.

Digte. 1938. Udg. med Indledning af Ejnar Thomsen. 90 s. + X s. Med udgiverens indledning og oplysninger. Fem af samlingens treogtyve digte udg. efter ms., hovedparten af de øvrige "efter de filologisk vilkårlige førstetryk (der ofte er de eneste) i tidsskrifter m. m. Skille tegn og stavemåder er (...) reguleret under vejledning af forfatterens nærmeste samtidige bøger og tilgængelige originalmanuskripter".

Jyder. 1944. Fortællinger i Udvalg ved Ejnar Thomsen. 232 s. Udvalg af Jyder. Sytten Fortællinger og Jyder. Elleve Fortællinger. lait 16 fortællinger.

Sind. 1948. Udg. m. noter og efterskrift v. Svend Norrild (Dlf)

Idé og Erindring. 1949. [Udvalg af tidl. utr.] Artikler og Afhandlinger. Udg. af Jørgen Jensen og Th. Krøgholt. 262 s.

- I. Om Grundtvig. Bjørnstjeme Bjørnson. Om sjælelig Værdi. Georg Brandes og den danske Dannelse. Holger Drachmanns Digtning. Natur. Landskabs-Stemning.
- II. Frihed og Lighed. Leo Tolstoj som Samfundsreformer. De tre Partier her i Landet. Til mine Modstandere. Et Monument. Vor Vilje og Kristenlivet. Stenløse Kirkepostil.
- III. Ullerup-Stenen. En Erindring. Erindringer. Fra min Ungdom og første Forfatteretid. Jens Bek. Idun Thulesen. Morten Eskesens Stemme.
- IV: Adventstemning. Grundtvigske Salmer. Bøn. De fire Slags Sædejord. Den kanaanæiske Kvinde. Forsagelse og Tro. Hilsen til Møllerup Valgmenighed.
- V. Haltefanden. Niels Peter. Noter [oplysn. om proveniens]. Fra Forord: "(...) Retskrivningen følger, med nødvendige Undtagelser, de paagældende Artikler og Manuskripter".

At være sig selv. 1965. Udg. m. forord v. Ole Wivel. 235 s.

Noter [oplysn. om proveniens].

Menneskelighed og Livsgerning [fra: Kristelige Foredrag]. Den lærde Skole og Folkehøjskolen. Om folkelig Vækkelse og Dannelse. Noget om at digte. Om Idealitet. At være sig selv. Dobbeltgænger [alle fra: Livsfilosofi] Om Grundtvig. Om sjælelig Værdi. Georg Brandes og den danske Dannelse. Natur. Landskabs-Stemning. Ullerup-Stenen. Erindringer. Fra min Ungdom og min første Forfatterdd [alle fra: Idé og Erindring]

Sind. 1971. Udg. m. efterskrift af Richardt Gandmp. 204 s. (Gyldendals Bibliotek)

Et Gjensyn. Gjæring - Afklaring og Sind: Alle i Danske Klassikere, se punkt IV-V.

III. Arkivmateriale:

- A. NkS 3358,4°. Blandede arbejder. I-XIX Rettede renskrifter (trykmanuskripter) til størstedelen af det trykte forfatterskab. Herudover rettede renskrifter til 5 utrykte skuespil. Ukomplet: Livsfilosofi og Jyder I-n.
- B. NkS 4993,4°. Breve og mss., herunder romaner, fortællinger, artikler m.m.
- C. 1970/49 Breve til og fra JK og JK's familie.
For en fuldstændig fortegnelse: se Povl Schmidts bibliografi.

IV. Udgavebehov:

1. Der foreligger ingen samlet kritisk udgave.
2. Tekstkritiske enkeltudgaver:
 - a. Ejnar Thomsens udg. af Digte.
 - b. Et Gjensyn i Fortællinger og kortprosa 1877-1907 (red. Bo Hakon Jørgensen, 1991, Danske Klassikere) optr. efter 1. udg.
 - c. Sind (v. Esther Kielberg, 1996, Danske Klassikere) ligeledes optr. efter 1. udg. Teksten konfereret med ms. på **Det Kgl. Bibliotek**.
 - d. Samme forhold gør sig gældende mht. Gjæring - Afklaring (v. Poul Zerlang, 1988, Danske Klassikere)
3. Om Romaner og Fortællinger, se under punkt II.
4. Der ses ingen JK-titler i Gyldendals Lagerliste 1995 eller i Fælleslagerkatalog 1994 - 2 (frasat 2d) - ligesom han ikke blev optrykt i 70'erne og 80'erne. Før JK's 100-årsdag 14.9.1958 blev han stadig genudgivet, og det samlede oplag nåede op på o. 300.000 eksemplarer. "Attentatet" sker tilsyneladende med Villy Sørensens artikel "Det forgudede traume" fra 1959 (optr. Hverken-eller. 1961) - med ham stejlede man over "forfatterskabets reaktionære umulighed".
Efter "attentatet" har en række indsigtfulde skribenter imidlertid fundet det værd at beskæftige sig med forfatterskabet (Bjørn Poulsen, Ole Wivel, Aage Henriksen, L.P. Rømhild, Sven Møller Kristensen, Sven Bjerg, Povl Schmidt, Knud Bjarne Gjesing) jf. også at tre af JK's romaner er udgivet i Danske Klassikere, en i Gyldendals Bibliotek, og at væsentlige essays er samlet i At være sig selv. 1965.

Konklusion:

Hvis man tilgodeser Villy Sørensens (og andres) synspunkter mht. den mere agitatoriske-tendentiose side af forfatterskabet og dermed nedprioriterer romaner som Den gamle Præst, Lærer Urup og Fremskridt, forekommer det rimeligt, vel ønskeligt at se i hvert fald Martin Luther-romanen og måske Rodfæstet og To Slægter genudgivet i Danske Klassikere. Tanken om en samlet udgave af JK's værker forekommer umiddelbart malplaceret - i lyset af de opgaver, som knytter sig til samlede udgivelser af fx Herman Bang og Henrik Pontoppidan.

Johan Skjoldborg (1861-1936)

I. Forfatterskabet

Johan Skjoldborg (JS) publicerer sine første artikler m.v. 1886, debuterer som skønlitterær forfatter 1887 og i selvstændig bogform 1893. Som hans afgørende gennembrud regnes normalt En Stridsmand 1896.

JS er litterært produktiv over hele perioden frem til sin død 1936. Udvalgte Skrifter 1911 og Romaner og Fortællinger 1921 samt talrige genoptryk vidner om forfatterskabets popularitet. Sidstnævnte gav JS anledning til igen at revidere sine tekster ("Paany gennemset").

Produktionen fordeler sig således:

- a) Romaner/større fortællinger: 12 udgivelser.
- b) Noveller/fortællinger: 9 udgivelser.
- c) Digte: 1 udgivelse.
- d) Skuespil: 4 udgivelser.
- e) Memoirer: 2 udgivelser.
- e) Foredrag/artikler: 5 udgivelser.

Hertil kommer bidrag til aviser, periodica m.v., som ikke er udkommet i selvstændig bogform.

JS's forfatterskab er dels bibliograferet i Dansk skønlitterært Forfatterleksikon 1900-1950, dels mere detaljeret af Tove Hedegaard Larsen, Pia Højer Mølbæk & Birthe Ørum Pedersen i Johan Skjoldborg: en bibliografi, 1982, udarbejdet som hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole, udgivet af Museet for Thy og Vester Hanherred). Den rummer frem til 1936 993 numre, hvortil kommer produktioner for radio og film. Det fremgår, at JS's værker kom i adskillige genoptryk, hvoraf flere betegnes som reviderede, gennemsete eller lignende. Enkelte tekster blev oversat til andre sprog.

II. Foreliggende udgaver

Det er i almindelighed muligt og prismæssigt overkommeligt at købe JS's værker i de københavnske antikvarier, især nedennævnte Romaner og Fortællinger. Ved en vurdering af behovet for en ny tekstkritisk udgave af forfatterskabet må man især tage hensyn til følgende udgaver (jf. i øvrigt Lindtner 1976).

- a) Romaner og Fortællinger I-IV, 1921.

Teksten rummer i alt væsentligt den pågældende del af forfatterskabet frem til 1921. Med enkelte undtagelser respekteres de oprindelige udgivelsesmæssige sammenhænge; men teksterne karakteriseres i forfatterens forord generelt som "paany gennemset", hvilket dog efter stikprøver at dømmes ikke medfører omfattende ændringer i teksten.

- b) Af optryk af enkelte tekster må nævnes En Stridsmand, 1948 (4. opl. 1963), udg. for Dlf med indledning og noter m.v. ved Aage H. Petersen og Kræn i Kragheden og andre

fortællinger. 1949 (2. udg. 1950) med forord af Erling Kristensen samt bibliografiske oplysninger. Fra de senere år stammer udgaver af Gyldholm. 1980, udg. med kommentarer ved Hans Jørn Christensen; af romanerne Lene. 1980, Bjerregaarden. 1981 og Sara. 1982, samt udvalget Skjoldborg. Husmand og fortæller. 1986, udg. med indledning af Stig O. Carlsen og Steen Rper.

III. Arkivmateriale

JS's efterladte manuskripter befinder sig efter det oplyste (Dansk biografisk Leksikon) i Det Kgl. Bibliotek. De er frem til 1943 registreret i Lauritz Nielsen 1943 og omfatter kladder og renskrifter på forskellige stadier til større dele af produktionen. Efter Niensens registrering er betydelige manuskriptmængder tilgået biblioteket, hvoraf skal fremhæves NkS 3787, 4° (digte, fortællinger, artikler samt romanen Lene). NkS 4059, 4° (Min Mindebog, 1 kps.), NkS 4060, 4° (noter til en Nordstrands roman), NkS 4524, 4° (skuespil, romaner, fortællinger, erindringer, 9 kps.); hertil kommer breve til og fra Skjoldborg (ca. 20 kps. i NkS 4315, 4°; NkS 4523, 4°; Marx-Nielsen 30, 4°).

IV. Udgavebehov

Interessen i de senere årtier for socialt engageret litteratur medførte også fornyet opmærksomhed for JS's produktion. Det er dog udvalgets opfattelse, at JS's værker ikke i øjeblikket tiltrækker sig en sådan interesse, at det kunne begrunde en videnskabelig udgave af det samlede forfatterskab. Man kan derimod pege på enkelte værker som udgivelsesværdige: Såvel romanen Gyldholm. 1902, som erindringsbøgerne Min Mindebog I-II 1934-35, kunne efter udvalgets skøn være mulige emner for Danske Klassikere.

I forbindelse med en evt. vurdering af muligheden for at udgive Jeppe Aakjærs breve til belysning af det "folkelige gennembrud" vil det være rimeligt også at inddrage JS's korrespondance. Omfanget af en sådan udgave er p.t. vanskelig at bestemme. Jf. nedenfor i konklusionen s. 131.

V. Konklusion

Udvalget finder ikke noget behov for en videnskabelig udgave af JS's samlede forfatterskab, men ser en mulighed for udgivelse af enkelte tekster i Danske Klassikere. Ba udgave af JS's korrespondance må ses i sammenhæng med tilsvarende udgaver af Aakjærs breve, hvortil henvises.

Viggo Stuckenberg (1863-1905)

I. Forfatterskabet

Debut i bogform 1884.

Forfatterskabet omfatter 5 digtsamlinger (inkl. Sidste Digte ved L.C. Nielsen, 1906), 2 dramatiske digte, 2 romaner, 6 samlinger af fortællinger og noveller og 1 samling af eventyr og legender.

Grænsen ml. henholdsvis roman og fortælling og novelle/eventyr/legende og fortællinger er i VS's egen terminologi flydende. Flere af titlerne (ofte under andet navn) er først offentliggjort i aviser og tidsskrifter. Han har oversat 1 skuespil.

Forfatterskabet er ikke selvstændigt bibliograferet.

II. Foreliggende udgaver

Samlede Værker I-III, 1910-11. Genreopdelt (indenfor hver genre: kronologisk). SV II indeholder også digte og prosa fra Tilskueren og Taamet (1890-93). Epik delt i SV I (der også indeholder de to dramatiske arbejder) og SV III. Hele det trykte forfatterskab dækket ind frasat Gylden Ungdom, der er et særtryk af Københavns føljeton. Ingen oplysninger om tekstgrundlag og tekstudgiver- 529 s. + 427 s. + 500 s.

Udvalgte Digte. 1954. Ved Carl Bergstrøm-Nielsen (Udvalg af digte fra Digte [1884-86], Flyvende Sommer [en række digte opr. tr. i Illustreret Tidende og Politiken 1891-97], Sne, 1901 og Sidste Digte. Aarsens Tid. Tolv Digte. 1905 ej medtaget). Ingen oplysninger om tekstgrundlag. 260 s.

Vejbred. 1941. (Hasselbalchs Kultur-Bibliotek). Tekstgrundlag: 1. udg., 1899.

Danske Digtere ved Arbejdet. XI. Viggo Stuckenberg-Manuskripter (DSL) med en indledning ved Jørgen Andersen, 1944. Fot. gengivelse af (rettede) renskrifter af digte.

"Fagre Ord". Nyfundne Manuskripter af Ingeborg og Viggo Stuckenberg. Udg. af Johs. Brøndum-Nielsen. Kbh.'s Universitets festskrift, 1962.

Breve mellem Viggo Stuckenberg og L. C. Nielsen [1896-1905] ved Jørgen Andersen, 1946.

Breve fra Johs. Jørgensen til Viggo Stuckenberg ved Jørgen Andersen ("Desværre maa man savne Stuckenbergs Breve, der synes at være bortkommet"), 1946.

Viggo Stuckenberg - Sophus Claussen. En Brevveksling. Med indledning og noter ved Johs. Brøndum-Nielsen. Det Kgl. danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filosofiske meddelelser, bd. 40, nr. 2, 1963.

III. Arkivmateriale

Det Kgl. Bibliotek:

1. Coll. Sml. 493: Prosaiske Arbejder [det hele]
Coll. Sml. 494: Dramatiske Arbejder [det hele]
Coll. Sml. 495: Digte [det meste]
Alt som renskrifter / trykmanus.
2. NkS 3711. Blandede Arbejder.
I: Digte (uordnet, 613 blade)
II: Dramatiske Arbejder (kladder, renskrifter til utr. dramaer; ca. 400 bl.)
III: Prosaiske Arbejder 1-5 (renskrifter, optegnelser; ca. 465 bl. Noget utrykt)
3. Andre samlinger: Spredte digte (52 bl. Trykmanus)
4. NkS 5091, 4°: Aktstykker, fotos, breve, ms. m.m. fra eller vedr. V. og I. Stuckenberg og deres slægt. (Fra Jesper Hamburger, 1981)
5. NkS 4955, 4°: Personalialia vedr. Clara Stuckenberg, f. Holbøll, g. 1° med Hans Dines Madsen (Det Kgl. Bibliotek 1952)
6. I Viggo Stuckenberg-Manuskripter nævner Jørgen Andersen 4 små opskrivningsbøger med dagbogsoptegnelser, versudkast og et dramaforsøg, som nu befinder sig i NkS 1036,8^o

Hele det trykte forfatterskab kan således studeres i manuskriptform. Mht. breve er de væsentligste vistnok udgivet af Brøndum-Nielsen og Jørgen Andersen. Få, spredte ms. ses i andre samlinger.

IV. Udgavebehov

SV I-III dækker næsten hele forfatterskabet. Tekstkritisk set er udgaven utilstrækkelig; på den anden side er den ikke svær at erhverve antikvarisk. UD er et repræsentativt udvalg; ellers som for SV.

V. Konklusion

VS står centralt placeret i perioden, men overskrider den næppe. Hans kendteste bøger kan betragtes som en form for bekendelseslitteratur: han skriver ikke om det, der ligger over eller uden for ham; kun tilstandene i og omkring ham interesserer. Dette rum opleves i dag som yderst snævert målt fx med Sophus Claussen. - Ingen titler i Gyldendals Lagerliste 1995 eller i Fælleslagerkatalog 1994-2.

Det bør overvejes at indlemme Fagre Ord i Danske Klassikere. Den er spændende bl.a. derved, at Ingeborg Stuckenberg skrev dele af begyndelsen og de sidste 2/3 af bogen, som dog blev udgivet i VS's navn. Evt. sm.m. Valrav. der stadig må betragtes som VS's bedste fortælling - og som indeholder den *mandlige* synsvinkel på samme historie, som ses med kvindelige øjne i Fagre Ord.

Ludvig Holstein (1864-1943)

I. Forfatterskabet

Debut i bogform: Digte, 1895.

Produktionen falder især i årene 1895-1929. Forfatterskabet omfatter:

- a) Lyrik: 7 udgivelser, heraf 1 opsamlingsbind og 1 posthum udgivelse med digte og prosastykker (ved forlaget og Thyra Holstein)
- b) 2 dramaer, heraf 1 utrykt
- c) 1 prosabog: Den grønne Mark
- d) Uregistrerede anmeldelser og avisartikler/-kronikker, samt et mindre antal tidsskriftartikler
- e) Oversættelser, mest prosa, ca. 10 udgivelser

Der foreligger ingen bibliografi over LH's forfatterskab. Jf. dog fortegnelse over 30 artikler af LH i Harry Andersen: Ludvig Holsteins litterære kunst, 1956 s. 134.

II. Foreliggende udgaver

a) Lyrik.

De 5 originale samlinger blev alle optrykt flere gange i LH's levetid. LH reviderede ofte fra tryk til tryk, lige fra småændringer og titelændringer til udvidelser og egentlige omarbejdelser (eks. hos Harry Andersen).

LH foretog egne udvalg: Hymner og Viser. 1922 og Naturlyrik i Udvalg. 1929.

Carl Bergstrøm-Nielsen har udg. Udvalgte Digte. 1953 (4.000 ex.) 357s.; ingen tekstoplysninger, men udgaven følger øjensynlig sidstetryk. Der er tale om et særdeles fyldigt udvalg, der medtager omkring 90 % af de 5 originale samlinger.

b) Drama.

Tove. 1898 foreligger trykt, et andet er opført 1912, men utrykt.

c) Prosa.

Den grønne Mark. 1925 foreligger i let ændret optryk 1940 (med forord af Paul la Cour).

d) Anmeldelser og artikler.

11 artikler er optrykt i LH: Et Minde. 1943. Litteratur- og teateranmeldelser fra Politiken samt udenrigspolitiske korrespondancer til bl.a. dagbladet Riget er hverken registreret eller optrykt.

III. Arkivmateriale

I Det Kgl. Bibliotek findes et spredt og særdeles begrænset materiale = enkeltstående digte og anmeldelser: NkS 1770.2; NkS 2098.2; NkS 2819.2; Troensegaard; Palsbo; Marx-Nielsen; Collin.

Herudover findes forholdsvis få breve, bl.a. brevvekslingen med L.C. Nielsen. LH var 1918-43 konsulent ved Gyldendals Forlag, hvis arkiv på Det Kgl. Bibliotek formentlig rummer konsulentudtalelser, breve m.v.

En større, egentlig manuskriptsamling foreligger tilsyneladende endnu ikke tilgængelig.

IV. Udgavebehov

Det lyriske forfatterskab kan overvejes udgivet i en standardudgave, omfattende følgende grupper:

1. De 5 digtsamlinger (efter 1. udgaverne, men ind. senere ændringer)
2. Digte i aviser og periodica
3. Lejlighedsstryk
4. Utrykte digte
5. Udkast, fragmenter m.v.

Omfang (max.) ca. 500 sider, eksld. apparat på ca. 125 sider, evt. lidt mindre.

Den resterende del af forfatterskabet (prosa, artikler og dramaer - der er temmelig lange) vil skønmæssigt kunne rummes på ca. 500 sider, eksld. et meget lille apparat.

Af breve foreligger så få registreret, at behovet for en udgave ikke kan vurderes.

V. Konklusion

Det lyriske forfatterskab er tematisk forholdsvis smalt; der foreligger et *meget* fyldigt, men ukommenteret udvalg fra 1953.

Det skønnes, at alene det lyriske forfatterskab kan overvejes udgivet i en standardudgave med en tilsyneladende hverken krævende eller omfangsrig kommentar = 2 1/2 bind (à 250 sider). Det er et problem, at der savnes en bibliografi og dermed ingen komplet registrering af tryk før de udgivne digtsamlinger.

Hvis det beslutes - og er muligt - at følge Sophus Claussen-udgaven op med (de)udgaver af de øvrige 90'er-lyrikere (Jørgensen, Stuckenberg, Rode og evt. andre), så gruppen dækkes, vil det være rimeligt at medtage Ludvig Holstein. *I modsat fald* vurderes det tekstkritisk set relativt ukomplicerede forfatterskab at være både fyldigt og sent optrykt og dermed tilgængeligt i fornødent omfang.

Sophus Claussen (1865-1931)I. Forfatterskabet

Debut 1886, i bogform 1887.

Bibliografi: T. Engelbrecht og R. Herring: Sophus Claussen. En bibliografi 1882-1981. 1982, 1890 nr. + tillæg (Forkortet E&H). Overflødig gør Hundrede Taels. Med Forfatterens Forord og en Sophus Claussen Bibliografi ved Poul Uttenreitter og Stig Veibel, 1927.

Den litterære produktion omfatter 27 titler på selvstændige bøger, hvortil kommer en del lejlighedstryk. Genremæssigt fordeles de på:

- a) Digte. I alt 10 bind (inkl. 2 bind episk digtning). Herudover de nævnte småtryk samt digte trykt i aviser, tidsskrifter og ugeblade. Et udvalg af utrykte digte i SC:SL DC (jf. nedenfor)
- b) Skuespil: 1 bind
- c) Romaner og noveller: 7 bind (6+1)
- d) Digtudvalg: 2 bind (Eroter og Fauner, 1910; Den danske Sommer, 1921)
- e) Digtudvalg, oversat: 2 bind (fransk)
- f) Essays: 2 bind (Løvetandsfnug, 1918, Foraarstaler, 1927)
- g) Oversættelser: 3 bind (Heine: Atta Troll; Shelley: Den følede Blomst - begge optr. SC:SL VIII; Heine: Rabbien af Bacharach). Hertil 3 privattryk samt andre mindre bidrag til tidsskrifter og antologier, optr. SC:SL VIII
- h) Journalistik: 2 bind (Jord og Sjæl. Erindringer, noveller og litterær journalistik. Udvalg ved Stig Krabbe Barfoed, 1961. Det aandelige Overskud. Journalistik i udvalg ved Lise Brinch Petersen og Mogens Rukov, 1971). Se i øvrigt E&H

II. Foreliggende udgaver

- a) Større udgaver
Samlede Værker. I-VII, 1918. SV er sammenstillet af restoplæg og dele af samtidigt udsendte nyoplag og forsynet med et til lejligheden fremstillet fælles titelblad. Halvdelen af oplaget medtager ikke Naturbørn. Trefoden medtages ikke. Ingen tekstplysninger; ingen kommentarer.

Sophus Claussens Lyrik. I-IX:1-2. Tekstkritisk og kommenteret udgave ved Jørgen Hunosøe. 1982-84. Bind I-VII indeholder 10 bind digte, jf. 1a, bind VIII lyrikoversættelser, bind IX Andre digte, trykte og utrykte. Bind VIII-IX under medvirken af Knud Bjarne Gjesing. Kommentarer, efterskrifter, registre, tidstavler m.m. (Forkortet SC:SL I-IX:2)

- b) Enkeltudgaver
Danske Digttere ved Arbejdet. VIII. Sophus Claussen-Manuskripter (DSL) med indledning ved Ernst Frandsen, 1941. Fot. gengivelse af manuskripter og udkast.

Notater og skitser. Udvalgt og med forord af Keld Zeruneith, 1993. Udvalg fra NkS 1340,8°: SCs 110 notesbøger. Ingen kommentar.

Gyldendals Julebog. 1952. Sophus Claussen. Udgivet som Manuskript. Redigeret af Carl Bergstrøm-Nielsen. Indeholder faksimiler af manus, fotos, digte og artikler. Alle digte optaget i SC:SL IX.

Udvalgte Digte ved Inger Claussen og Carl Bergstrøm-Nielsen, 1952. Digtene er forsynet med dateringer fra Ernst Frandsen: Sophus Claussen I-II, 1950. Ingen tekstoplysninger; ingen kommentarer. 2. oplag 1970.

Sophus Claussen. En studiebog. Udg. af Dlf ved Bo Hakon Jørgensen og Jan Sand Sørensen, 1977. Bogen er en tekstmosaik med udgiverens kommentarafsnit skudt ind imellem SC's tekster. Desuden uddrag af dagbøgerne. Ingen tekstoplysninger, men noter.

Digte. I udvalg ved Jørgen Hunosøe, 1985. Med kommentarer og efterskrift. Forlæg: SC:SLI-IX.

Parken og Staden. Digte i udvalg ved Jørgen Hunosøe. 1987. Med kommentarer, efterskrift og illustrationer ved Inge Ellegaard. Forlæg: SC:SL I-IX.

Sol-sekunder. Digte i udvalg ved Keld Zeruneith, 1992. Med efterskrift og noter. Tekstforlæg: SC:SL I-IX.

Herudover findes enkelte andre lyrikudvalg.

Valfart (1896) blev 1983 udg. af Bo Hakon Jørgensen som fot. optryk af originaludgaven. Efterskrift. Ingen tekstkommentarer.

Unge Bander (1894) blev 1986 udg. af Jørgen Hunosøe i serien Danske Klassikere. Efterskrift, noter og tekstkritisk tillæg.

Antonius i Paris (1896) og Valfart (1896) blev 1990 udg. af Jørgen Hunosøe i serien Danske Klassikere. Efterskrift, noter (i samarbejde med Esther Kielberg) og tekstkritisk tillæg.

c) Breve: 5 samlinger.

Viggo Stuckenberg - Sophus Claussen. En Brevveksling. Med indledning og noter ved Johs. Brøndum-Nielsen, 1963. Næsten alt optaget i:

Sophus Claussen og hans kreds. En digters liv i breve. I-II. Udg. af Frans Lasson, 1984. Udvalget medtager ikke SC's franske og italienske korrespondance. En del danske korrespondancer savnes.

Fra Ekbátana til Klarebodeme. En brevbog om Sophus Claussen og hans forlæggere ved Frans Lasson, 1981.

Sophus Claussen og Inger Nielsen. Breve fra et venskab. Udg. af Frans Lasson, 1984/85.

Breve fra Clara. Omkring Sophus Claussens Italiensophold 1894. Ved Jørgen Hunosøe, Danske Studier 1985.

En del breve er tilsyneladende gået tabt eller ikke indkommet til **Det Kgl. Bibliotek**. Væsentligst brevene til Johs. Jørgensen. Breve til Edith og Helge Rode i skuespiller Ebbe Rodes eje.

III. Arkivmateriale

Materialet på Det Kgl. Bibliotek fordeler sig stort set således if. genrer:

1. Digte: NkS 3633,4°, I-IV og NkS 2172,2°, I-II
2. Dramatiske arbejder: NkS 2173,4°
3. Romaner og noveller: NkS 3634,4°, I-V, NkS 2174,2°, I-II
4. Essaysamlinger: NkS 2175,2°, I-II
5. Avis- og tidsskriftartikler: NkS 3635,4°, I-III, NkS 2176,2°
6. Oversættelser til fransk og fra fransk og tysk: NkS 2177,2°, NkS 2293,2°
7. Personalialia og scrapbøger m.m.: NkS 2732,2°, I-IV
8. Breve til Sophus Claussen: NkS 4978,4°, I-X
9. NkS 2788,2°: Sophus Claussen 1-28. Den dækker: I, 1-12: Breve til SC (A), Breve fra SC (B), II, 12-14: Personalialia, III, 15-22: Manuskripter (16-17): Digte, IV (23): Fotografier, V (24-26): Tryksager og VI Diverse (27-28)
10. Optegnelser og skitsebøger 1884-1931: NkS 1340,8°, I-XV DI

Kladder, udkast, renskrifter m.m. til det trykte som utrykte forfatterskab er således stort set bevaret.

IV. Udgavebehov

- a) Digte: er udgivet i en komplet tekstkritisk og kommenteret udgave. Mht. utrykte ungdomsdigte før 1887 se SC:SL I 117.
- b) Skuespil: Arbejdersken (1898) er aldrig genudgivet. Der er tale om et stort tænkt, men æstetisk vistnok mislykket værk, der må prioriteres lavest i forhold til c og f.
- c) Romaner og noveller: Unge Bander, Antonius i Paris og Valfart er udgivet i Danske Klassikere. Mellem to Kyster er nok SC's svageste prosaværk. Byen, der var tænkt som første del af en trilogi, opgav SC selv, Kittys motiwerden indgår i Antonius..., kun Fortællingen om Rosen (delvis udarbejdet samtidig med de to rejseromaner) kunne fortjene en nyudgivelse i Klassikerserien. Første og anden redaktion på Det Kgl. Bibliotek. - En del utrykte renskrifter på Det Kgl. Bibliotek er vist med god grund utrykte.

- d) Essays: Begge samlinger er uundværlige for en dybere forståelse af forfatterskabet og dets udvikling og burde genudgives.
- e) Journalistik: De to udvalg er ganske repræsentative, men det er dog stadig muligt at finde spændende tekster frem-
- f) Breve: Frans Lassons store udgave er pålidelig, men kunne og burde suppleres. Og der burde gøres en ekstra indsats mht. SC's breve til Johs. Jørgensen, som ejermanden ikke vil offentliggøre.
- g) Dagbøger: Trods Keld Zemneiths repræsentative udvalg er der også her ting at hente på Det Kgl. Bibliotek.

V. Konklusion

Det forekommer ikke realistisk at forestille sig en samlet, kommenteret udgave af hele SCs fiktive forfatterskab, der i givet fald skulle inkludere SC:SL, der er udsolgt og svært opdrivelig, samt de tre titler i Danske Klassikere. En sådan udgave vil formentlig nærme sig 20 bind a 250 s.

Værker i udvalg er ligeledes svær at forestille sig, hvis man tager de mange eksisterende lyrikudvalg i betragtning.

Derimod må der være et behov for en ny, kommenteret og tekstkritisk udgave af de to essaysamlinger (omfang ca. 400 s. + 20% kommentar), ligesom lignende udgaver af Fortællingen om Rosen og Arbejdersken kunne overvejes. Journalistikken bør revurderes.

Johannes Jørgensen (1866-1956)

I. Forfatterskabet

Debuterede 21.2. 1886 i Nutiden: i bogform 1887.

Udsendte 1887-1948 stort set én titel pr. år, ofte flere; adskillige titler i flere oplag. Over halvdelen af forfatterskabet oversat (20 sprog). Flittig bidragyder til diverse aviser, tidsskrifter m.m.

Bibliografier

1. De lange Vandringer. Et prosa-udvalg ved CB-N (1966). Heri: Johannes Jørgensens trykte arbejder i bogform i kronologisk orden (s. 319-322); mht- oversættelser, se ovenfor. Karakteriseres af bestyrer af JJ-samlingeme i Svendborg, Ellen Espelund som "ikke-tilfredsstillende".
2. Orion over Assisi og andre efterladte Arbejder. Redigeret af CB-N (1959). Intet tidligere i bogform. Efterskrift. Fortegnelse over trykte arbejder i bogform (gal oplysning i Lindtner 1976).

Småtryk/privattryk er udeladt. (Se Dansk skønlitterært forfatter-leksikon)

Forfatterskabet kan inddeles i følgende hovedgrupper:

- a) Lyrik: 14 udgivelser (digte i prosaværker ej medtaget)
- b) Fiktiv prosa: 14 udgivelser (7 romaner, 5 samlinger af fortællinger, 2 af lignelser).
- c) Ikke-fiktiv prosa: (9 biografier, 21 skildringer/rejsebøger, 11 essaysamlinger/polemiske og bekendende skrifter).
- d) Oversættelser: 34 titler (jf. Carl Bergstrøm-Nielsen (CB-N): De lange Vandringer s. 323-329). Hertil 3 udvalg.
- e) Oversættelser og gendigtninger ved JJ: 19 arbejder + 1 udvalg (Fremmed Frugt. Udvalgte oversættelser af europæisk poesi ved CB-N i samråd med oversætteren, 1945).

II. Foreliggende udgaver

Der findes ingen samlet udgave. Udvalgte Værker I-VII (1915) er relativt let at opdrive antikvarisk, ligesom Udvalgte Digte 1884-1944 (1944).

Der foreligger flg. udvalg:

1. Lyrik [1885-1896] (1904) (3. oplag 1921)
2. Udvalgte Værker I-VII (1915) (Tekstgrundlag: 1. udg.; Rejsebogen gennemset af forfatteren og ny indledning indsat).

I:	4 90'er-romaner
II:	3 romaner, <u>Lignelser. Fortællinger</u>
III:	3 rejsebøger
IV:	2 rejsebøger
V:	2 biografier, 1 bekendelsesskrift

- VI: 1 rejsebog, Essays
 VII: 5 digtsamlinger (Vers udeladt)
3. Skrifter 1-3 (1929) (En af forlaget sammenstillet, indbunden række af tidligere udg. titler u. fælles titelblad).
 4. Udvalgte Digte 1884-1944 (1944) (medtager også udvalg af digte fra prosaværkeme) (4. oplag 1954). Tekstgrundlag: 1. udg. - dog med enkelte rettelser. Ved CB-N i samråd med forfatteren.
 5. Fortællinger (Den yderste Dag (efter 2. oplag) - Græs (efter 1. udg.) - Ikke uden Frugt (1. tryk) (1912)
 6. Orion over Assisi og andre efterladte Arbejder. Ved CB-N (1959). Intet tidligere i bogform. Efterskrift (se også Bibliografier)
 7. Imellem Nattens Stjærner og andre Digte. Udvalg ved CB-N (1961)
 8. De lange Vandringer. Et prosa-udvalg ved CB-N (1966) (Se også Bibliografier)

Med hensyn til Erindringer udkom Mit Livs Legende 1-7 (1916-28); stærkt omarbejdet 1-2 (1949). Af Brevudgaver findes kun Breve fra Johannes Jørgensen til Viggo Stuckenberg. Ved Jørgen Andersen (1946).

Manuskriptudgaver

Danske Digtere ved Arbejdet. XIII. Johannes Jørgensen-Manuskripter (DSL) med indledning ved Emil Frederiksen (1946) ("Det sidste Glimt", "Her sad vi ved Gribsostrand", "Døren lukkedes stille" og brevfragmenter).

III. Arkivmateriale

1. Dagbøger 1882-1956: JJ's Mindestuer/Svendborg. Registrant dér og på Det Kgl. Bibliotek:
 1266 bind i Ms. micro 2015¹⁻¹³⁹.
2. Levnedsberetning i Ordenskapitlet.
3. Breve: JJ's Mindestuer/Svendborg. Registrant dér og på Det Kgl. Bibliotek.
 Ms. micro 3049. 93 spoler:
 Spole 1-89: Breve
 "90: Personalia
 " 91: JFs adressebøger
 " 92: Manuskripter
 "93: Efterslæt
 Tilladelse kræves.
4. Manuskripter til den trykte, senere produktion: JJ's Mindestuer / Svendborg. Ej katalogiseret.
 Det Kgl. Bibliotek:
 1. Coll. Sml. 273,4^o: Blandede Arbejder 1-2.
 Renskrifter: a. ca. 50 blade (lyrik)
 b. ca. 350 blade (prosa)
 2. NkS 1770,2^o: 11 blade (lyrik)
 3. NkS 1839,2^o: 8 blade (prosa)
 4. NkS 2716,2^o: 1 kps. med digte (fra Emil Frederiksen)

IV. Udgavebehov

Det falder naturligt at anlægge i hvert fald to synsvinkler på Johannes Jørgensens forfatterskab: en litteraturhistorisk og en æstetisk. Hans litteraturhistoriske betydning er indiskutabel - mens der - set med vor tids æstetiske øjne - vist kun er elementer i den kunstneriske produktion, der kalder på at genudgives. Det følgende forsøger at kæde de to hensyn sammen.

En samlet udgave må siges at være utænkelig, og selvom man så bort fra den katolsk-inspirerede del af forfatterskabet (og dermed udelukkede de bøger, som har gjort JJ verdensberømt) og koncentrerede sig om produktionen før århundredskiftet, vil det fortsat være vanskeligt at anlægge de to nævnte kriterier. Men man kunne forestille sig følgende:

Det synes overflødigt at optrykke alle 5 ungdomsromaner (de kan på det nærmeste anskues som én). Noget lignende gælder lyrikken. Noget kunne tale for ét bind lyrik og prosa 1887-1898, der viser alle sider i det unge forfatterskab: fx optrykker Sommer (1892) (hvis anskuet som nøgleroman pga. skildringen af Oluf: Albert ~ JJ: Sophus Claussen), afsnittet om København i M. Galschiøts Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere (1887-93), prosaafsnittene fra Stemninger (1892), udvalgte digte fra de fire første samlinger, artikler fra Tilskueren (1891-93, konfereret med Essays. 1906), artikler fra Taamet (1893-94) (øvrige tidsskrifter, evt. aviser?) samt udvalg af lignelser og fortællinger. Arbejdsgruppen billiger dog principielt ikke denne type udgivelser.

V. Konklusion

Følgende kunne overvejes: En udgave med lyrikken op til fx 1920 (7 samlinger; 1-2 bd.). Den kunne efterfølges af et bind 1920-1950, om der var interesse herfor (7 samlinger; 1-2 bd.).

Det kunne desuden overvejes at genudgive Mit Livs Legende, der ud over sin kildehistoriske værdi stadig er levende læsning (den vil være voldsomt kommentarkrævende; ca. 4 bd.). De p.t. båndlagte breve og dagbøger kalder vel på deres egne udgivelser. 2 bd. litterær essayistik og kritik kunne også overvejes-

Jeppe Aakjær (1866-1930)I. Forfatterskabet

Debut: 10.3.1883 med artikel (i Skive Folkeblad): litterær debut 1899 (Bondens Søn). Flere fortællinger og bøger er skrevet på jysk.

Bibliografi: Jeppe Aakjær: Mit Regnebræt. En Selvbibliografi, 1919 og JAa: Fra Sallingland til Øresund. 1932 s. 160-70 (v. Aug. P. Schmidt). Aug. F. Schmidt: Jenie og Jenlefesterne. 1935 s.75-77; J.Aa. Nogle Oplysninger. 1933; "Nogle Oplysninger om Aakjærs Digtning", i Edda. 1940 s.206-18

Selvbibliografien, der samtidig har karakter af "indre" bibliografi, rummer udførlige supplerende oplysninger; Aakjær kalder det i forordet "en literær Renlighedspligt at gjøre Rede for, *hvormeget* der var mit og *hvor* det var at finde".

JAa vedgik en voksende puristisk tendens i forfatterskabet, som førte til revision af tidlige tekster.

Forfatterskabet omfatter 7 romaner 1899-1921, 9 digtsamlinger 1899-1927 (Rugens Sange foreligger senest i 15. udgave 1990), 6 bd. fortællinger (ialt ca. 55) 1900-13, 5 dramaer 1907-25, 4 bd. erindringer 1928-34 (sidste bind posthumt), ca. 12 bd. kulturhistorie (godt 200 afhandlinger), en Blicher-biografi samt ca. 400 artikler og taler. Posthumt udkom et bd. digte og noveller (1932) v. Aug. F. Schmidt.

II. Foreliggende udgaver

a) Større udgaver

Skrifter 1-10, 1912-13. Omfatter 3 bd. digte, 1 bd. dramaer, 3 bd. romaner og 3 bd. fortællinger, alle reviderede i forhold til 1. udgaverne.

De 3 bind digte = 1. udg. af Samlede Digte

Samlede Værker 1-8, 1918-19. Omfatter 2 bd. digte, 1 bd. dramaer, 1 bd. artikler og taler, 1 bd. kulturhistorie, 1 bd. romaner og 2 bd. fortællinger.

Over den blanke Aa. Udvalgte prosaværker 1-2, 1949 (v. Svend Aakjær).

Samlede Digte 1-3, 1931 (v. Svend Aakjær), optrykt 1947.

Udgaven fra 1947 omfatter 505 digte + et betydeligt antal oversættelser i bd. 3 s. 129-300. Hvert bind har udførlige noter om tilblivelse og udgivelsesforhold. Alfabetisk register i bd. 3. If. Solvejg Bjerre medtager udgaven stort set alt.

Udvalgte Digte. 1956, (Nanna og Svend Aakjær). De 121 digte er daterede; ordforklaringer s.339-44. Udvalget omfatter knapt 25% af de samlede digte.

Artikler og Taler. 1919 omfatter årene 1887-1918 og godt 100 tekster. Indeholder oplysninger om 1. tryk, samt enkelte noter. Tilsyneladende gengivet efter 1. tryk.

Erindringerne (4 bd.) er genoptrykt flere gange, senest 1987-91, "nænsomt moderniseret i retskrivningen", med nye forord af Solvejg Bjerre og delvis med nye billeder.

Vadmelsfolk er genudgivet i 3 bind (51 noveller, 1983) med ordforklaringer ved Hans Jørn Christensen (i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab). Tekstgrundlaget er ikke oplyst, men synes at være identisk med samme titel i 2 bind, 1919 = Samlede Værker 6-7, dog med moderniseret retskrivning.

Udvalg heraf 1995 i 1 bind (v. Steen Piper og Solvejg Bjerre).

b) Enkeltudgaver

Vredens Børn. 1904 er genudgivet og med ordforklaringer v. Hans Jørn Christensen (GMT 1979), og igen 1982. Herudover findes flere optryk, bl.a. med moderniseret retskrivning (1983, udstyr som Vadmelsfolk ovenfor).

Dlf-udgaver:

Digte og Fortællinger. 1928 (v. N.P. Pedersen og P. Horn).

Aakjær i udvalg. 1957 (v. Hans Povlsen).

c) Breve

Hovedudgaven er Breve fra Jeppe Aakjær 1883-1899. 1944 (v. Solvejg Aakjær Bjerre). Brevene (ca. 130) belyser den unge mands udvikling frem til forfatterskabets begyndelse. Forordet nævner muligheden af en fortsættelse, som aldrig er udkommet.

Breve til broderen Jens Aakjær 1899-1903 udkom som Gyldendals Julebog/Mindebogen 1931 v. Georg Saxild.

Solvejg Bjerre (udg.): Em brevveksling mellem Jeppe Aakjær og Henrik Cavling. 1988. Brevveksling 1904-30 med noter.

Kamma Aakjær: Drøm og drama. Breve mellem Jeppe Aakjær og hans søskende. 1990.

JAA's brevveksling med især broderen Jens, indsat i en kommenterende ramme.

Breve fra Martin Andersen Nexø 1-3, 1969-72 (DSL, v. Børge Houmann) indeholder 28 breve fra Nexø til JAA 1902-29, men ingen den modsatte vej, jf. titlen.

JAA's brevveksling med Georg Brandes 1897-1926 (v. Solvejg Bjerre) er trykt i tidsskr. Janus (Oslo) IX 2/1941 s. 143-60.

Solvejg Bjerres Livet på Jenle. Nanna og Jeppe Aakjær's hjem. 1985, rummer fyldige uddrag af brevvekslingen mellem Nanna og JAA.

III. Arkivmateriale

Det Kgl. Bibliotek (Lauritz Nielsen 1943 s. 1-5), især Marx-Nielsens samling; her trykmanuskripter til store dele af forfatterskabet. Siden er samlingen ordnet i et særligt Aakjær-arkiv. Siden 1943 er i årene 1961-71 bl.a. afleveret NkS 4725.4, med 133 kps. breve, samt 19 kps. med personalia og ms. Bortset herfra findes der løse enkeltms. i diverse samlinger. If. Solvejg Bjerre er alt ms.-materiale afleveret til Det Kgl. Bibliotek, og der opbevares ingen manuskripter på Jenle. På Jenle findes endnu det meste af JAA's store bogsamling, herunder hans egne bøger med talrige marginaltilføjelser og en række bøger fra kolleger, hvoraf mange med store dedikationer. Samlingen er gennemregistreret, og der findes

desuden en fyldigt kommenteret og særdeles lettilgængelig og anvendelig registrant over JAa's brevarkiv i form af en parallel til registranten på Det Kgl. Bibliotek.

IV. Udgavebehov

Det er først og fremmest digtene, der - med rette - bærer JAa's ry. Den foreliggende 3-bindsudgave vurderes at være en solid udgave, der tillige foreligger i betydelige oplag og derfor er forholdsvis let at erhverve antikvarisk.

Vedr. brevene forekommer den mest påtrængende og ganske omfattende opgave at være en udgave, i forlængelse af udgaven fra 1944, af JAa's brevveksling med danske forfattere, politikere m-v. En del af det velbevarede og velordnede materiale udnyttede JAa selv i sine erindringer. Omfanget er det vanskeligt at skønne præcist om uden en grundigere undersøgelse af korrespondenternes arkiver, men en udgave vil kunne give et meget væsentligt bidrag til belysning af det såkaldt "folkelige gennembrud". Bortset fra den ensidige Nexø-udgave findes dette gennembrud temmelig dårligt dokumenteret.

Der er således grundlag for at tilrettelægge en brevuegave, der dækker en tæt forbundet *kreds af skribenter*, fx Aakjær, Skjoldborg, Nexø, Thøger Larsen, Johannes V. Jensen, Johannes Buchhoitz og evt. flere. Efter alt at dømme vil JAa's omfattende korrespondance danne centrum i en sådan udgave.

Vredens Børn kan overvejes udgivet i Klassikerserien efter 1. udgaven og med redegørelse for de ikke ubetydelige ændringer i senere tryk, evt. ledsaget af diverse supplerende artikler.

V. Konklusion

De fleste af forfatterskabets tekster foreligger i de udgaver, der er behov for, de bedste (digtene) i forholdsvis tilgængelige, velredigerede udgaver, så der forekommer ikke umiddelbart at være behov for en større, kritisk udgave af de samlede værker eller særlige/udvalgte dele heraf. I tidens løb vil et bind i Klassikerserien med originale samlinger af JAa's lyrik sikkert være relevant.

Vredens Børn kan evt. udgives i Klassikerserien.

Herudover knytter den største udgivelsesmæssige interesse sig til en udgave af JAa's omfattende brevveksling efter 1899; som skitseret evt. som led i en større udgave.

Marie Bregendahl (1867-1940)

I. Forfatterskabet

Marie Bregendahl (MB) debuterer 1899, men selv sætter hun sin debut til 1902. Hendes første udgivelse i bogform kommer 1904.

Den litterære produktion, der især ligger i tidsrummet 1912 - ca. 1940, falder i følgende hovedgrupper:

- a) Lyrik: 1 bind.
- b) Fortællinger: 12 bind.
- c) Romaner: 5 udgivelser.
- d) 2 udgivelser af selvbiografisk og anden ikke-digterisk art.

MB's forfatterskab er ikke selvstændigt bibliograferet, men optaget i Dansk skønlitterært Forfatterleksikon 1900-1950, der overflødiggør den kortfattede bibliografi i Peder Hesselaas Marie Bregendahl. 1939. Det fremgår, at MB var en flittig bidrager til diverse periodica, som dog efter leksikonnets praksis kun oplyses ganske nødtørftigt. Det fremgår også, at store dele af produktionen nåede at komme i flere udgaver/oplag.

II. Foreliggende udgaver

Der findes ingen samlet udgave af forfatterskabet. Men i 1935-36 samlede MB dele af sin tidligere produktion i Sødalsfolkene og Med aabne Sind.

En Dødsnat (1912) foreligger i Danske Klassikere ved Mette Winge og Esther Kielberg, 1992.

III Arkivmateriale

Der foreligger kun nogle få manuskript-blade til MB's forfatterskab i offentlige biblioteker. Men Håndskriftafdelingen i Det Kgl. Bibliotek rummer en stor samling af MB's hidtil utrykte korrespondance: familiebreve, breve til MB samt MB's brevkoncepter, i alt 35 kps.

IV. Udgavebehov

Udvalget finder ikke behov for en større, evt. samlet udgave af MB's forfatterskab eller brevvekslinger, men kan anbefale Billeder af Sødalsfolkene Liv til udgivelse i Danske Klassikere.

Denne række af fortællinger, i alt 7 bind, udkom 1914-23 og blev 1935 udgivet samlet i to bind under titlen Sødalsfolkene (2.udg. 1948). Hovedparten af teksterne overføres uden betydelige ændringer til 1935-udgaven. Men af Mens Aarene gik -. 1922 udelades 3 af i alt 5 fortællinger eller ca. 34% af teksten. Omstændighederne ved dette bortvalg, der er udvalget ubekendt, må indgå i overvejelserne ved beslutningen om en evt. udgave i Danske Klassikere.

Umiddelbart må udvalget pege på en genudgivelse af de oprindelige tekster i deres helhed i overensstemmelse med seriens praksis.

V. Konklusion

Udvalget finder ikke noget aktuelt behov for en stor videnskabelig udgave af MB's forfatterskab. Dog vil hendes korrespondance være relevant i forbindelse med en evt. udgivelse af brevvekslinger omkring "det folkelige gennembrud", jf. omtalen af Jeppe Aakjær.

Martin Andersen Nexø (1869-1954)I. Forfatterskabet (ekslid. småtryk op til 48 s.).

Debut 10.7. 1893 i Fyns Tidende; i bogform 1898.

Forfatterskabet er bibliograferet i Børge Houmann: Martin Andersen Nexø Bibliografi med indledning og biografiske noter på dansk og tysk (1961). Fortegnelsen over danske arbejder "omfatter alt - eller dog alt væsentligt. Det samme tør ikke siges om arbejder, som er skrevet på fremmede sprog direkte til udenlandske blade eller tidsskrifter eller som bidrag til udenlandske samleværker" (s.7). Bibliografien er ikke senere suppleret.

Hertil: Talt og skrevet om Martin Andersen Nexø. Martin Andersen Nexø Bibliografi II (1967). En del stof her meddeles også i bind I. Navnlig ikke dette bind gør krav på fuldstændighed - det umådelige materiale taget i betragtning.

Produktionen fordeler sig således:

- a. Romaner: 8 udgivelser
- b. Noveller/fortællinger/skitser: 14 udgivelser
- c. Digte: 1 udgivelse (Digte udk. 1951 i 2. forøgede udgave)
- d. Skuespil: 1 udgivelse
- e. Rejseskildringer: 3 udgivelser (Soldage udk. 1925 i 2. forøgede udgave)
- f. Erindringer (udkom 1932-39 i 4 bd. Første samlede udgave: Erindringer 1-2 udk. 1945. 3. udg. 1969 v. Erik Vagn Jensen. Denne udg. er sammenholdt m. forfatterens originalms.)
- g. Taler, artikler m.m.: 1 udgivelse (den essayistiske Breve til en Landsmand. 1945). Hertil: Taler og Artikler 1-3.1 udvalg og med indledning ved Børge Houmann (1954-55). Bd. 1 indeholder også rejseskildringer.
- h. Desuden store mængder af bidrag på flere sprog til aviser, tidsskrifter, samleværker, antologier m.v., som ikke er udgivet i selvstændig bogform. (Rejsebeskrivelser, boganmeldelser, politisk polemik, naturbeskrivelser, fiktive skitser m.m.)

Stort set hele det skønlitterære - og en væsentlig del af det øvrige - forfatterskab blev - og bliver fortsat - oversat. Den skønlitterære produktion foreligger i flere optryk og reviderede udgaver.

II. Foreliggende udgaver

Der foreligger ingen samlet udgave på dansk, men på tysk og russisk.

1. Erindringer: se I, f.
2. Taler, artikler m.m.: se I, g.
3. Breve:

Breve fra Martin Andersen Nexø I-III. I udvalg og med kommentarer ved Børge Houmann (1969-72; DSL).

Venskab og revolution. Martin Andersen Nexø's og Marie Nielsens venskab og politiske virke 1918-24. Ved Børge Houmann og Morten Thing (1990).

Martin Andersen-Nexø: Tre breve til Jacob Appel - Henrik Yde: Martin Andersen-Nexøs Italiens-breve til Jacob Appel. Dansk Udsyn (1988) nr. 6, s. 333-48.
Et venskab. Venskabet mellem Martin Andersen Nexø og Johan Borup (...). Ved Henrik Yde (1991).

4. Den skønlitterære produktion:

a. Fortællinger m.m.:

- * Muldsjud 1., 2. og 3. Samling (1922, 1924 og 1926). Næsten komplet samling af fortællinger 1896-1926.
1926 udsendtes de tre bind i 12 hefter under titlen Samlede Fortællinger. Bortset fra titlen er der stort set ingen forskel på de to udgaver.
- * Ungdom og andre Fortællinger. Udvalgt og ordnet af digteren (1954)
- * Lykken og andre Fortællinger. Udvalgt og ordnet af digteren (1955)
- * De tomme Pladers Passagerer I-II (1946). Udgiver ikke angivet.
- * Bornholmernoveller - med efterskrift ved Sven Møller Kristensen (1977). [Retskrivning normaliseret. Udvalgt fra Muldsjud I-III]
- * Dlf-udgaver:
 1. Lotterisvensken og andre noveller. Indledning og noter ved Kaj Larsen (1949) [efter Muldsjud I-III]
 2. Vejen mod Lyset. Udvalgt noveller og artikler med forord, teksttoplysninger, noter og litteraturlister ved Jørgen Aabenhus (1979) [Tekstgrundlag: 1. trykkene]

b. Romaner og rejsebøger:

1. Soldage. Efterskrift og noter ved Henrik Yde. Danske Klassikere 1996. [sammenholdt m. originalms., opr. rejsereportager samt 2. udg. 1925]
2. Rejse i Syden. Et udvalg af rejsebreve. Udg. med indledning af Børge Houmann 1979. [Retskrivning normaliseret]
3. Pelle Erobreren 1-4 (1906-10). Udkom i 6 udgaver op til 1949. [7. udg.] 1965 i Gyldendals Bibliotek. [Optr. efter originaludg. Retskrivning normaliseret. Efterskrift ved Johan Fjord Jensen. Fra og med denne udg. genoptrykkes forordet "Til Læseren!"].
8. og 9. udg. som Tranebøger (identiske med 7. udg.).
10. udg. ved Børge Houmann 1972. Bd. 1-4. Til grundlag for denne udgave er lagt MAN's håndskrevne ms. (på daværende tidspunkt mikrofilmen (Ms. phot. 206¹⁻⁴) af ms., der befandt sig i sv. privateje. Det er først 1990 tilgængeligt Det Kgl. Bibliotek: NkS 855,2^o), den trykte 1. udg. og romanens 4. udg. (1933), som MAN selv læste korrektur på. Fejl i 1. udg. er således rettet af MAN i 1933-udg. "Ialt er der ved den foretagne revision fundet 854 uoverensstemmelser mellem de tre forlæg". Opr. retskrivning og tegnsætning er bibeholdt. I bd. I s. 303 redegøres for principperne for den foretagne revision.
11. udg. 2. opl. 1974 som Tranebog. Optrykt efter Børge Houmanns udg., men med delvis normaliseret retskrivning. Senere optryk i anledning af Bille Augusts filmatisering (1987) p.t. udsolgt.
4. Ditte Menneskebarn 1-5 (1917-1921)
Udkom i 11 udgaver op til 1975, tidligt samlet i 2 bd. Optrykkes angiveligt efter 1. udg., men med normaliseret retskrivning. Optr. 1995 som Tranebog.
5. Jeanette (1957)

3. bd. af trilogien Morten hin Røde. Arbejdet ikke afsluttet v. MAN's død. Efterskrift v. Børge Houmann og Hans Kirk, som har gennemgået det ufuldendte ms. og foretaget enkelte forkortelser.

III. Arkivmateriale

Mht. Det Kgl. Biblioteks samlinger kan der henvises til Børge Houmann: "Martin Andersen Nexø Arkivet" i Meddelelser fra Rigsbibliotekaren. 32. arg., 1981, s. 3-14. Arkivernes indhold er beskrevet af Henrik Yde i "Nexø-arkiverne på Det Kongelige Bibliotek" i Nordica XI, 1994, s. 167-170. Der er tale om et mindre og et større arkiv:

Den største del af arkivet, som er tilbageleveret i 1981, kaldes Nachlass von Martin Andersen Nexø og er registreret på tysk i fem tykke "Findbücher" af personale på Deutsche Akademie der Künste zu Berlin, således:

- I, Werkmanuskripte omfatter 909 numre og indeholder udkast og færdige *manuskripter* til digte, skuespil, romaner, erindringer, noveller, taler og artikler. En stor del af det er upubliceret.
 - II, Materialsammlung rummer bl. a. en samling *selvbiografiske optegnelser* og korrespondance af organisatorisk og politisk indhold.
 - III, Korrespondenz rummer hovedsageligt *forretningsbreve* med forlag og oversættere. Nachtrag zu Band Blå. Persönliche Briefe [IV] er meget omfattende og spændende. Den går helt tilbage til 1889. Her finder man også store *brevvekslinger* med samtidige danske forfattere, Henrik Pontoppidan, Jeppe Aakjær m.m.fl. og en stor korrespondance med udenlandske venner, digtere og politiske samarbejdspartnere m.v.
 - IV, Persönliche Unterlagen indeholder bl. a. en ret stor samling *regnskabsbøger og notesbøger* med dagbogsoptegnelser, digtudkast m.v. helt tilbage fra 1893.
- Nachtrag indeholder 36 læg af blandet karakter.

Den (mindre) del af arkivet, der hele tiden har befundet sig i Danmark, er registreret i Martin Andersen Nexø's Arkiv. Deponeret i Det Kgl. Bibliotek af Martin Andersen Nexø Fonden. Registraturen er udarbejdet af Børge Houmann i 1968. Arkivet rummer nogle hundrede *breve* til og fra familie (utilgængelige til år 2004) og fremmede, mest efter 1945, samt flere tusinde fødselsdagshilsener. Endvidere *originalmanuskripter* til bl. a. erindringerne, Midt i en Jæmtid og Morten hin Røde. Endvidere *upublicerede manuskripter* til et skuespil samt Nexø's første romanforsøg fra 1896-97 samt fotos og personalia.

Desuden er der et Supplement til Martin Andersen Nexø's Arkiv. Acc. 1981/138. indeholdende især *breve* fra private samt *artikelmanuskripter* efter 1945.

Andre Nexø-arkivalier på Det Kgl. Bibliotek

I Ny Kgl. Samling forefindes et antal breve til og fra Nexø. Manuskripterne til Ditte Menneskebarn er i NkS. Til Dryss! En Udflugt [F] og Soldage i Collinske Sml. 389,4°. På Det Kgl. Biblioteks REX-arkiv over accessioner siden 1988 er der 28 numre, heriblandt orig. manus, til Pelle Erobreren og Jeanette og breve og desuden hele materialet fra æresboligen i Dresden: *Breve, personalia, manuskripter, fotografier, tryksager* (særskilt registrant haves). Endvidere 8 *personlige notesbøger fra 1890'erne til 1950'erne; en samling tryksager; en film*

(2 spoler). Og *En samling breve fra Martin Andersen Nexø* jf. særlig registrant. Samt Manuskripter og notater af Martin Andersen Nexø nr. 1-46 m.m., jf. særlig registrant.

Nexø-arkivalier uden for Det Kgl. Bibliotek

Med den endelige samling af Nexø-arkiverne i 1991 er Det Kgl. Bibliotek i dag i besiddelse af langt den største del af de Nexø-arkivalier, der findes i verden. Alligevel beror der fortsat et stort og ofte interessant materiale (ikke mindst breve, især i familiens eje) uden for Det Kgl. Bibliotek, dels i andre arkiver i ind- og udland, dels i privateje. Herhjemme kan bl.a. nævnes Martin Andersen Nexø Mindestuer i Nekso, Statsbibliotekets håndskriftafdeling, Holger Bernilds arkiv, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv samt Børge Houmanns arkiv. Der kan i øvrigt henvises til fortegnelsen over "Utrykte kilder" i Henrik Yde: Det grundtvigske i Martin Andersen Nexø's liv. s. 719-22, 1991 og mere spredt til noteapparatet i Børge Houmann: Martin Andersen Nexø og hans samtid I-in, 1981-88.

IV. Udgavebehov

4 spor kunne følges:

1. Eksisterende værker:

En *samlet* udgivelse vil sandsynligvis møde de samme praktiske og økonomiske problemer, som det var tilfældet med en samlet Herman Bang-, Henrik Pontoppidan- og Sophus Claussen-udgave. Der måtte da evt. anlægges et genremæssigt synspunkt og indenfor dette måske et kvalitativt og repræsentativt. Anskuet således ville det vel være naturligt at følge DSL's Pontoppidan-model: at udgive a. de "store" romanværker b. de fortællinger m.m., som MAN selv samlede:

- a. 1. Pelle Erobreren I-IV med basis optr. efter 1. udg. og sammenholdt med Børge Houmanns udg. fra 1972 samt originalmanuskriptet.
2. Ditte Menneskebarn I-V optr. efter 1. udgaven og sammenholdt med originalmanuskriptet.

b. Fortællinger m.m.

En samlet udgave kunne overvejes - med basis i Samlede Fortællinger, suppleret med senere fortællinger fra Ungdom (...) og Lykken(...). Forord, digte, efterord (især fra udenlandske udg.) o.l. fra de forskellige enkeltsamlinger er ikke optaget i Samlede Fortællinger.

Herudover kan der være grund til at rette opmærksomheden mod:

2. Tekster kun trykt i tidsskrifter, dagblade m.m.:

Taler og Artikler 1-3 indeholder kun en meget lille, om end væsentlig del indenfor området.

3. Uudgivne manuskripter af både fiktiv og ikke-fiktiv art:

If. Henrik Yde (nævnte Nordica-art.) kan der her "stadig gøres værdifulde og overraskende 'fund'".

4. Uudgivne breve: Også her kunne Børge Houmanns udvalg: Breve fra Martin Andersen Nexø I-III - hvor værdifuldt det end er - med udbytte suppleres fx med familiebreve (breve til og om MAN's tre hustruer supplerer det fiktive forfatterskabs tematisering af forholdet ml. det mandlige og det kvindelige).

V. Konklusion

Prosafiktionen er utilstrækkeligt dækket ind, og udvalget skønner det nødvendigt i hvert fald at sørge for pålidelige udgaver af:

1. Pelle Erobreren I-IV
2. Ditte Menneskebarn I-V
3. Fortællinger. En samlet udgave disponeret kronologisk inkl. forord m.v. (også udenlandske).
4. Herudover er der tilslutning til en tilsvarende omfattende kronologisk disponeret udgave af MAN's *artikler* m.v. Det kun i periodica trykte materiale er utrolig omfattende (på ét år -1901-1902 - ses fx i et enkelt dagblad (København) 58 artikler og 2 digte, hvoraf ingen af artiklerne og kun det ene digt optoges i bogform). En løselig omfangsberegning ville lyde på ca. 5-7 bind á ca. 300 s. + kommentar. En sådan udgave kunne fx projekteres og udgives i kronologiske "blokke" eller rækker, af økonomiske o.a. årsager.
5. Der er ligeledes tilslutning til en ny udgave af hans Erindringer -
6. samt til en udgivelse af efterladte papirer i øvrigt, dvs. uudgivne manuskripter til digte og taler, notesbøger med udkast til de trykte værker, dagbøger m.m.
7. Udvalget er positivt indstillet over for tanken om en supplerende brevudgave, men afstår fra at tage stilling til det nærmere behov for og især omfang af en sådan udgave

Helge Rode. 1870-1937

Debut 1887 (skitsen "Drenge"). Den første større udgivelse, romanen *Styrke*, kom 1891.

I. Forfatterskabet

- a. Digte: seks digtsamlinger. Som titlen angiver, omfatter udvalget Digte, gamle og nye, 1907, en række ikke før trykte digte. Også Udvalgte Digte, 1945, indeholder et par indtil da utrykte digte. Lamia er et dramatisk digt, der er blevet opført som opera. En prolog og en epilog, hhv. fra mindefesten for Holger Drachmann og fra Henrik Ibsens hundredårsdag, foreligger utrykt.
- b. En roman.
- c. Skuespil: 21 skuespil, heraf to utrykte.
- d. Essays: tre selvstændigt udgivne essays, heraf to af religiøst indhold; desuden er en række avisindlæg med religiøst emne samlet i Den sjette Dag, 1927.
- e. Litteraturkritik i bogform: tre samlinger af litteraturkritiske artikler.
- f. Artikler: talrige artikler i aviser og tidsskrifter.
- g. en Strindberg-oversættelse.

Ud over registreringen i Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900-1950 findes der ingen samlet bibliografi over HR's forfatterskab.

II. Foreliggende udgaver

HR's værker foreligger ikke i samlet udgave. Hans digte og essays, som der eventuelt kan være interesse for i studiesammenhænge, fås ikke i boghandelen, men kan sædvanligvis fås antikvarisk.

Udvalgte Digte (1945, 2. opl. 1957), har som tekstgrundlag Hvide Blomster. 2. udg. 1918; Digte. 1896; Digte, gamle og nye. 2. opl. 1920.; Ariel, 2. opl. 1921; Den stille Have. 2. opl. 1923, Den vilde rose. 1931.

Udvalget foretaget af digterens familie. "Digtene fremtræder fortrinsvis i kronologisk Orden".

Af Det sjælelige Gennembrud. Udvalgte Kritiker. 1928 kom et uddrag i fotografisk optryk på Universitetsforlaget i Aarhus 1972

III: Arkivmateriale:

Lauritz Nielsen 1943 nævner kun et enkelt trykmanuskript til drama. Herudover foreligger manuskripter til nogle få digte og et drama samt en korrespondance på 56 breve fra og 4 breve til Helge Rode, heraf 1 på Universitetsbiblioteket i Oslo.

IV-V Udgavebehov og konklusion

HR's digtning kan ikke måle sig med det bedste fra perioden. Men hans person har spillet en ret betydelig rolle i tidens kunst- og kulturdebat.

Der er næppe brug for en samlet HR-udgave. En udgivelse, der omfatter de bedste digte og de vigtigste essays, er der et vist behov for; men den er efter gruppens mening ikke en DSL-opgave. Til belysning af perioden kunne det måske være af værdi at udgive et udvalg af HR's korrespondance med tidens centrale litterære skikkelser: Claussen, Stuckenberg, L.C. Nielsen, Jakob Knudsen, Marie Bregendahl, Vald. Vedel.

Johannes V. Jensen (1873-1950)I. Forfatterskabet

Debut 1.1.1894 med digtet "Korsfareren" (*Journalen*). Debut i bogform: Danskere. 1896; senere regnede JVJ ikke denne roman og den fig. Einar Elkær. 1898 med til forfatterskabet.

Bibliografi: Frits Johansen og Aage Marcus: Johannes V. Jensen. En Bibliografi I, 1933, II, 1951. Tidligere udgaver af I og II hhv. 1923 og 1943. - Bibliografien, der omfatter 1349 numre, er så vidt vides ikke suppleret siden 1951; der foreligger siden da talrige optryk, opsamlingsbind med tekster, der ikke tidligere er trykt i bogform (jf. nedenfor), samt tryk af tekster, der ikke forekommer i bibliografien som fx JVJ: "Viborgs grundmurede Katedralskole", 1993, der bl.a. indeholder 5 danske stile og et digt til forældrene. Der er således behov for et supplement til bibliografien.

Aage Marcus' vidtrækkende samarbejde med JVJ ved korrektur og tilrettelæggelse af en række udgaver er temmelig detaljeret beskrevet i hans erindringer Den lange vej, 1969, spec. s.110 og 118-26.

Forfatterskabet er særdeles omfattende, ca. 75 udgivne originalbind, jævnt fordelt over perioden 1896-1951 og fordelt over alle genrer, inklusive 2 skuespil; hertil kommer flere posthume udgivelser. JVJ's oversættelser til dansk, bl.a. af sagaer, Kipling, Shakespeare og Whitman er ikke inddraget i oversigten. Der foreligger desuden en række oversættelser af JVJ-værker til fremmede sprog, som heller ikke er taget i betragtning her. Det skønnes enklest at udforme beskrivelsen af de udgivelsemæssige forhold ved at opdele stoffet efter de delgenrer, der understøttes af en række større, sammenfattende udgaver.

II. Foreliggende udgaver

a) Større udgaver

Skrifter 1-8, 1916 = 4 romaner, 2 bd. Himmerlandshistorier, 1 bd. noveller og 1 bd. myter.

Skrifter 1-5, 1925 = 2 bd. romaner og digte, 1 bd. Himmerlands-historier, 1 bd. noveller, 1 bd. myter.

Begge udgaver er i realiteten sammenstillet af forhåndenværende udgaver og optryk, der er identiske med separate udgaver af de enkelte bind.

b) Separatudgaver

Himmerlandshistorier

Himmerlandshistorierne omfatter ialt ca. 40 fortællinger. De fleste af dem udkom oprindelig i 3 samlinger: Himmerlandsfolk. 1898, Nye Himmerlandshistorier, 1904 og Himmerlandshistorier. Tredje Samling, 1910. Mange af historierne findes i fortryk i periodica m.v.; ved senere genoptryk tilføjes nye fortællinger og udskydes enkelte, ikke-novellistiske fortællinger, 1933 (7. opl.) etableres (med hjælp fra Aage Marcus) stabil kanon i 2 bind (31 historier), 1950 (10. opl.) i 1 bind (forøget med 2 historier) og 1973 (med 5 historier = ialt 39 historier; heri tekstoplysninger s.367-68 ved Aage Marcus). De udskudte historier/tekster (Emigranten, Graabølle, Hedebonden, Himmerlands Beskrivelse) er aldrig blevet genoptaget

i de samlede udgaver, men 3 af dem optrykt i Aage Marcus' JVJ-antologi Jordens kreds, 1967. If. Aage Jørgensen har Gyldendal efter en henvendelse i 1994 stillet "en ny, præsentabel udgave i udsigt" (Aage Jørgensen og Helene Kragh-Jakobsen: Columbus fra Himmerland (Farsø Bibliotek 1994 s.53)). Udgaven er formentlig identisk med den i Gyldendals bogklub for marts 1995, hvor teksten er "nysat" og udover 1973-udvalget rummer "Himmerlands Beskrivelse".

Dlf-udvalg:

1968/1971 ved Povl Marstal (10 historier), med vejledning, opgaver og ordforklaringer. Tekstgrundlaget er udg. fra 1950, men med normaliseret retskrivning.

1979 ved Sven Møller Kristensen (12 historier), med vejledning, opgaver og ordforklaringer. Tekstgrundlaget er ikke oplyst; formentlig 1950/73 - ikke normaliseret.

Noveller

Novellerne omfatter de 5 udgivelser Skovene, Intermezzo, Singaporenoveller, Lille Ahasverus, Olivia Marianne, ialt 15 tekster + Skovene, der består af en række kapitler. Teksterne findes i en række udgaver. Skovene og Intermezzo er senest optrykt som tranebog (1973, optrykt efter 5. udg. 1953), inid. tekstoplysninger, ved Aage Marcus, der har tilføjet myten "Udenfor Tiden". Singapore-novellerne er bl.a. delvis optaget i Marcus⁵ udgave af myterne.

Myter

Myter omfatter ialt ca. 160 kortere prosatekster, udgivet i 11 bd. 1907-44. De fleste af myterne foreligger i fortryk før bog-udgaverne. Hertil kommer Mytens Ring, Efterladte Myter og beskrivelser, 1957 (v. C. Bergstrøm-Nielsen) og Mørkets Frodighed, Tidlige Myter, 1973 (v. N.B. Wamberg; 33 tekster 1898-1903(-07)), som enten ikke er optrykt i Aage Marcus' udvalg eller ikke er medtaget i de oprindelige samlinger). Endelig kommer hertil et større antal ikke-optrykte bidrag i periodica m.v., som formentlig må kategoriseres som myter.

Myter 1-2, 1946 og 1960, er et fyldigt udvalg (79 myter), udvalgt og revideret af Aage Marcus. Ingen oplysninger vedr. herkomst, datering eller revision. Nogle få myter er i den forbindelse overført til Himmerlandshistorierne (og omvendt), hvad der indikerer afgrænsningsproblemer. Ligeledes er der medtaget 2 andre tekster og hele 9 tekster fra Eksotiske Novellen således at udgaven tæller 90 tekster, men i virkeligheden kun medtager ca. halvdelen af teksterne fra JVJ's egne myte-samlinger.

Andre afgrænsningsproblemer dukker op i løbet af forfatterskabet, idet et tidligere og snævrere mytebegreb (af typen: ikke-saglig, fabelløs oplevelse, bestemt af livs- og naturfølelse) tilsyneladende udvandes af en pragmatisk opsamling af tekster (af typen: kronik i Politiken) i de udgivne bind.

Dlf-udvalg:

1929: Danske Myter v. N.C. Nielsen (blandet tekstudvalg, ikke kun myter).

1969 og 1971: Myter og digte i udvalg v. Leif Nedergaard; normaliseret retskrivning.

1994: Interferenser v. Flemming Harrits. Medtager 8 myter fra Wamberg's og Marcus' udgaver. Kommentar og efterskrift.

Komaner

1) Føljetonromaner

Under pseudonymet Ivar Lykke skrev JVJ fra januar 1895 til juli 1898 i alt 10 føljetonromaner. Heraf er alene Milliontyvenes Høvding eller den røde Tiger genudgivet (v. Leif Nedergaard, 1990, med moderniseret retskrivning).

2) Selvstændige romaner

JVJ udgav i alt 7 selvstændige romaner 1896-1936 (Danskere, Einar Elkær, Kongens Fald, Madame d'Ora, Hjulet, Pr. Renaults Fristelser, Gudrun). De er alle genoptrykt, Gudrun så sent som i 1982, efter 1. udgaven, men med nugældende retskrivning.

3) Den lange Rejse.

JVJ udgav de 6 bind i serien "Den lange Rejse" i "uregelmæssig" rækkefølge 1908-22. Hertil kommer den selvstændige efterskrift Æstetik og Udvikling, 1923. Fællestitlen blev først anvendt i en engelsk udgave 1922-24, på dansk 1931. Der forekommer til dels betydelige tekstændringer i bindene frem til den forkortede og reviderede udgave ved Aage Marcus 1938 i 2 bind, senere i 1 bind og 1949 ff. igen i 2 bind. Marcus' revision er summarisk angivet i bibliografien bd. n s. 16 og i hans erindringer, jf. ovenfor.

Enkelte bind (Bræen, Nomegæst) foreligger som tranebøger optrykt efter 1. udgaven, mens i samme serie Skibet er optrykt efter Marcus' udgave!

I Dlfs regi foreligger siden 1939 en udgave af Bræen, (4. udg., 5. opl. 1963, udvalgt, optrykt efter 1. udgaven) med kommentar m.v.; udgiveren Martin Larsens oplysninger om tekstforholdene (1963 s. 183-84) antyder komplikationsniveauet i forhold til de senere revisioner af teksten.

Digte

JVJ udgav ialt 5 digtsamlinger 1906-37, samt et stort antal "løse" digte. En "sigtet og redigeret", samlet udgave ved Aage Marcus udkom 1943 og medtager 111 af de 164 digte i samlingerne; udvidet 1948 (v. Frits Johansen) og siden optrykt 1954 og 1964.

Journalistik og essayistik

Omfatter 16 større bind 1901-49, samt 3 bind biografier (Kipling, Johs. Larsen, Thorvaldsen) og 1 bind om Kvinden i Sagatiden, 1942. Hertil kommer én posthum opsamling: Ungt er endnu Ordet, 1958 (v. C. Bergstrøm-Nielsen). De 16 bind spænder over rejseartikler, portrætter, anmeldelser og essays. Et udvalg af portrætter, genoptrykt fra diverse samlinger, herunder mytebind, udkom med titlen Aandens Spor, 1962 (v. C. Bergstrøm-Nielsen).

Populærvidenskabelige skrifter

Omfatter især de 3 bind: Dyrenes Forvandling, 1927, Aandens Stadier, 1928, Vor Oprindelse, 1941. Heraf er det første udvidet og genoptrykt 1951.

III. Arkivmateriale

Håndskriftmaterialet på Det Kgl. Bibliotek er indtil 1943 registreret hos Lauritz Nielsen 1943; samlingen indeholder næsten udelukkende trykmanuskripter. JVJ daterede fra 1920'erne normalt sine manuskripter, der sjældent afviger meget fra trykkene.

Efter 1943 er der afleveret anseelige arkivalier i 1951, 1962, 1968, 1970 og 1984, bl.a. har Aage Marcus afleveret kladden til Kongens Fald jf. Oluf Friis II, 187 inkl. note. Herudover findes der arkivalier i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, i Hartvig Frischs arkiv, i museet i Farsø, samt formentlig stadig en del i privateje.

Breve findes ligeledes på Det Kgl. Bibliotek; desuden en mindre samling på Universitetsbiblioteket i Oslo. Samlingen af breve *til* JVJ er beskeden, breve *fra* ham findes især til forlæggerne Ernst Bojesen, L. C. Nielsen og Peter Nansen, men herudover forholdsvis få; en del findes formentlig endnu i privateje o.a.st.

Samlinger. JVJ Museet i Farsø ejer en temmelig omfattende samling af bøger, særtryk, udklip (af og om) og enkelte manuskripter. Samlingen, der stadig øges ved gaver og indkøb, registreres for øjeblikket af bibliotekar Helene Kragh-Jakobsen i en database, som er tilgængelig på Farsø Bibliotek. - Statsbiblioteket i Århus ejer Stig Rolvsens omfattende udklipssamling (12 kapsler), som for øjeblikket registreres af Eva Seibæk. - Kai Nommesen, Frederiksberg, har i privateje en betydelig samling; ejeren er ved at registrere samlingen i en database (oplysning via Erik M. Christensen). De nævnte samlinger indholder alle klip, der supplerer bibliografien.

Herudover er væsentlige privatsamlinger ikke lokaliseret, men de kan sagtens tænkes at eksistere.

1.1.1995 oprettedes "Johannes V. Jensen-Centret ved Aarhus Universitet" (Nordisk Institut), hvor der vil blive opbygget diverse registranter m. m.

IV. Udgavebehov

Opdeling jf. pkt- II ovenfor. For samtlige udgivelser gælder det, at det må være en mulighed at forestille sig et samarbejde med Johannes V. Jensen Museet i Farsø og med "Johannes V. Jensen-Centret ved Aarhus Universitet".

Erik M. Christensen og Sven Hakon Rossel forbereder for DSL en udgave af JVJ's lyrik og har ydret interesse for at forestå en DSL-udgivelse af resten af forfatterskabet.

En større - evt. en komplet - JVJ-udgave lader sig næppe realisere over et kortere åremål. Det må være hensigtsmæssigt at dele projektet op i en række afdelinger, der kan realiseres særskilt, men i ensartet udstyr og efter så vidt muligt ensartede principper (jf. dog nedenfor vedr. specielt Kongens Fald). Projektet er så omfattende, at man må forestille sig et større teamwork.

Himmerlandshistorier

Der er grundlag og behov for at etablere en komplet, tekstkritisk udgave, der inddrager såvel fortryk som trykmanuskripter, der er bevaret for mindst halvdelen af historienes vedkommende. Tilblivelsesoplysninger, bl.a. i brevmaterialet, er delvis opsamlet hos Oluf Friis. Kontrol for senere (mindre) ændringer er påkrævet. Behov for bl.a. sproglig kommentar, evt. i samarbejde med Jysk Ordbog, der forberedes af Aarhus Universitet.

Udgaven kan opdeles med bevarelse af de oprindelige 3 samlinger. Men en rent kronologisk rækkefølge, suppleret med bibliografi, er også mulig. Enkelte supplerende, ikke tidligere genoptrykte tekster synes at kunne tilføjes (fx bibliografien nr. 196).

Omfang ca. 2 bind a 250 sider + 1 kommentarbind.

Noveller

Der er grundlag og behov for at etablere en komplet, tekstkritisk udgave af de tekster, der med rimelighed kan karakteriseres som noveller = de oprindelige 5 samlinger, optrykt efter 1. udgaverne og med inddragelse af manuskripter og senere ændringer. Enkelte supplerende tekster vil muligvis komme til.

Omfang ca. 2 bind a 250 sider, inkl. kommentar.

Myter

I JVJ's udformning bidrager genren "myter" væsentligt til udviklingen af dansk kortprosa i grænseområdet mellem fiktion (novelle) og essay (journalistik) og til dels under indflydelse af kronikformen.

Der er grundlag og behov for at etablere en komplet, tekstkritisk udgave af "samtlige" myter, der inddrager såvel fortryk som trykmanuskripter, der er bevaret i meget stort antal. Kontrol og notation af senere ændringer, bl.a. i Aage Marcus' revision, er påkrævet. Grundlaget kan være de bogtrykte udgaver, så samlingerne respekteres, og man samtidig løser en række afgrænsningsproblemer.

En kronologisk rækkefølge efter tilblivelsestidspunkt og førstetryk/fortryk vil formentlig også være mulig, suppleret med en bibliografisk oversigt over de oprindelige bind. Her åbnes der da mulighed for at gå uden for de oprindelige bind, men med betydelige afgrænsningsproblemer.

Udgaven vil under alle omstændigheder give en række afgrænsningsproblemer mht. tidlige og posthume "myter" og i forhold til Himmerlandshistorieme, jf. ovenfor.

Omfang ca. 4 bind a 250 sider + 1 kommentarbind

Hertil må formentlig føjes en længere række tekster af samme eller næsten samme karakter som myterne, men ikke medtaget af JVJ i mytesamlingerne (jf. fx Wamberg's udvalg af tidlige tekster), evt. suppleret med JVJ's egne refleksioner over myteformen, gengivet efter førstetryk og med inddragelse af manuskripter. Der vil her være betydelige afgrænsningsproblemer i forhold til anden journalistik.

Omfanget lader sig ikke umiddelbart ansætte, men vil næppe overstige 2 bind + kommentar.

Romaner

1) Medmindre man forestiller sig en altomfattende JVJ-udgave, er der næppe grundlag for at trykke (flere af) *føljetonromanerne*, - set i relation til de nok så presserende problemer i centrum af forfatterskabet.

2) *Selvstændige romaner*. Man kunne forestille sig de syv bind udgivet i en afdeling for sig og efter helt samme principper, dvs. med inddragelse af de eksisterende trykmanuskripter og senere udgaver. I en altomfattende JVJ-udgave vil det sikkert være det rigtige.

På den anden side er de to tidlige romaner genudgivet og dermed forholdsvis tilgængelige. *Madame d'Ora* og *Hjulet* kommer i Klassikerserien 1996 (v. S.H. Rossel), og de to sidste er forholdsvis svage tekster, der let fås antikvarisk. Udgivelsesbehovet må derfor vurderes som mindre påtrængende.

Tilbage bliver de særlige problemer omkring *Kongens Fald*, som skiller sig ud, dels ved sin litteraturhistoriske betydning, dels ved sine komplicerede tekstforhold, der ikke kan uredes inden for Klassikerseriens rammer. Der bør etableres en egentlig *studieudgave*, indeholdende dels teksten i 1. udgave (med tekstkritisk apparat vedr. trykmanuskriptet og

senere udgaver, specielt 2. udgaven), dels hele den omfattende kladde, der her undtagelsesvis er bevaret (jf. Friis ogjf. Nedergaard i Danske Studier 1991). Kommentaren bør formentlig belyse JVJ's brug af kildestoffet, samt tilblivelseshistorien. Udgaven vil da til sin tid kunne danne grundlag for en udgave i Klassikerserien og evt. en udgave i en samlet romanrække.

Inden for gruppen JVJ's romaner vurderes dette at være den mest påkrævede opgave, og den bør prioriteres højere end en udgave af en samlet romanrække.

Omfang: ca. 1-2 bind tekst og 1 bind kommentar.

3) *Den lange Rejse*. Der er behov og grundlag for en tekstkritisk udgave, baseret på 1. udgaverne, men formentlig ordnet efter den "saglige" og ikke den udgivelsesmæssige kronologi. Der inddrages trykmanuskripter og senere udgaver. Udgivelsen bør nok omfatte den selvstændige efterskrift inkl. evt. supplerende tekster. Udgaven bør formentlig belyse JVJ's brug af diverse kilder.

Det er udvalgets vurdering, at en udgave af Den lange Rejse er ønskelig, men ikke højt prioriteret.

Omfang: ca. 7 bind a 250 sider + 2 bind kommentar.

Digte

Erik M. Christensen og Sven Hakon Rossel arbejder for øjeblikket for DSL med en udgave af JVJ's samlede lyrik, planlagt til 7-800 sider (i 3 bind), inkl. kommentar. I forbindelse med udgaven, der er planlagt til at foreligge i manuskript i 1997, gennemføres en grundig registrering af lyriske tekster overalt i såvel det trykte som det utrykte forfatterskab, jf. S.H. Rossel: "Johannes V.Jensens lyrik - og hvad deraf følger" (i: Columbus fra Himmerland (1994) s.21-37). Den nærmere indretning af udgaven er ikke oplyst, udover at den svarer til DSL's praksis for standardudgaver. For de tidlige digtes vedkommende vil der formentlig være afgrænsnings- og definitionsproblemer i forhold til kortprosaen.

Skuespil

JVJ udgav - uden succes" 2 skuespil: Sangerinden, 1921 (en dramatisering af Madame d'Ora) og Darduse, 1937, En genudgivelse forekommer kun relevant i forbindelse med en komplet JVJ-udgave.

Journalistik og essayistik

En komplet udgave af denne del af forfatterskabet kan omfatte alle udgivne bind, suppleret med materiale udenfor, som alene er trykt i periodica m.v. Alt i alt en betydelig opgave, hvis omfang er vanskelig at vurdere uden en dyberegående undersøgelse.

En foreløbig, forsigtig optælling viser, at *det ikke-optrykte materiale* drejer sig om ca. 100 anmeldelser (overvejende af arkæologiske, historiske, etnografiske og naturhistoriske udgivelser), ca. 50 portrætter/personkarakteristikker/nekrologer og ca. 235 artikler af forskellig art, hvoraf et mindretal vil kunne rubriceres som fiktion eller "myter". Især forekommer der i det ikke-optrykte materiale at være fiktionsnært stof og portrætter, som kunne fortjene optryk. Hertil kommer en mindre del selvbiografiske artikler og udtalelser om JVJ's eget forfatterskab.

Imidlertid vil det sikkert være det eneste rigtige at trykke *alt*, hvad der ikke tidligere har været indlemmet i JVJ's egne bøger. Spørgsmålet er så, hvordan det bedst kan ske.

Problemerne med indretningen af en evt. udgave vil formentlig bedst løses *ved først* at afgrænse og evt. også udgive hele den fiktive og fiktionsnære del af det samlede forfatterskab, inkl. ikke-optrykt materiale, jf. ovenfor.

Hvad der *derefter* henhører under journalistik og essayistik, bør vurderes under ét; *muligvis* således at man ikke i alle tilfælde respekterer de ofte uegale bind for så i stedet at samle stoffet i fx rejseskildringer, personportrætter, anmeldelser, politiske artikler osv.

En udgave bør medinddrage de betydelige mængder af trykmanuskripter.

Når bortses fra interessen i det betydelige ikke-optrykte materiale er det vanskeligt at vurdere behovet for en udgave af det journalistiske og essayistiske stof. Bortset fra de tidligste er de oprindelige bind stadig forholdsvis lette at erhverve antikvarisk. JVV-Centeret ved Aarhus Universitet planlægger at skanne hele det ikke-optrykte materiale og derefter evt. overføre det til cd-rom; det således opsamlede materiale vil evt. kunne danne udgangspunkt for en senere udgivelse.

Populærvidenskabelige skrifter

Gruppen af populærvidenskabelige eller udviklingshistoriske skrifter omfatter i det mindste 3 bind. De er (endnu) forholdsvis lette at anskaffe antikvarisk og en kritisk udgave af dem vil først komme i betragtning ved en komplet JVV-udgave. De bør i så fald suppleres med ikke-optrykte artikler. Udgivelse vil kræve en betydelig realkommentar i samarbejde med diverse fagfolk.

Breve

Der foreligger forholdsvis få breve og som regel ikke gensidige brevvekslinger, da brevene til JVV som regel savnes (de blev efter hans egne oplysninger brændt under besættelsen sammen med en række dagbøger). Kun få breve er trykt. Forlagskorrespondancen - der vil kunne suppleres med de endnu utilgængelige dele af Gyldendals arkiv - kunne muligvis udgøre en publiceringsmæssig enhed. En del materiale må endnu forventes at ville dukke op og blive afleveret, og tilrettelægning af en udgave vil formentlig først kunne tænkes om adskillige år.

V. Konklusion

Ud over den udgivelse af JVV's samlede digte, der allerede er sat igang hos DSL, er der umiddelbart behov for kritiske, supplerede udgaver af Himmerlandshistorier og af Myter. Ligeledes for en kritisk studieudgave af Kongens Fald. Tilrettelæggelsen af disse udgaver bør foretages således, at de kan indgå som led i en evt. komplet JVV-udgave.

Herefter vil der i anden række være behov for en kritisk udgave af Den lange Rejse, af novellerne og evt. de øvrige romaner.

Ligeledes vil der i anden række være behov for en udgave af de ikke-optrykte artikler, som ikke medtages i de forannævnte deludgaver, evt. i sammenhæng med en samlet, kritisk udgave af JVV's omfattende essayistik.

I forbindelse med udgivelserne synes der at være behov for en supplerende af den eksisterende bibliografi og for en eftersøgning af manuskripter og breve, hvoraf en del stadig må formodes at være i uregistreret privateje.

Thøger Larsen (1875-1928)

I. Forfatterskabet

Debut 1891, i bogform 1895.

Bibliografi: Der foreligger en utrykt bibliografi ved Knud Madsen fra 1991 (opr. hovedopgave fra Danmarks Biblioteksskole, 1978), hvis 1. del: litteratur af Thøger Larsen omfatter 660 numre. En del af numrene registrerer TL's artikler til Lemvig Dagblad, 1904-28 og tidsskriftet Aflantis, 1923-25. Bibliografien reviderer det billede af overskuelighed, som litteraturhistoriske oversigter giver indtryk af, idet en række arbejder - især digte - første gang er trykt i aviser og tidsskrifter eller som lejlighedstryk. (Bibliografien redegør ikke på stedet for, hvilke digte - og i hvilken skikkelse - der optages i senere samlinger; man skal her gå over titelregistret).

Forfatterskabet omfatter 10 digtsamlinger, 1 roman (indeholdende en række digte), 3 novellesamlinger (Trækfugleveys undertitel: Fortællinger og Digte) samt 1 bind afhandlinger. 1916 udgav TL Jord, 1904 sammen med Dagene. 1905.

1917 udkom Udvalgte Digte ved TL.

Jord, 1904, Dagene, 1905, Det Fjerne, 1907 og Bakker og Bølger, 1912 udgaves 1995: 4 digtsamlinger 1904-1912 ved Lotte Thyrring Andersen i Danske Klassikere.

Hertil kommer en række oversættelser, hvoraf et udvalg er samlet i Fra andre Tungemaal 1948, overs. af Edda-Myterne I-II 1926-28 m.m.

II. Foreliggende udgaver

Udvalgte Værker 1-5 (1947-53) v. Otto Gelsted og Erik Zahie

- 1) Jyske Noveller
- 2) Fra andre Tungemaal
- 3) Frejas Rok [roman]
- 4) Under Stjerner. Udvalgte Digte 1895-1914
- 5) Sfærernes Musik. Udvalgte Digte 1920-1927

Mest omfattende udvalg. Ingen meddelelser om tekstgrundlag.

Andre udvalg forefindes, men registreres ikke her (bl.a. af Chr. N. Brodersen, 1960 for Dlf). Kunst og Liv. Essays og Artikler. Ved Jens Aage Doctor. Hasselbalcks Kultur-Bibliotek (1955).

Virkeligheden. Artikler og foredrag. Ved Chr. N. Brodersen (1961).

Danske Digtere ved Arbejdet IX. Thøger Larsen-Manuskripter (DSL) med indledning ved Chr. N. Brodersen, 1943 ("Solsangen". "Jorden").

4 digtsamlinger 1904-1912: se under I.

III. Arkivmateriale

På Det KgL Bibliotek befinder sig en så omfattende samling af *manuskripter*, at der findes kladder, renskrifter og trykmanuskripter til *hele* den trykte produktion, undertiden dog kun i brudstykker (NkS 2134,2°. *Blandede arbejder*. I-VIII). Arbejdet med variantapparat er ikke uoverkommeligt, da håndskrifterne - i hvert fald til de 4 første digtsamlinger, som er konsulteret af Lotte Thyrring Andersen - ikke på nogen afgørende måde afviger fra de trykte tekster. *Utrykte digte* er relativt få og begrænser sig stort set til ungdomsdigte. Til gengæld vil en redegørelse for ændringer mellem *førstetryk* og bogtrykkene blive ret omfattende. - Med henblik på kommentaren kan brevsamlingen konsulteres (NkS 4725,2° og NkS 5076,4°). If. Felix Nørgaard, hvis brevudgave 1988 blev taget af DSL's udgivelsesprogram, er der skønmæssigt 3-400 breve, hvoraf Ebbe Kornerups bog om TL (1928) bringer 31- Senere har Chr. N. Brodersen, dels i sin monografi Thøger Larsen I-II (1942-1950) dels i Thøger Larsen, 1975, offentliggjort en række breve, men hovedparten er utrykte.

På Lemvig Museum befinder der sig et vist materiale, bl.a. tre kasser med udkast, kladder m.m. Hertil avisartikler, breve, optegnelser og oversættelser. Ud over dette er der skriftligt materiale i 2 skrivebordsskuffer og en arbejdspladt. Dette materiale katalogiseres 1994 ff. af Lotte Thyrring Andersen.

IV. Udgavebehov

Der er udkommet 9 større udvalg siden 1928, sidste 1984 og 1986. TL er altså læst (dog ingen titler i Gyldendals Lagerliste 1995 eller i Fælleslagerkatalog 1994-2) - og forsøg på at anfægte hans klassikerstatus (Steffen Hejlskov Larsen, Berl. Aftenavis 8.5.1967) har ikke vundet genklang. Denne status er imidlertid først og fremmest funderet på de 4 digtsamlinger, som udkom 1995 i Danske Klassikere; TL var udpræget lyriker og skulle en større udgave forberedes, ville det - som i tilfældet Sophus Claussen - være rimeligt at se bort fra epikken og essayistikken. Den ville i givet fald komme til at bestå af:

- a) de 10 digtsamlinger
- b) digte trykt andetsteds (Frejas Rok, tidsskrifter, aviser, særtryk m.m.)
- c) utrykte digte
- d) oversættelser

Som nævnt er antallet af digte i kategorierne b og c beskedent. Imod en sådan udgave af den samlede lyrik taler da udgivelsen af de 4 centrale digtsamlinger i Danske Klassikere.

V. Konklusion

Udvalget finder ikke, at der er et umiddelbart behov for udgivelse af Thøger Larsen.

Konklusion

Konklusion

I. Resultater

1. Kronologisk resumé

Undersøgelsens resultater vedr. behovet for udgivelse af større udgaver og enkeltudgaver af danske, litterære tekster efter ca. 1800 kan summarisk opstilles efter den kronologiske forfattersække.

Rækkefølgen a), b), c) osv. angiver, medmindre andet er angivet, en prioriteret rækkefølge; der henvises til behandlingen af de enkelte forfattere. // markerer skel mellem en gruppe med høj, hhv. lavere prioritet; kun højprioriteter er taget med i de efterfølgende optællinger og ræsonnementer.

Betegnelsen "forfatterskab" inkluderer ikke breve, men det bør i visse tilfælde overvejes at samordne udgivelsen af værker og breve, jf. fx Herman Bang.

P.A. Heiberg: Intet umiddelbart behov.

Jens Baggesen: a) Labyrinten.

Thomasine Gyllembourg: Intet umiddelbart behov.

A. Oehlenschläger: a) Cd-rom med hele forfatterskabet inkl. samtlige tekst-versioner, evt. inkl. c), b) Erindringer, c) Udvalg af tidlige oversættelser fra tysk og engelsk.

N.F.S. Grundtvig: a) Poetiske skrifter, b) 1 bd. lyrik og 1 bd. salmer i Danske Klassikere.

B.S. Ingemann: a) Ungdomsværker 1810-20.

C. Hauch: a) Lyrik, b) Erindringer, c) Afhandlinger.// d) Romaner og Fortællinger.
e) Dramatik.

J.L. Heiberg: a) Udvalg af dramatik i Danske Klassikere.

Poul M. Møller: Hele forfatterskabet.

Chr. Winther: Hele forfatterskabet.

Henrik Hertz: a) Udvalg af dramatik i Danske Klassikere.

H.C. Andersen: a) Lyrik, b) Dramatik, c) Artikler m-v.

Fr. Paludan-Müller: Hele forfatterskabet: a) Værker 1832-50. b) Værker 1850-74.

M.A. Goldschmidt: a) 4 romaner.

Georg Brandes: a) Afhandlinger, b) Hovedstrømninger.// c) Selvbiografi d) Brevsupplement
e) Cd-rom med versioner af kritiske tekster.

Holger Drachmann: a) Lyrik, b) Forskrevet, c) Kortere fiktionsprosa

Amalie Skram: a) Hele forfatterskabet, b) Breve.

Herman Bang: Hele forfatterskabet: a) Fiktion, b) Ikke-fiktion. c) Breve.

Henrik Pontoppidan: a) Kortere prosaarbejder. b) Journalistik.

Gustav Wied: Intet umiddelbart behov.

Jakob Knudsen: a) 1-2 romaner i Danske Klassikere.

Johan Skjoldborg: a) Breve, b) Gyldhohn i Danske Klassikere, c) Min Mindebog i Danske Klassikere.

Ingeborg/Viggo Stuckenberg: a) Fagre Ord/Valravn i Danske Klassikere.

Ludvig Holstein: Intet umiddelbart behov.

Sophus Claussen: a) 2 essaysamlinger. b) 1 roman og 1 skuespil i Danske Klassikere.

M.A. Nexø: a) 2 romaner, b) Fortællinger, c) Artikler, d) Erindringer. // e) Papirer- f) Evt. brevsupplement.

Johs. Jørgensen: a) Lyrik 1886-1920. b) Udvalg/del af litterær essayistik og journalistik. c) Erindringer, d) Lyrik 1920-1950.

Jeppe Aakjær: a) Breve, b) Vredens Børn i Danske Klassikere.

Marie Bregendahl: a) Breve, b) 1 roman i Danske Klassikere.

Helge Rode: Intet umiddelbart behov.

Johs. V. Jensen: a) Himmerlandshistorier. b) Kongens Fald. c) Myter. // d) Den lange Rejse e) Noveller.

Thøger Larsen: Intet umiddelbart behov.

2) Standardudgaver

Det største udgivelsesbehov vedrører overraskende nok ikke de nyeste forfattere i materialet, men to tidligere perioder:

1) De romantiske forfattere, som i deres samtid blev udgivet i store, evt. samlede udgaver, der især for ungdomsproduktionernes vedkommende var kraftigt redigeret (fx Ingemann og Paludan-Müller). Her er der brug for kritiske udgaver af de oprindelige, ofte genreblandende bind, sammenholdt med bevarede manuskripter og Madder.

2) Det moderne gennembruds forfattere, som ofte solgte godt og kom i større, markedsbestemte forlagsudgaver af svingende kvalitet og begrænset omfang (fx Drachmann, Bang, Pontoppidan). Her er der behov for kritiske udgaver af forfatterskaberne i deres fulde omfang, sammenholdt med bevarede manuskripter og evt. suppleret med utrykte eller oversete tekster og evt. breve.

Omfanget og karakteren af de fremanalyserede behov for Standardudgaver fordeler sig på følgende grupper: Samlede udgaver, deludgaver, og enkelttitler; endelig diskuteres en række særlige forhold. Tal i parentes angiver det skønnede antal bind (minimumskøn); som nævnt i indledningen er der tale om bind af noget forskelligt omfang.

a) Samlede udgaver i standardniveau foreslås for følgende 5 forfatterskaber:

Poul Møller (6), Chr. Winther (8), Fr. Paludan-Müller (5+6), Amalie Skram (12) og Herman Bang (12+6+4+2).

Her foreligger større udgaver enten slet ikke eller i en helt utilfredsstillende form. Vedr. Amalie Skram og Herman Bang foreslås samtidig brevudgaver, vedr. Paludan-Müller er en brevudgave under sondering hos DSL. Udgaverne af Paludan-Müller og Herman Bang kan deles op, jf. de pågældende redegørelser.

Udgivelse af de 5 forfatterskaber vil omfatte i alt godt 60 bd.

Hertil kommer en cd-rom-udgave af Oehlenschlägers forfatterskab med optagelse af samtlige tekstformer fra Oehlenschlägers egen hånd, jf. nedenfor pkt. d).

b) Deludgaver i standardniveau, men af noget forskelligt omfang, foreslås for følgende 11 forfatterskaber:

Grundtvig (12), Ingemann (6), Hauch (2+2+4), H.C. Andersen (2+4+1), Goldschmidt (5), Brandes (5+8), Drachnaann (12+2+9), Pontoppidan (4+3), Nexø (4+4+6+2), Sophus Claussen (3), Johs. Jørgensen (2+2+4+2) og Jobs. V. Jensen (3+2+5).

Her foreligger der 3 typer behov: a) Udgivelsen af et forfatterskab afrundes, b) Udgivelsen af et forfatterkab fortsættes eller påbegyndes i afgrænsede delprojekter, der kan indgå i eller udbygges til en helhed, c) En særlig del af et forfatterskab udgives uden planer om yderligere udgivelser.

Bortset fra udgaverne af Grundtvig og Ingemann kan udgaverne deles op, jf. de pågældende redegørelser.

Udgivelse af de 12 forfatterskaber vil omfatte i alt ca. 120 bd.

Hertil kommer flg. cd-rom-udgaver:

1) Brevveksling mellem skribenter inden for det "folkelige" gennembrud, bl.a. Aakjær, Skjoldborg, Bregendahl, Jakob Knudsen, Nexø, Johs. V. Jensen, Thøger Larsen jf. nedenfor pkt. d).

2) Brandes-tekster

c) Enkeltudgaver foreslås i tilfælde, hvor der er behov for standardudgaver af enkeltstående værker, mens forfatterskabet i øvrigt ikke foreløbig tænkes udgivet på dette niveau. Her foreslås foreløbig 1 udgave:

Baggesen: Labyrinten

Udgivelsen vil omfatte ialt 3 bd.

d) Særlige forhold: cd-rom-udgaver og studieudgaver

Udvalget har diskuteret to mulige fornyelser af DSL's udgivelsesprofil.

Den ene fornyelse drejer sig om forsøg med cd-rom-lagring/udgivelse af større tekstmængder, som bør være tilgængelige for studie- og forskningsbrug, men næppe vil kunne bære en trykt udgave i mange bind. Et projekt kan bestå i skanning af tekster i forskellige versioner (fx Oehlenschläger, Brandes), men uden noget kommentarniveau. Et andet kan bestå i egentlig udgivelse, og her foreslås en udgave af brevvekslingerne mellem forfattere i det "folkelige" gennembrud omkring århundredskiftet. Opgaven kan minde om Brandesbrødrenes brevveksling (1939-42), men er mere kompleks i sin struktur. En udgivelse vil indebære indsamling, læsning, indtastning og kommentering af brevene samt udarbejdelse af anoterede registre. Udgivelsen gøres tilgængelig i cd-rom-format, men kan selvfølgelig senere tilpasses m.h.p. en trykt (del-)version. Formen vil gøre det muligt at medtage et praktisk taget ubegrænset antal breve og at læse korrespondancerne efter eget valg: Kronologisk for en bestemt forfatters vedkommende, en enkelt korrespondance mellem 2 forfattere eller i en kronologi, der omfatter alle breve. Cd-rom-formatet vil formentlig gøre det muligt at fremlægge dele af materialet, efterhånden som det færdiggøres, så den forskningsmæssige adgang og udnyttelse ikke behøver at afvente den definitive version.

Udvalget foreslår, at der - evt. i samråd med det igangværende Kierkegaard-projekt - tilrettelægges et eller to mindre pilotprojekter inden for de her nævnte projekter. En anden mulighed for udveksling knytter sig til DSL's udgave af Pontoppidans store romaner eller Johannes V. Jensen-Centret ved Aarhus Universitet, hvor der ligeledes arbejdes med cd-rom-lagring.

Den anden fornyelse består i studieudgaver af værker, som vurderes at have særlig stor litterær og sproglig betydning, og hvis tilblivelse bør belyses og dokumenteres så grundigt

som muligt, fx ved trykning af kladder og forarbejder. Der er altså her tale om et usædvanligt stort behov for tekstkritik.

Som eksempel kan nævnes Poul Møller: En dansk Students Eventyr, hvor de eksisterende udgaver er mangel- og fejlfulde og manuskriptforholdene trænger til en omhyggelig undersøgelse, jf. redegørelsen ovenfor. Videre anføres behovet for i et enkelt tilfælde at følge udviklingen af Herman Bangs impressionistiske stil, herunder manuskript, korrekturer, forlagskorrespondance m.v.; udvalget anfører romanen Stuk som det bedste emne for en studieudgave. Som sidste eksempel peger udvalget på Johs. V. Jensens Kongens Fald, hvis stil- og litteraturhistoriske betydning begrunder en studieudgave, der bl.a. medtager den bevarede kladder. Studieudgaver af de nævnte værker kan indgå i eller forberede mere omfattende standardudgaver af forfatterskaberne og samtidig danne grundlag for udgaver i serien Danske Klassikere.

3. Danske Klassikere

Udvalget har - jf. indledningen - undersøgt behovet for standardudgaver af større danske forfatterskaber. Som et sideresultat fremkom en række forslag til evt. udgivelse i serien Danske Klassikere:

Baggesen: Labyrinten*

Grundtvig: Verdslig Lyrik*

Grundtvig: Salmer

J.L. Heiberg: Skuespil

P. Møller: En dansk Students Eventyr*

Hertz: Skuespil

J. Knudsen: Angst-Mod

J. Knudsen: Rodfæstet eller To Slægter

Skjoldborg: En Stridsmand

Skjoldborg: Min Mindebog

Stuckenberg: Valravn/Fagre Ord

Claussen: Fortællingen om Rosen

Claussen: Arbejdersken

Aakjær: Vredens Børn

Bregendahl: Billeder af Sødalsfolkenes Liv

Jensen: Kongens Fald*

I det mindste de *-mærkede titler forudsætter på grund af de komplicerede tekstforhold etablering af en standardudgave, før en Klassikerudgave realiseres.

Ligeledes har udvalget i forbindelse med afgrænsningen af den undersøgte forfattergruppe kort diskuteret muligheden af Klassikerudgaver af yderligere et antal forfattere, som imidlertid ikke blev medtaget i undersøgelsen:

Sibbern: Gabrielis Breve, Edar: Gjøngehøvdingen/Dronningens Vagtmester, 1-2 Schandorph-romaner, Topsøe: Jason, 1-2 Gjellerup-romaner, 1 Hjortø-roman, Kidde: Helten.

Udvalget har undervejs diskuteret forholdet mellem DSL's standardprogram og serien Danske Klassikere. Serien udgør et glimrende supplement til standardudgaveme, og de mange, billige enkeltbind har åbnet et nyt marked og publikum for selskabets udgivelser. På et beskedent

marked som det danske øver serien imidlertid også indflydelse på planlægning af standardudgaverne, og det kan - uanset det ikke er tilsigtet og så vidt muligt søges undgået eller taget i betragtning ved beslutninger om udgivelse - ikke afvises, at enkelte udgivelser vil udskyde større standardudgaver. Det gælder fx en samlet udgave af Johs. V. Jensens og M. Goldschmidts romaner og af Pontoppidans mindre romaner.

Ved planlægning af et program for store standardudgaver bør der derfor sikres en klar sammenhæng mellem beslutninger vedr. standardprogrammet og serien Danske Klassikere.

Beslutningsstrukturen er i dag, at standardudgaver besluttet af årsmødet efter behandling i bestyrelsen og har en meget langsom produktionsgang. Danske Klassikere-udgaver besluttet af Danske Klassikeres redaktion og godkendes efterfølgende i bestyrelsen; på årsmødet tages beslutningerne til efterretning; med den forholdsvis hurtige produktionsgang vil Klassikerudgaverne da ofte være på vej.

Strukturen samler således overblik og koordinering i bestyrelsen, fordi der kun her træffes eller godkendes beslutninger vedr. såvel standardudgaver som Klassikerudgaver.

4. Sammenfatning

Undersøgelsen peger på et stort behov for udgaver i DSL's standardniveau. Alene de højt prioriterede opgaver løber - forsigtigt vurderet - op i ca- 185 bind. Der er samtidig grund til at gøre opmærksom på, at ny forskning eller nyt materiale vil kunne føre til en ændret vurdering af de forfatterskaber, udvalget foreslår stillet i venteposition.

Udvalget har grupperet de forskellige udgavebehov i samlede, del- og enkelt-udgaver, men ikke foretaget nogen prioritering inden for de enkelte grupper, da iværksættelse af et givet projekt formentlig først og fremmest vil bero på en kombineret tilstedeværelse af udgivere, midler og DSL-initiativer. Inden for det enkelte forfatterskab er der foretaget en forsigtig prioritering, jf. det kronologiske resumé.

Vedrørende copyright har udvalgets udgangspunkt været den eksisterende lovgivning, hvorefter copyright-grænsen fra 1.7. 1995 er udvidet til 70 år efter forfatterens død. Der er udformet overgangsbestemmelser, så igangsatte projekter vil falde ind under den gamle 50-årsregel.

Udvidelsen af rammen med 20 år kan betyde udskydelse af en række af de her foreslåede udgivelser eller en fordyrelse af dem, medmindre DSL gennem forhandling kan opnå særlige vilkår med indehavere af copyright. Ændringerne har dog færre følger, end man umiddelbart skulle tro, for af de 20 forfatterskaber, der her i forskelligt omfang er foreslået udgivet, vil i realiteten kun 4 - Pontoppidan, Johs. Jørgensen, Nexø og Johs. V. Jensen - være omfattet af en udvidet lovgivning. Hertil kommer Bregendahl og Skjoldborg, der indgår blandt andre i en brevudgave. For et mindre antal forfattere udløber 70-års-copyrighten omkring årtusindskiftet og vil dermed ikke stille sig i vejen for iværksættelse af større udgaver.

De rettighedsproblemer, der er forbundet med etablering af cd-rom-udgaver/skanninger, der i første omgang kun benyttes i forskningsøjemed, har udvalget ikke undersøgt.

I forbindelse med den konkrete undersøgelse fremhæver udvalget i øvrigt følgende forhold:

1) Udgivelse af dele af forfatterskaber (sekvenserede udgivelser) bør ikke stå i vejen for mere omfattende og ambibitøse projekter eller fra starten etablere lakuner. Deludgivelser bør tilrettelægges, så de kan indgå i ideelle helheder. Beslutning om deludgivelser bør derfor bero

på en grundig redegørelse for de forhold, der gør sig gældende for hele det pågældende forfatterskab.

2) Udvalget har været meget tilbageholdende med at foreslå udvalg af de "bedste" partier af et givet forfatterskab. Selv nok så gode udvalg (eller netop de) vil i reglen blokere for større og bedre udgivelser, og målet for DSL's standard-udgaver må være at udgive de udvalgte forfatterskaber uden afkortning.

3) Det kritiske apparat (indledning og kommentar m.v.) har i langt de fleste tilfælde vist sig at udgøre 20-25 % af den primære tekstmasse. Tilsvarende omfang er lagt til grund for de fleste af udvalgets forslag.

4) Der savnes en bibliografisk indeksering af de mange litterære tidsskrifter i det 19. århundrede, hvori der forekommer bidrag af danske forfattere. Der savnes stadig forfatterskabsbibliografier vedr. fx Paludan-Müller, Chr. Winther, Hauch og Ingemann. Et indeks over bidrag i periodica vil være et væsentligt bidrag hertil og i øvrigt til dansk kulturel og politisk historie; DSL kan evt. via Danmarks Biblioteksskole bidrage til iværksættelse af projektet.

II. Problemer og perspektiver

1. DSL's standardudgaver

En betragtning af DSL's brev- og værkudgaver inden for den periode fra ca. 1800 til ca. 1920, som udvalget har undersøgt (se bilag), kan danne udgangspunkt for refleksioner over de problemer og perspektiver, der knytter sig til udgivelse af danske, skønlitterære forfatterskaber.

Brev- og værkudgaver har hver haft deres betydning:

Værkudgaverne har haft stor almindelig og forskningsmæssig betydning i kraft af deres pålidelige tekster, varianter og oplysninger. Adskillige senere udgaver af de pågældende forfattere, også de mindre og mere "populære" udgaver af enkeltværker, gengiver DSL-udgavernes tekst eller bygger på deres tekstkritiske arbejde.

Brevudgaverne har først og fremmest haft forskningsmæssig betydning, dels ved deres indblik i hhv. guldalderens og det moderne gennembruds relationer og personligheder, dels ved noters og registres righoldige oplysninger,

Frem til 1945 var de snævert litterære udgivelser inden for perioden få, men billedet er klart nok: Værkudgaverne af Aarestrup, J.P. Jacobsen, Blicher og H.C. Andersens romaner er i overalt i forhold til Brandes-brødrenes brevveksling og H.C. Andersens med Edv. og Henriette Collin.

Efter 1945 falder udgivelserne tættere, men mønsteret er skiftet: Der er udgivet et endog meget stort antal brevvekslinger og dagbøger, men kun to værkudgaver: H.C. Andersens eventyr og Sophus Claussens lyrik, hvortil kommer Vodskovs kritik.

En simpel forklaring på forskydningen findes næppe, men man kan overveje, hvilke faktorer der gør sig gældende:

Udgivernes tilbøjelighed i kombination med DSL's beslutninger er formentlig en væsentlig faktor. Skønt kommenteringen kan være endda meget krævende, rummer brevudgivelse normalt få tekstkritiske problemer. Arbejdet lader sig forholdsvis let afbryde eller opdele i arbejdsfaser.

Etablering af kritiske tekstudgaver fordrer derimod en lang og stabil arbejds horisont, tidkrævende kollationer og principielle udredninger af notationssystematik eller med andre ord et arbejdsmiljø eller -tradition, hvorindenfor der ikke er udviklet nogen form for indskoling eller systematisk tradering. Hertil kommer, at udgivelsesarbejde i almindelighed ikke har været meriterende i forhold til akademiske kamereforløb.

Endelig har tilskudsforhold sikkert haft en - måske overset - betydning for, hvilke projekter der kunne gennemføres og dermed for forskydningen i udgivelsesprofilen. En væsentlig vanskelighed ved udgivelse af DSL's standardudgaver består i, at Statens Humanistiske Forskningsråd (SHF) ikke yder tilskud til trykning af skønlitterære tekster, jf. fx redegørelsen ovenfor vedr. Grundtvig, hvorimod brevudgaver kan støttes og - jf. deres antal - også er blevet det.

Der bør efter udvalgets opfattelse søges en principiel forhandling med SHF for at åbne for støtte til trykning af videnskabelige udgaver af litterære værker af den type, DSL udgiver.

Imidlertid vil en ændring i SHF på dette punkt naturligvis ikke give DSL nogen fortrinsstilling frem for andre udgivere af skønlitteratur, og DSL vil være henvist til at søge fra projekt til projekt. Det bør derfor overvejes at optage forhandling mellem DSL og Kulturministeriet med henblik på en mere langsigtet og stabil løsning af de særlige problemer, som udgivelsen af standardudgaver af danske litterære forfatterskaber står overfor.

Målet kan være en særlig pulje, der efter et programoverslag sikrer udgivelse af et bestemt antal standardbind pr. år af skønlitterære tekster, samtidig med at udgavernes arbejdsvilkår stabiliseres. Modellen kan betragtes som en videreudvikling af Danske Klassikere-modellen, der over en 10-årig periode har ført til udgivelse af omkring 45 bind.

2) Forslag

Udvalgets overvejelser kan udmøntes i følgende forslag, der forholder sig dels til initiativer inden for DSL's egne rammer, dels til DSL's bevillingsgivere og udadvendte virksomhed.

Indenfor DSL's egne rammer bør der tages en række initiativer for at sikre en fortsat udgivelse af standardudgaver af danske forfattere og dermed en indfrielse af de meget store udgivelsesbehov, som udvalgets undersøgelse har afdækket. Her anføres 3 forslag:

1) Der etableres en langsigtet plan, der fremmer initiativer vedr. udgivelse af standardudgaver og fremmer, at disse initiativer er sammenhængende og gennemtænkte. Planen bør omfatte en overordnet, fælles plan for standardudgaver og Klassikerudgaver, der åbner for foregribende disponering og efterfølgende justering af beslutninger vedr. udgivelser. Overvejelser vedr. finansiering, copyright og rekruttering af udgivere bør indgå.

2) Forslag vedr. udgivelse forelægges DSL's årsmøde i en mere udførlig form end hidtil og bør indbefatte en udgivelsesmæssig helhedsbetragtning vedr. det pågældende forfatterskab.

3) Udgivere leverer regelmæssigt en fyldig beskrivelse af et givet projekts status og indrømmer DSL ret til at gribe ind over for projekter, der er gået i stå.

Udadtil bør DSL styrke sin virksomhed. Her anføres 2 forslag:

1) DSL igangsætter et planmæssigt, aktivt og opsøgende arbejde til sikring af udgivelse af standardudgaver. Det kan bl. a. ske ved følgende initiativer:

a) ved at optage forhandling med SHF, Kulturministeriet og evt. andre om finansiering af et program for udgaver og om ph.d.-sdpndiat/adjunkt-lignende stillinger, sådan som man bl. a. kender det fra ordbogsarbejderne, og hvorved der sikres en mere attraktiv rekruttering inden for området.

b) ved at motivere medlemmer til at påtage sig arbejdsopgaver inden for området; bl. a. kan DSL herigennem etablere grupper af mere og mindre erfarne udgivere (rekrutteret også uden for DSL's kreds) til at gennemføre de standardudgaver, der kun i de færreste tilfælde vil kunne gennemføres som enkeltmandsprojekter.

2) DSL afholder seminarer m. v. om tekstkritiske emner for herigennem at skabe interesse for udgivelsesarbejde samt fastholde og videreudvikle en videnskabelig tradition inden for et område, som i særlig grad er blevet varetaget af DSL.

I: Udgåede standardudgaver vedr. 1800-1920:

- Andersen, H.C.: Brevveksling med Edvard og Henriette Collin I-VI 1828-75. Ved C. Behrend og H. Topsøe-Jensen (1933-37)
- Andersen, H.C.: Brevveksling med Jonas Collin den ældre og andre Medlemmer af det Collinske Hus. I-III Ved H. Topsøe-Jensen under medvirken af Kaj Bom og Knud Bøgh (1945-48)
- Andersen, H.C.: Person- og Værkeregister til C. St. A. Bille og Nikolaj Bøgghs Udgave af Breve fra og til H.C. Andersen 1877-78. Red. af Erik Dal (1978)
- Andersen, H.C.: Romaner og Rejseskildninger I-VII. Ved H. Topsøe-Jensen, Morten Borup, Knud Bøgh, Ole Jacobsen og H.A. Paludan (1943-44)
- Blicher, Steen Steensen: Steen Steensen Blichers Digte og Noveller. I-II Ved Johs. Nørvig under medvirken af Carl S. Petersen (1946)
- Blicher, Steen Steensen: Steen Steensens Samlede Skrifter I-XXXIII. Ved Jeppe Aakjær, Georg Christensen, Johs. Nørvig, H. Topsøe-Jensen og Henrik Ussing (1920-34)
- Brandes, Georg og Edv.: Georg Brandes' Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd. I-VIII. Ved Morten Borup under medvirken af Francis Bull og John Landquist (1939-42)
- Claussen, Sophus: Lyrik. I-IX. Ved Jørgen Hunosøe (1982-84)
- Danske Digtere ved Arbejdet. I-XVI. Facsimileudgaver med indledninger. Red. af Paul V. Rubow (1933-51)
- Drachmann, Holger: Breve fra og til Holger Drachmann. I-IV. Ved Morten Borup (1968-70)
- Grundtvig, N.F.S.: Registrant over N.F.S. Grundtvigs Papirer. I-XXX. Ved Gustav Albeck, Steen Johansen, Niels Kofoed, William Michelsen, Kaj Thaning og Helge Toldberg (1957-64)
- Heiberg, Johan Ludvig: Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Holberg. I-V. Ved Morten Borup (1946-50)
- Jacobsen, J.P.: Samlede Værker. I-V. Ved Morten Borup under medvirken af Georg Christensen (1924-29)
- Madvig, J.N.: Sprachtheoretische Abhandlungen. Ved Franz Blatt og Povl Johs. Jensen (1971)
- Molbech, Christian: Brevveksling med svenske forfattere og videnskabsmænd. I-III. Ved Morten Borup (1956)
- Mynster, J.P.: Visitatsdagbøger 1835-53. I-II. Ved Bjørn Kornerup (1937)
- Nexø, Martin Andersen: Breve fra Martin Andersen Nexø. I-III. Ved Børge Houmann (1969-72)
- Rask, Rasmus: Breve fra og til Rasmus Rask. I-II. Ved Louis Hjelmslev (1941-68)
- Rask, Rasmus: Udvalgte Afhandlinger. I-III. Ved Louis Hjelmslev (1932-35)
- Taamet: Udgivet af Johannes Jørgensen 1893-1894. Fotografisk optryk med efterskrift og registre ved F.J. Bffleskov Jansen (1982)
- Weyse, C.E.F.: Breve. I-II. Ved Sven Lunn og Erik Reitzel-Nielsen
- Oehlenschläger, Adam: Breve fra og til Adam Oehlenschläger (1798-1809) I-V. Ved Daniel Preisz, Carl S. Petersen og Morten Borup (1945-50)

II: Foreliggende standardudgaver vedr. 1800-1920:

- Andersen, H.C.: Almanakker 1833-1873 Ved Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber (1990)
- Andersen, H.C.: Eventyr I-VII. Ved Erik Dal.
Kommentar ved Erik Dal, Erling Nielsen og Flemming Hovmann (1963-90).
- Bournonville, August: Breve til barndomshjemmet - Lettres á la maison de son enfance. I-III.
Ved Nils Schiømng og Svend Kragh-Jacobsen (1969-78).
I: Breve 1824-1830, II: Journal 1820, III: Kommentar
- Brandes, Georg: Breve til Forældrene 1859-1871.I-III. Ved Morten Borup (1978)
- Brandes, Georg: Breve til Forældrene 1872-1904.I-III. Ved Torben Nielsen (1994)
- Brandes, Georg: Correspondance I-IV. Lettres choisies et annotées par Paul Kruger (1952-66)
- Corsaren. M.A. Goldschmidts årgange 1840-46. Ved Uffe Andreasen.
6 tekstbind og registerbind med indledning (1977-81)
- Goldschmidt, M.A.: Dagbøger I-II. Ved Kenneth H. Ober i samarbejde med Uffe Andreasen og Merete K. Jørgensen (1987)
- Grundtvig, N.F.S.: Dag- og Udtoegsbøger. I-II. Ved Gustav Albeck (1979)
- Kierkegaard, Søren.: Papirer. I-XVI i 25 dele. 2. udg. (1967-78)
I-XI: Fotografisk optryk af originaludgaven fra 1909-48 ved P.A. Heiberg, V. Kuhr og E. Torsting. XII-XIII: Supplement ved Niels Thulstrup. XIV-XVI: Index ved N.J. Cappelørn.
- Kjøbenhavns Flyvende Post. I-IV 1827-37 ved J.L. Heiberg.
I bind IV findes Interimsblade 1834-37 samt efterskrift ved Uffe Andreasen og personregister ved Marie Louise Krog-Meyer under medvirken af Merete K. Jørgensen (1980-84)
- Monrad, D.G.: Breve. Ved Svend Hauge (1969)
- Møller, Niels - Valdemar Vedel. Brevveksling 1885-1915. Ved Knud Bøgh (1969)
- Møller, Poul: Poul Møller og hans familie i breve. I-III. Ved Morten Borup (1976)
- Rask, Rasmus: Breve fra og til Rasmus Rask. III:1-2: Brevkommentar og håndskriftkatalog samt registre. Ved Marie Bjerrum (1968)
- Schmidt, Frederik: Provst Frederik Schmidts Dagbøger. I-III.
Ved Johanne Brandt-Nielsen og Ole Jacobsen (1966-85). III indeholder kommentar og efterskrift af Gustav Albeck og register.
- Vagten. Ved L. Mylius Erichsen (1899-1900). Efterskrift og registre af Gustav Albeck (1982)
- Winther, Christian: Breve fra og til Christian Winther I-IV. Ved Morten Borup (1974)
- Vodskov, Hans: Breve fra og til Hans Vodskov I-II. Ved Erik Reitzel-Nielsen (1972)
- Vodskov, Hans: Litteraturkritik i udvalg. I-II. Ved Erik Reitzel-Nielsen (1992)
- Oehlenschläger, Adam: Breve fra og til Adam Oehlenschläger
1809-1829 I-VI (1953-81) og 1829-1850 I-III. Ved Daniel Preisz (1984-1990)
- Aarestrup, Emil: Samlede Skrifter. I-VI. Ved Hans Brix og Palle Raunkjær (1922-25).
Fotografisk optryk med tillæg ved Henrik Denman (1976)

III: Planlagte standardudgaver vedr. 1800-1920:

- Georg Brandes' Correspondance, 2° Série. Ved Zsuzsanna Bjørn Andersen, Klaus Bohnen, Per Dahl, Margareta Jacobsen og Lene Tybjerg Schacke
- Hans Brøchners Rejsedagbøger 1847 og 1852-1853. Ved Vibeke og Carl Henrik Koch
- Arkæologen P.O. Brøndsteds Dagbøger. Ved Gorm Schou-Rode
- Frederik Drejers Skrifter. Ved Hanne Nørregaard Posselt bistået af Gert Posselt
- N.F.S. Grundtvig: Nyaars-Morgen. Ved Knud Bjarne Gjesing
- Johannes V. Jensens Lyrik. Ved Erik M. Christensen og Sven H. Rossel
- Henrik Pontoppidan: I Bibliografi, II Det Forjættede Land, Lykke-Per og De Dødes Rige.
I: Ved Esther og Thorkild Skjerbæk og René Herring. II: Ved Esther Kielberg og Lars Peter Rømhild
- Schack Staffeldts Lyriske Forfatterskab. Ved Henrik Blicher
- Henrich Steffens: Indledning til Philosophiske Forelæsninger. Ved Johnny Kondrup (Breve fra og til Adam Oehlenschläger. 3. rk. 1829-50. Ved Daniel Preisz (+)). Registerbind ved Jens Keld

Udgaver stillet i bero eller under sondering:

P.A. Heibergs Skrifter

P.W. Lunds Breve

Breve fra og til Frederik Paludan-Müller

K.L. Rahbeks Erindringer

IV: Foreliggende Danske Klassikere vedr. 1800-1920:

- Andersen, H. C.: Fodrejse fra Holmens Canal til Østpynten af Amager i Aarene 1828 og 1829 (1829). Ved Johan de Mylius (1986)
- Andersen, H.C.: Improvisatoren (1835). Ved Mogens Brøndsted (1987)
- Andersen, H.C.: Kun en Spillemand (1837). Ved Mogens Brøndsted (1988)
- Andersen, H.C.: O.T. (1836). Ved Mogens Brøndsted (1987)
- Andersen, H.C.: Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc.etc. i Sommeren 1831 (1831). Ved Johan de Mylius (1986)
- Bang, Herman: Ludvigsbakke (1896). Ved Flemming Conrad og Mette Winge (1986)
- Bang, Herman: Stuk (1887). Ved Paul Nøneslet (1987)
- Bang, Herman: Tine (1889). Ved Villy Sørensen og Marie Hvidt (1986)
- Bergsøe, Vilhelm: Fra Piazza del Popolo 1-3 (1867/1876). Ved Flemming Conrad og Lars P. Rømhild (1988)
- Blicher, St. St: Noveller (1824ff). Ved Henrik Ljungberg og Esther Kielberg (1991)
- Bregendahl, Marie: En Dødsnat (1912). Ved Mette Winge og Esther Kielberg (1992)
- Chievitz, Poul: Fra Gaden (1848). Ved Uffe Andreasen og Esther Kielberg (1991)
- Claussen, Sophus: Antonius i Paris - Valfart (1896).
Ved Jørgen Hunosøe, noter s.m. Esther Kielberg (1990)
- Claussen, Sophus: Unge Bander (1894). Ved Jørgen Hunosøe (1986)

- Dalgas, Ernesto: Lidelsens Vej (1903). Ved Henrik Schovsbo (1993)
- Drachmaun, Holger: En Overkomplet (1876). Ved Aage Schiøttz-Christensen (1987)
- Fibiger, Mathilde: Clara Raphael - Minona (1851/1854). Ved Lise Busk-Jensen (1994)
- Fortællinger og kortprosa 1877-1907. Ved Bo Hakon Jørgensen (1991)
- Goldschmidt, M.A.: Arvingen (1856). Ved Johnny Kondrup (1988)
- Goldschmidt, M.A.: Noveller og andre fortællinger (1846-1883). Ved Thomas Bredsdorff (1994)
- Gyllembourg, Thomasine: Drøm og Virkelighed (1833). To Tidsaldre (1845). Ved Anne Marie Mai og Anni Broue (1986)
- Heiberg, J.L.: Nye Digte (1841). Ved Klaus P. Mortensen (1990)
- Ingemann, B.S.: Fjorten eventyr og fortællinger (1820-1864). Ved Marita Akhøj Nielsen (1989)
- Ingemann, B.S.: Valdemar Seier (1826). Ved Marita Akhøj Nielsen (1987)
- Jacobsen, J.P.: Fru Marie Grubbe (1876). Ved Jørn Erslev Andersen (1989)
- Jacobsen, J.P.: Lyrik og prosa (1865-1884). Ved Jørn Erslev Andersen og Esther Kielberg (1993)
- Jacobsen, J.P.: Niels Lyhne (1880). Ved Jørn Vosmar (1986)
- Kidde, Harald: Jærnet (1918). Ved Knud Bjarne Gjesing, noter s.m. Thomas Riis (1990)
- Kierkegaard, Søren: Begrebet Angest (1844). Ved Lars Petersen og Merete Jørgensen (1991)
- Kierkegaard, Søren: Dagbøger i udvalg 1834-1846. Ved Jørgen Dehs og Niels Jørgen Cappell-øm (1992)
- Kierkegaard, Søren: Frygt og Bæven. Sygdommen til Døden. Taler (1843-1849). Ved Lars Petersen og Merete Jørgensen (1989)
- Knudsen, Jakob: Gjæring - Afklaring (1902). Ved Poul Zerlang (1988)
- Larsen, Karl: Københavnertællinger: Udenfor Rangklasserne. Kresjan Vesterbro. I det gamle Voldkvarter (1896-1899). Ved Anne E. Jensen (1987)
- Larsen, Thøger: Fire digtsamlinger 1904-1912. Ved Lotte Thyrring Andersen (1995)
- Moralske fortællinger 1761-1805. Ved Anne-Marie Mai og Esther Kielberg (1994)
- Paludan-Müller, Fr.: Danserinden (1833). Ved Berit Ziegler (1991)
- Schack, Hans Egede: Phantasterne (1857). Privatkomedien (o. 1854). Ved Jens Kr. Andersen (1986)
- Skram, Erik: Gertrude Coldbiørnsen (1879). Ved Pil Dahlerup (1987)

Bilag

V. Planlagte Danske Klassikere vedr. 1800-1920:

Andersen, H. C.: De to Baronesser (1848). Ved Erik Dal
Dalgas, Ernesto: Dommedagsbog (1903). Ved Henrik Schovsbo
Ewald, Jobs.: Udvalgte digte (1765-1781). Ved Kim Ravn
Goldschmidt, M.A.: Hjemløs (1853-57). Ved Hans Henrik Schwab
Jensen, Jobs. V.: Madame d'Ora (1904) og Hjulet (1905). Ved Sven H. Rossel
Knudsen, Jakob: Sind (1903). Ved Esther Kielberg
Nexø, Martin Andersen: Soldage (1903). Ved Henrik Yde
Pontoppidan, Henrik: Smaa Romaner 1885-1900. Ved Flemming Behrendt
Oehlenschläger, Adam: Helge (1814). Ved Søren Baggesen
Aarestrup, Emil: Digte (1838). Ved Keld Zeruneith